

**Дүртенче чакырылыш Татарстан Республикасы
Азнакай район Советы
КАРАРЫ**

Азнакай шәһәре

№ 153-18

«26» июль 2022 ел

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы Советының 2012 елның 20 декабрендәге 207-29 номерлы «Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы турында» карары белән расланган, Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының территориаль планлаштыру схемасына авыл жирлекләре чикләрендә урнашкан торак пунктларның чикләре турында белешмәләр өстәү өлешендә үзгәрешләр кертү хакында (24.05.2013 №234-35; от 22.10.2020 № 15-2 карарлар редакциясендә)

Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексының 9, 20, 21 статьялары, «Россия Федерациясе жирле үзидарәсен оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, «Азнакай муниципаль районы» муниципаль берәмлеге уставы нигезендә, Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты тарафыннан килештерелгән уңай бәяләмә нигезендә Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасына үзгәрешләр кертү проектына (кушымталарга туры китереп) ,

Татарстан Республикасы Азнакай район Советы **карап итә:**

1. Татарстан Республикасы Азнакай район Советының 2012 елның 20 декабрендәге «Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы турында» 207-29 номерлы карары белән (2013 елның 24 маендагы 234-35 номерлы, 22.10.2020 № 15-2 номерлы карарлар редакциясендә) Урманай авылы, Беренче Май поселогы, Үчәлле авылы, Текмәле авылы, Урманай, Үчәлле авыл жирлекләре чикләрендә урнашкан торак пунктлар чикләре турында белешмәләр тулыландыру өлешендә) карары белән расланган, Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының территориаль планлаштыру схемасына үзгәрешләр кертүне расларга, .

2. Әлеге карарны Татарстан Республикасының хокукый мәгълүматның рәсми порталында түбәндәге веб-адрес буенча бастырырга:

<http://pravo.tatarstan.ru>

һәм Азнакай муниципаль районының рәсми сайтында урнаштырырга:
<http://aznakaevo.tatar.ru/http://pravo.tatarstan.ru>

3. Өлеге карарның үтөлешен тикшереп торуны Азнакай район Советының торак-коммуналь хуҗалык, төзеклөндөрү, экология һәм жир мәсьәләләре буенча даими комиссиясенә йөкләргә.

Рәис

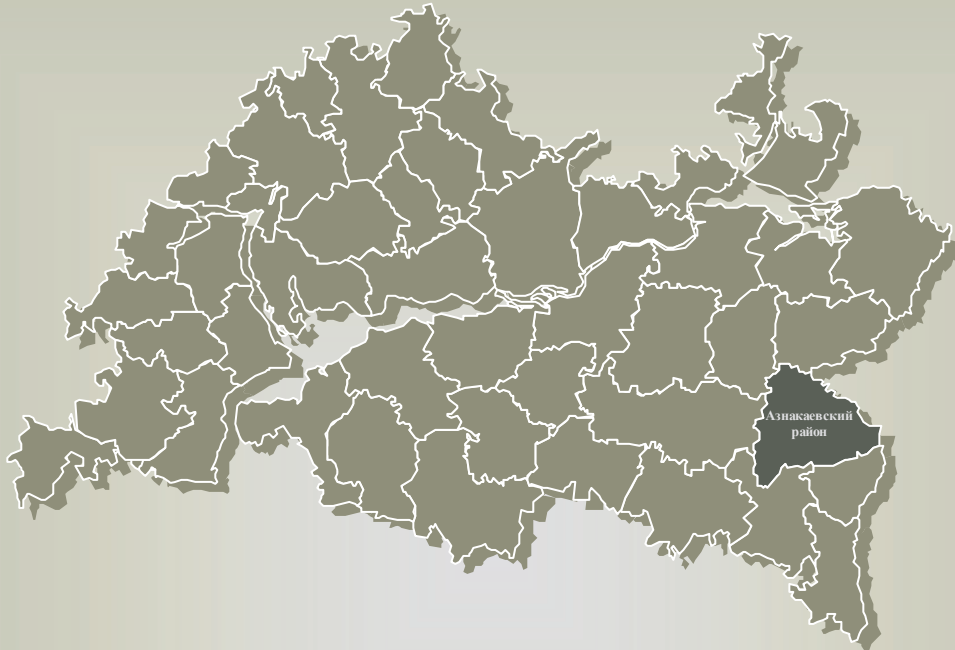
М. З. Шәйдуллин

МИНИСТЕРСТВО ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН
МИНИСТЕРСТВО СТРОИТЕЛЬСТВА, АРХИТЕКТУРЫ
И ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УНИТАРНОЕ ПРЕДПРИЯТИЕ РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН
ГОЛОВНАЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ ПРОЕКТНО-ИЗЫСКАТЕЛЬСКАЯ,
НАУЧНО-ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ФИРМА
“ТАТИНВЕСТГРАЖДАНПРОЕКТ”

420043 Казань, ул.Чехова, 28
тел.: (843) 236-08-12, факс: (843) 236-06-61
www.tigp.ru E-mail: tigp@mi.ru

Заказ	<i>№ заказа 4856</i>	<i>инв. №: 5153-1</i>
Заказчик	<i>Главное инвестиционно-строительное управление Республики Татарстан Исполнительный комитет Азнакаевского муниципального района</i>	
Документ	<i>Схема территориального планирования Азнакаевского муниципального района</i>	
Часть	<i>Часть 1. Положения о территориальном планировании</i>	
Состав	<i>Текстовые материалы</i>	
Обозначение	<i>5153-ТМ-1</i>	
Том	<i>СТП МР</i>	<i>Том 1</i> <i>2010 г.</i>

КАЗАНЬ

**Татарстан Республикасының дәүләт унитар предприятиесе
Баш территориаль проект-тикшеренү,
фәнни-житештерү фирмасы
ТАТИНВЕСТГРАЖДАНПРОЕКТ**

Заказ 4856

проект

**Территориаль планлаштыру схемасы
Азнакай муниципаль районы**

Нигезләмәләр

1 ТОМ

ЖИР ЗАПИСКА

Генераль директор	Фәйзуллин И.Э.
Генераль директор урынбасары техник мәсьәләләр буенча	Закиров Д.И.
Фирманың баш архитекторы	Әсәдуллин И.Ш.
АПМ-5 башлыгы	Романова И.Ю.
Проектның баш архитекторы	Садертдинов Д.А.

КАЗАН 2010

**Дәүләт бюджет учреждениесе
«Татарстан Республикасының пространство мәгълүматлары фонды»**

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының территориаль планлаштыру схемасына авыл жирлекләре чикләрендә урнашкан торак пунктларның чикләре турында белешмәләр өстәү өлешендә үзгәрешләр кертү, аларга карата генераль планы әзерләү кирәклегенә булмау турында карар кабул ителде.

Директор

А.Н. Усманов

Бүлек башлыгы

Логашин А.В.

Проектны башкаручы

Добрынина Т.Н.

**«Татарстан Республикасы пространство мәгълүматлары фонды»
дәүләт бюджет учреждениесе тарафыннан кертелгән үзгәрешләр исемлеге**

1. Стр. 35-36, 38: 3.6.1 пунктчасы. «Азнакай муниципаль районының Үчәлле авыл жирлегенең Үчәлле авылында перспективалы төзелеш мәйданнарын үзгәртү һәм әлеге үзгәрешләрне нигезләү» 3 бүлегенең «Торак инфраструктурасын үстерү»

2. Стр. 133, 134, 136, 137: 3.11.4 пунктчасы. «Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру чаралары исемлеге» 3 бүлегенең «төрле категориядәге мәйданнарны үзгәртү: Урманай авылы, пос. Беренче Май Урманай авыл жирлеге, Азнакай муниципаль районы Үчәлле авыл жирлеге, Үчәлле авылы һәм әлеге нәлеге үзгәрешләрне нигезләү.

Территориаль планлаштыру схемасы проекты составы
Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы

№ т/б	Атамасы	№ яфрак/яфрак
1 өлеш. Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы		
1 том		
Текст материаллары		
1	Территориаль планлаштыру турында нигезләмә	184
2	Территориаль планлаштыру турындагы нигезләмәгә кушымта	23
График материаллар		
3	Жирле әһәмияттәге объектларны планлаштырып урнаштыру картасы М1:50000	1/1
4	Торак пунктлар чикләре картасы М1:50000	2/1
2 нче өлеш. Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы проектын нигезләү		
2 нче Том		
Текст материаллары		
Азнакай муниципаль районының социаль-икътисадый һәм территориаль-пространство үсеше		
1	1 китап	252
2	2 китап	225
График материаллар		
3	М 1:50000 территориясеннән заманча файдалану	3/1
4	М 1:50000 территориаль-пространство оешмасы	4/1
3 нче Том		
Текст материаллары		
5	Әйләнә-тирә мохитне саклау	153
График материаллар		
6	М 1:50000 территориясеннән файдалануның махсус шартлары булган зоналар картасы	5/1
4 нче Том		
Текст материаллары		
7	Инженерлык инфраструктурасы	101
8	Су белән тәэмин итүгә исәп-хисап	21
9	Канализация исәпләве	21
График материаллар		
10	Федераль һәм региональ әһәмияттәге объектлар	6/1

	чиклэре М 1:10000	
11	М 1:50000 территориясен инженер эзерлэү	7/1
5 б.		
Текст материаллары		
12	Электр белэн тээмин итү	9
График материаллар		
13	М 1:50000 электр белэн тээмин итү схемасы	8/1
6 б		
Текст материаллары		
14	Торак пунктлар чикләрен билгелэү	8
График материаллар		
15	Киселгэн пунктларның чиклэре карталары (фрагментлар)	9/4

КЕРЕШ	9
1. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫН ТЕРРИТОРИАЛЬ ПЛАНЛАШТЫРУ СХЕМАСЫНЫҢ МАКСАТЛАРЫ ҲӘМ БУРЫЧЛАРЫ	16
2. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ТУРЫНДА ГОМУМИ БЕЛЕШМЭЛЭР	19
3. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫН ТЕРРИТОРИАЛЬ ПЛАНЛАШТЫРУ ЧАРАЛАРЫ ИСЕМЛЕГЕ	25
3.1. ТЕРРИТОРИЯНЕҢ ПРОСТРАНСТВО ҮСЕШЕ	25
3.2. ХАЛЫК САНЫН ФАРАЗЛАУ	30
3.3. СӘНӘГАТЬ ЖИТЕШТЕРҮЕН ҮСТЕРҮ БУЕНЧА ЧАРАЛАР	34
3.4. АГРОСӘНӘГАТЬ КОМПЛЕКСЫН ҮСТЕРҮ ЧАРАЛАРЫ	36
3.5. УРМАН КОМПЛЕКСЫН ҮСТЕРҮ БУЕНЧА ЧАРАЛАР	36
3.6. СОЦИАЛЬ ИНФРАСТРУКТУРАНЫ ҮСТЕРҮ БУЕНЧА ЧАРАЛАР	40
3.6.1. <i>Торак инфраструктурасын үстөрү</i>	<i>40</i>
3.6.2. <i>Мәгариф системасындагы чаралар</i>	<i>43</i>
3.6.3. <i>Саламатлек саклау өлкәсендәге гамәлләр</i>	<i>53</i>
3.6.4. <i>Социаль яклау системасындагы чаралар</i>	<i>56</i>
3.6.5. <i>Мәдәният һәм сәнгать өлкәсендәге гамәлләр</i>	<i>58</i>
3.6.6. <i>Физкультура һәм спорт өлкәсендәге гамәлләр</i>	<i>62</i>
3.6.8. <i>Элементә предприятиеләре системасындагы чаралар</i>	<i>76</i>
3.6.9. <i>Коммуналь хезмәт күрсәтү өлкәсендәге гамәлләр</i>	<i>79</i>
3.6.10. <i>Хокук тәртибен саклау объектларын үстөрү</i>	<i>79</i>
3.7. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫНЫҢ ТАРИХИ-МӘДӘНИ МИРАСЫН ҮСТЕРҮ ҲӘМ САКЛАУ ЧАРАЛАРЫ	81
3.7.1. <i>Үсеш өстенлекләре</i>	<i>81</i>
3.7.2. <i>Тарихи-мәдәни каркасны саклау һәм үстөрү чаралары</i>	<i>82</i>
3.8. ТУРИСТЛЫК-РЕКРЕАЦИЯ СИСТЕМАСЫН ҮСТЕРҮ ЧАРАЛАРЫ	85
3.9. ТРАНСПОРТ-КОММУНИКАЦИЯ ИНФРАСТРУКТУРАСЫН ҮСТЕРҮ ЧАРАЛАРЫ	92
3.9.1. <i>Региональ әһәмияттәге автомобиль юлларын төзү һәм реконструкцияләү чаралары</i>	<i>92</i>
3.9.2. <i>Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын төзү һәм реконструкцияләү чаралары</i>	<i>95</i>
3.9.3. <i>Азнакай муниципаль районы автомобиль юлларында ясалма корылмалар төзү һәм реконструкцияләү чаралары</i>	<i>98</i>
3.9.4. <i>Юл хәрәкәте иминлеген арттыру чаралары</i>	<i>100</i>
3.9.5. <i>Юл буе сервисын үстөрү чаралары</i>	<i>100</i>
3.9.6. <i>Тимер юл транспортын үстөрү чаралары</i>	<i>103</i>
3.9.7. <i>Һава транспортын үстөрү чаралары</i>	<i>103</i>
3.9.8. <i>Торба үткәргеч транспортны үстөрү чаралары</i>	<i>103</i>
3.10.1. <i>Территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналарны оештыру</i>	<i>105</i>
3.10.2. <i>Атмосфера һавасын саклау гамәлләре</i>	<i>107</i>
3.10.3. <i>Су ресурсларын саклау һәм алардан нәтижәле файдалану гамәлләре</i>	<i>109</i>
3.10.4. <i>Жир фондын саклау һәм территорияне инженерлык яклау чаралары</i>	<i>110</i>
3.10.5. <i>Калдыклар белән эш итү системасын үстөрү чаралары</i>	<i>112</i>
3.10.6. <i>Физик факторлардан яклау чаралары</i>	<i>115</i>
3.10.7. <i>Территориянең табигый-экологик каркасы системасын формалаштыру</i>	<i>115</i>
3.10.8. <i>Хайваннар дөньясын саклау гамәлләре</i>	<i>118</i>
3.10.9. <i>Халыкның медик-экологик иминлеген тәэмин итү</i>	<i>119</i>
3.11. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ЖИРЛӘРЕ ЧИКЛӘРЕН ҮЗГӘРТҮ ЧАРАЛАРЫ	127
3.11.1. <i>Авыл хужалыгы билгеләнешендәге җирләрнең мәйданын үзгәртү</i>	<i>127</i>
3.11.2. <i>Урман фонды җирләрнең мәйданын үзгәртү</i>	<i>128</i>
3.11.3. <i>Азнакай муниципаль районының җир фондын 2035 елга кадәр җирләр категорияләре буенча бүлү</i>	<i>138</i>
3.11.4. <i>Төрле категориядәге җирләр мәйданнарын үзгәртү</i>	<i>139</i>

4. ТЕРРИТОРИЯДӘН ФАЙДАЛАНУНЫҢ МАХСУС ШАРТЛАРЫ БУЛҒАН ЗОНАЛАР	148
.....	
4.1. САНИТАР-ЯКЛАУ ЗОНАЛАРЫ	148
4.1.1. <i>Житештерү һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләре</i>	<i>149</i>
4.1.2. <i>Аэродромнар</i>	<i>150</i>
4.1.3. <i>Региональ һәм җирле әһәмияттәге юллар</i>	<i>151</i>
4.1.4. <i>Үлэт базлары</i>	<i>152</i>
4.1.5. <i>Магистраль торбауткәргечләр</i>	<i>153</i>
4.2. САКЛАУ ЗОНАЛАРЫ	155
4.2.1. <i>Су саклау зоналары</i>	<i>155</i>
4.2.2. <i>Су белән тәэмин итүнең җир асты чыганаclarын санитар саклау зоналары</i>	<i>157</i>
4.2.3. <i>Дәвалау нычраклары ятмаларын санитар саклау зоналары</i>	<i>160</i>
4.2.4. <i>Урманнар</i>	<i>161</i>
4.2.5. <i>Махсус саклана торган табигать территорияләре</i>	<i>163</i>
4.2.6. <i>Файдалы казылмалар ятмалары</i>	<i>167</i>
4.2.7. <i>Табигать шартлары буенча шәһәр төзелеше эшчәнлеген чикләү</i>	<i>168</i>
4.2.8. <i>Мелиорацияләнгән торган авыл хуҗалыгы җирләре</i>	<i>169</i>
5. ТЕРРИТОРИЯНЕ ИНЖЕНЕРЛЫК ӘЗЕРЛӘУ ЧАРАЛАРЫ	171
5.1. Чокырлар һәм эрозия процессларына каршы көрәш чаралары	171
Сөзәклек процессларына каршы көрәш чаралары	173
5.3. Карст чагылышлы территорияләрдән файдалану чаралары	173
5.4. Территорияләргә су басудан яклау гамәлләре	175
5.5. Сейсмокуркыныч районнарда төзелеш шартлары	177
5.6. Органик булмаган грунтлар булган территорияләрдән файдалану чаралары	177
5.7. Элювиаль грунтлы территорияләрдән файдалану чаралары	178
5.8. Юлларны кар көртләреннән яклау чаралары	179
5.9. Мелиоратив чаралар	182
6. ТЕХНИК-ИКТИСАДЫЙ КҮРСӘТКЕЧЛӘР	185
.....	

КЕРЕШ

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы проекты “Татинвестгражданпроект” ДУП тарафыннан эшлэнгән.

Эшкәртү өчен нигез булып хезмәт иттеләр:

1. «Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексының» 29.12.2004 елның 29 декабрәндәге 190-ФЗ номерлы нигезләмәләре;
2. «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы канунның нигезләмәләре;
3. территорияль планлаштыру схемасын эшләүгә техник бирем.

Территорияль планлаштыру схемасы өчен түбәндәге гамәлгә ашыру этаплары билгеләнде:

Башлангыч ел	—	2009 ел
Беренче чират	—	2010 - 2020 ел
Раслау срогы	—	2021-2035 ел

Билгеләнгән этаплар районның территорияль үсеше дәрәжәсенә шартлы кисемнәре булып тора, чөнки билгеләнгән чараларны гамәлгә ашыру сроклары районның бюджет мөмкинлекләренә бәйле булчак һәм территорияль планлаштыру схемасын гамәлгә ашыру планнарында аныкланчак.

Схема проектын эшләүнең нигезенә муниципаль район территориясен дүрт ярдәмче системадан: табигый-ресурс, социаль-демографик, экологик - табигатьтән файдаланучы, икътисадый системадан гыйбарәт катлаулы территорияль геосистема буларак карауның методологик принцибы салынды.

Проектта китерелгән фаразланган социаль-икътисадый күрсәткечләр Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарының, муниципаль район администрациясенә төрле структур бүлекчәләренә, башка оешмаларның фаразларын, тәкъдимнәрен һәм ниятләрен гомумиләштерә.

Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы составына түбәндәгеләр керә:

1. Территорияль планлаштыру схемасы.

Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы нигезләмәләре.

Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы (график материаллар).

2. Территорияль планлаштыру схемасының нигезләү материаллары.

Текст материаллары.

Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасын нигезләү схемасы.

Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасын эшләгәндә дәүләт статистикасының һәм хисаплылыгының рәсми күрсәткечләре, Татарстан Республикасы министрлыклары һәм ведомстволары материаллары һәм аның составына керүче Азнакай муниципаль районы һәм авыл жирлекләре администрацияләре биргән күрсәткечләр файдаланылды.

Федераль программалар

1. "Сәламәтлек" милли проекты.
2. "Россия гражданнына арзанлы һәм уңайлы торак" милли проекты.
3. «Россия мәдәнияте» федераль максатчан программасы.
4. «2012 елга кадәр авылны социаль үстерү» федераль максатчан программасы.
5. «2009 - 2013 елларда балык хужалыгы комплексының ресурс потенциалын файдалануның нәтижелелеген арттыру һәм үстерү» федераль максатчан программасы.
6. «2009 - 2013 елларга Россия Федерациясенә химик һәм биологик иминлегенә милли системасы» федераль максатчан программасы.
7. «Иделне яңадан торгызу» федераль программасы.
8. «Мәгариф» өстенлекле милли проекты.
9. «Авыл мәктәп автобусы» федераль максатчан программасы.
10. «2006-2015 елларга Россия Федерациясендә физик культураны һәм спортны үстерү» федераль максатчан программасы.
11. Россия Федерациясенә 2030 елга кадәрге озак сроклы социаль-икътисадый үсеш концепциясе.

Республика программалары һәм проектлары

1. «2020 елга кадәр һәм 2030 елга кадәр чорга Татарстан Республикасының житештерү көчләрен кластерлы якин килү нигезендә үстерү һәм урнаштыру» программасы
2. «Гомумдәүләт гаилә практикасы» республика максатчан программасы
3. «2007-2009 елларга Татарстан Республикасында амбулатория-поликлиника хезмәтен модернизацияләү» республика максатчан программасы
4. 2005-2010 елларга Татарстан Республикасын социаль-икътисадый үстерү программасы
5. 2007-2009 елларга «Мирас-Наследие» мәдәни мирасны саклап калу максатчан комплекслы программасы
6. «2009-2011 елларга Татарстан Республикасында туризм өлкәсен үстерү» республика максатчан программасы
7. «2008 - 2012 елларга авыл хужалыгын үстерү һәм авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарларын жайга салу дәүләт программасы»
8. «2015 елга кадәр Татарстан Республикасында фәнни һәм инновация эшчәнлеген үстерү стратегиясе» республика программасы
9. «2006 - 2010 елларга Татарстан Республикасы транспорт комплексын үстерү» республика максатчан программасы
10. «Татарстан Республикасында агросәнәгать комплексын үстерү» өстенлекле милли проекты
11. «2008 - 2010 елларга Татарстан Республикасы авыл хужалыгын үстерү» республика максатчан программасы

12. «2007-2015 елларга Татарстан Республикасының экологик иминлеге концепциясе» программасы
13. «2006-2008 елларга Татарстан Республикасының эчә торган суы» республика максатчан программасы
14. «Татарстан Республикасы су ресурсларын саклау һәм алардан нәтижәле файдалану» максатчан комплекслы программасы
15. «2004 - 2010 елларга су үткөрү-канализация хужалыгы объектларын төзү һәм реконструкцияләү» максатчан комплекслы программасы
16. Тотрыклы үсеш позициясеннән Татарстан Республикасы транспорт комплексын үстерүнең озак сроклы стратегиясе
17. «2008-2012 елларга Татарстан Республикасы территориясендә автомобиль юллары челтәрен үстерү һәм 2017 елга кадәр үсеш перспективалары» программасы проекты
18. «Санкт-Петербург-Казахстан» Россия участогын формалаштыру концепциясенә программасы Татарстан Республикасы территориясе буенча «Балтика-Кытай» яңа автоюл коридоры составында
19. «2010 елга кадәр һәм перспективада 2030 елга кадәр Татарстан Республикасын демографик үстерүнең комплекслы программасы»
20. «2020 елга кадәр урман хужалыгын һәм урман сәнәгате комплексын үстерү» республика максатчан программасы концепциясе
21. «2010 елга кадәр чорга Татарстан Республикасының урман-сәнәгать комплексын үстерү программасы»
22. «Татарстан Республикасының урман планы»
23. «Агачны тирәнтен эшкәртү куәтләрен үстерү һәм 2013 елга кадәр чорга яңа урман массивларын үзләштерү» максатчан программасы
24. 2010 елга кадәр чорга төче жир асты суларын торгызу һәм алардан файдалану программасы
25. Канализациянең чистарту корылмаларын реконструкцияләү һәм модернизацияләү максатчан программасы
26. Санитар-эпидемиологик иминлекне тәмин итү буенча кичектергесез комплекслы программа
27. Су ресурсларын саклау һәм алардан нәтижәле файдалану программасы
28. 2015 елга кадәр Татарстан Республикасы коммуналь комплексында су үткәргеч-канализация хужалыгын һәм жылылык белән тәмин итү системаларын үстерүнең озак сроклы максатчан программасы
29. 2006-2020 елларга Татарстан Республикасының ягулык-энергетика комплексын үстерү программасы
30. 2002-2005 елларга Татарстан Республикасы телекабул итү челтәрләрен үстерү программасы
31. «2006-2008 елларга Татарстан Республикасы төзелеш комплексын тотрыклы үстерү» ярдәмче программасы
32. «2006-2010 елларга Татарстан Республикасында энергия ресурсларының нәтижәлелеге» программасы
33. 2004-2010 елларга Татарстан Республикасында инновация эшчәнлеген үстерүнең республика программасы

34. Татарстан икътисадына дөньякүләм финанс кризисының тискәре йогынтысын йомшарту буюнча кризиска каршы чаралар планы.
35. Проект Татарстан Республикасын территорияль планлаштыру схемасы.
36. Татарстан Республикасының территорияль икътисадый сәясәт концепциясе проекты.
37. Татарстан Республикасының төзелеш һәм объектлар исемлеге белән ижтимагый инфраструктурасын үстерүнең озак сроклы концепциясе.

Азнакай муниципаль районы программалары

1. 2007-2010 елларга Азнакай муниципаль районын социаль-икътисадый үстерү программасы.

Схеманы эшләгәндә 1:50 000 масштабындагы топографик нигезләр (кәгазь чыганаclarда һәм растрлар рәвешендә цифрлы), шулай ук булган картографик материаллар һәм аэрофотофотога төшерү материаллары кулланылган.

Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы «Татинвестгражданпроект» ДУП, «Предприятиеләрне реформалаштыру үзәге» мәгариф автоном коммерциягә карамаган оешмасы белгечләре коллективы тарафыннан түбәндәге составта башкарылды:

Бүлекләр:	
АПМ-5 башлыгы	Романова И.Ю.
Проектның баш архитекторы	Садертдинов Д.А.
АПМ-5 баш белгече	Жиһаншина Г.А.
проектның баш инженеры вазыйфаларын башкаручы	Кандакова М.А.
ТЕРРИТОРИЯНЕҢ ПРОСТРАНСТВО ОЕШМАСЫ	
"Предприятиеләрне реформалаштыру үзәге" АКО	
Проект житәкчесе	д.э.н., профессор Сафиуллин М.Р.
Төркем житәкчесе	Платонов И.Н.
Төркем житәкчесе	Фазлыев А.А.
Төркем житәкчесе	Миңнеханов А.Р.
Төркем житәкчесе	Малязина Г.В.
Төркем житәкчесе	Шәмсиев А.Д.
Төркем житәкчесе	Ильина М.А.
Төркем житәкчесе	Хәйруллин И.Р.
Төркем житәкчесе	д.э.н., профессор Солтанова Д.Ш.
Проектның әйдәп баручы киңәшчесе	А.Н. Усманов
Проектның әйдәп баручы киңәшчесе	к.э.н., Здунов А.А.
Проектның әйдәп баручы киңәшчесе	Булатова М.Г.
Проектның әйдәп баручы киңәшчесе	Волкова Т.А.
Проектның әйдәп баручы киңәшчесе	к.э.н., Ельшин Л.А.

«Татинвестгражданпроект» ДУП	
III категория архитекторы	Назарова А.И.
Алып баручы инженер	Шакирова Л.Т.
I категорияле инженер-икътисадчы	Шәрипов Л.Ф.
II категорияле инженер-икътисадчы	А.В. Берваль
II категорияле инженер-икътисадчы	Г.Р. Хәмитова
III категорияле инженер-икътисадчы	Батыршина А.Р.
III категорияле инженер-икътисадчы	А.Р. Мөхәммәтвәлиева
III категорияле инженер-икътисадчы	Абдусәлямова М.И.
2. ТАРИХИ-МӘДӘНИ МИРАС	
Төркем житәкчесе	Зәбирова Ф.М.
ТР Фәннәр академиясенә Ш.Мәржани исемендәге тарих институты, өлкән фәнни хезмәткәр	к.б., Нәбиуллин Н.Г.
3. Туристлык-рекреацион система	
Төркем житәкчесе	Кандакова М.А.
4. ТРАНСПОРТ-КОММУНИКАЦИЯ ИНФРАСТРУКТУРАСЫ	
I категорияле инженер-транспортчы	Хәҗиева Л.М.
Техник	Шәйхетдинов И.М.
5. Әйләнә-тирә мохитне саклау	
проектның баш инженеры вазыйфаларын башкаручы	Рысаева Ю.С.
II категорияле инженер-эколог	Горшенин И.Р.
6. ТЕРРИТОРИЯНЕ ИНЖЕНЕР ЯГЫННАН ӘЗЕРЛӘУ	
Төркем житәкчесе	Хәйруллина И.В.
Техник	Васильева Д.А.
7. ИНЖЕНЕРЛЫК-ТЕХНИК ИНФРАСТРУКТУРА	
"Татводпроект" институты" ААЖ, проектның баш инженеры	Долгова Ю.М.
"Татводпроект" институты" ААЖ, проектның баш инженеры	Абраменко Н.И.
8. ГРАЖДАННАР ОБОРОНАСЫНЫҢ ИНЖЕНЕР-ТЕХНИК ЧАРАЛАРЫ. ГАДӘТТӘН ТЫШ ХӘЛЛӘРНЕ КИСӘТҮ ЧАРАЛАРЫ	
Төркем житәкчесе	Кузнецов В. Е.

Проектның составы

№ т/б	Документ исеме
	1 өлеш
1.	<i>Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы муниципаль районы</i>

№ т/б	Документ исеме
	1 том
	Территориаль планлаштыру турындагы нигезлэмэләр
	Территориаль планлаштыру схемалары
	2 нче өлеш. Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы проектын нигезләү
2.	<i>Азнакай муниципаль районының социаль-икътисадый һәм территорияль-пространство үсеше</i>
	2 нче Том
	Текст материаллары
	1 китап
	2 китап
	График материаллар
3.	<i>Әйләнә-тирә мохитне саклау (ООС)</i>
	3 нче Том
	Текст материаллары
	График материаллар
4.	<i>Инженерлык-техник инфраструктура</i>
	4 нче Том
	Текст материаллары
	График материаллар
5.	<i>ИТГО һәм ЧС</i>
	5 б.
	Текст материаллары
	График материаллар
6.	<i>Альбом белән. Иллюстратив материал</i>
	6 б
7.	<i>қушылта</i>
	7 нче Том
	7.1 Китап
	7.2 китап

Территориаль планлаштыру турындагы Нигезлэмә составында график материаллар исемлеге

	График материаллар	Масштаб
1	Азнакай муниципаль районының жирле әһәмияттәге чаралары (төп сызым)	М 1:50 000

Нигезләүче материаллар составында график материаллар исемлеге

	График материаллар	Масштаб
1	ТР Азнакай муниципаль районының урнашуы халыкны күчерүнең заманча системасында	М 1:400 000
2	ТР Азнакай муниципаль районының перспективалы урнашу системасында урнашуы	М 1:400 000
3	Территорияне заманча файдалану	М 1:50 000
4	Территориаль-пространство оешмасы	М 1:50 000
5	Территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналарның чикләре (гамәлдәге урыны)	М 1:50 000
6	Территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналар чикләре (проект тәкъдиге)	М 1:50 000
7	Экологик хәлне оптимальләштерү чаралары	М 1:50 000
8	Утыртуның перспектив схемасы	М 1:100 000
9	Агросәнәгать комплексын үстерү	М 1:100 000
10	Урманнарны төп яклау категорияләре буенча бүлү	М 1:100 000
11	Тарихи-мәдәни мирас объектларын урнаштыру схемасы	М 1:50 000
12	Туристлык-рекреация системасын үстерү	М 1:100 000
13	Социаль-мәдәни объектларны урнаштыру	М 1:100 000
14	Транспорт инфраструктурасы (булган хәл)	М 1:100 000
15	Транспорт инфраструктурасын үстерү	М 1:100 000
16	Авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрнең чикләрен үзгәртү	М 1:100 000
17	Урман фонды жирләре чикләрен үзгәртү	М 1:100 000
18	Федераль һәм региональ әһәмияттәге объектлар зоналары чикләре	М 1:100 000
19	Территорияне инженер эзерләү	М 1:50 000
20	Азнакай муниципаль районы Татарстан Республикасының ягулык-энергетика комплексы системасында	М 1:400 000

1. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫН ТЕРРИТОРИАЛЬ ПЛАНЛАШТЫРУ СХЕМАСЫНЫҢ МАКСАТЛАРЫ ҺӘМ БУРЫЧЛАРЫ

Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы нигезендә: «Территориаль планлаштыру территорияләр билгеләнешен территориаль планлаштыру документларында территорияләрнең тотрыклы үсешен тәмин итү, инженерлык, транспорт һәм социаль инфраструктураларны үстерү, гражданның һәм аларның берләшмәләренең, Россия Федерациясе субъектларының, Россия Федерациясе субъектларының, муниципаль берәмлекләренең мәнфәгатьләрен исәпкә алуны тәмин итү максатларында социаль, икътисадый, экологик һәм башка факторлар жыелмасыннан чыгып билгеләнүгә юнәлтелгән».

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасының гомуми, социаль-икътисадый һәм шәһәр төзелеше стратегик максаты булып муниципаль районның конкурентлыкка сәләтле һәм инвестицион жәлеп итүчән территориясен булдыру, аның социаль-икътисадый үсешенә югары дәрәжәсенә ирешү, потенциалга туры килә торган социаль-икътисадый үсешкә ирешү, хужалыкның территориаль оешмасын һәм халыкны күчереп утырту системаларын, хезмәт базарын гармонизацияләү тора, тулаем алганда, ул 2035 елга кадәр район территориясен тотрыклы үстерүне тәмин итә.

Россия Федерациясе Конституциясе, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль закон (ФЗ-131) нигезендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләр - халыкның тормыш эшчәнлеген турыдан-туры тәмин итү мәсьәләләре, конкрет исемлек муниципаль район уставы белән билгеләнә. Урнаштыруы билгеләнә һәм раслана торган жирле (район) әһәмияттәге мәсьәләләргә түбәндәге чаралар керә:

- муниципаль район чикләрендә жирлекләргә электр белән тәмин итү һәм газ белән тәмин итү;
- муниципаль район чикләрендәге торак пунктлар чикләреннән читтә гомуми файдаланудагы жирле (район) әһәмиятле автомобиль юлларын үстерү, күперләргә һәм башка транспорт инженерлык корылмаларын төзү һәм капитал ремонтлау (гомуми файдаланудагы автомобиль юлларыннан һәм федераль һәм региональ әһәмияттәге башка транспорт инженерлык корылмаларыннан тыш);
- муниципаль район территориясендә жәмәгать тәртибен саклау буенча муниципаль милиция тарафыннан;
- төп гомуми белем бирү программалары буенча башлангыч гомуми, төп гомуми, урта (тулы) гомуми белем бирүне, балаларга өстәмә белем бирү объектларын (региональ әһәмияттәге учреждениеләрдә балаларга өстәмә белем бирүдән тыш) һәм муниципаль район территориясендә һәркем өчен мөмкин булган түләүсез мәктәпкәчә белем бирүне тәмин итү, шулай ук каникул вакытында балаларның ялын оештыру;
- муниципаль район территориясендә амбулатория-поликлиника, стационар-поликлиника һәм хастаханә учреждениеләрендә, ашыгыч медицина ярдәме күрсәтү (санитар-авиация учреждениеләреннән тыш), йөкләлек чорында һәм бала тапканнан соң хатын-кызларга медицина ярдәме күрсәтү;

- көнкүрөш һәм сәнэгать калдыкларын утильләштерү һәм эшкәртү буенча;
- муниципаль район территориясендә жирлекара күмү урыннарын тоту, ритуаль хезмәтләр оештыру;
- Халыкка китапханә хезмәте күрсәтү буенча жирлекара китапханәләр.

Моннан тыш, муниципаль район составына керүче жирлекләрне үстерү һәм тээмин итү өчен шартлар тудыру жирле эһәмияттәге мәсьәләләргә керә:

- элементә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүрөш хезмәтләре күрсәтү;
- ял вакытын оештыру һәм мәдәният оешмалары хезмәтләре күрсәтү
- муниципаль район территориясендә жирле эһәмияттәге дэвалау-савыктыру урыннары һәм курортлар;
- физик культура һәм массакүләм спорт.

Хәзерге вакытта район территориясендә күрсәтелгән объектлар системасы гамәлдә булу сәбәпле, территориаль планлаштыру жирле (район) эһәмияттәге объектлар төзүне күздә тотта.

Югарыда санап кителгән инфраструктур объектлар торак урыннарның һәм хезмәт кушымтасының аерымланган урыннарының эшләвен тээмин итү өчен төзелә. Шуңа күрә район дәрәжәсендә территориаль планлаштыру гамәлдәге торак пунктларның үсеш перспективаларын билгеләмичә һәм хезмәт кушымталарының яңа урыннарын урнаштырудан башка гамәлгә ашырыла алмый.

Югарыда күрсәтелгән таләпләр нигезендә муниципаль районны территориаль планлаштыруның максаты түбәндәгечә төзелә: «Муниципаль районны территориаль планлаштыруның максаты - аны тәшкил итә торган территорияләрнең конкурентлы үзүсешә өчен бертигез шартлар тээмин итә торган инфраструктура булдыру, жирле (район) эһәмияттәге капитал төзелеш объектларын урнаштыруны һәм аларның параметрларын билгеләү».

Территориаль планлаштыруның бурычлары.

■ *Территориянең пространство үсешендә:*

1. Планировка структурасын һәм таралу системасын камилләштерү.
2. Муниципаль район территориясен нигезсез тыкшындан һәм үзләштерүдән сакларга тиешле табигать-экология каркасын булдыру.
3. Мәдәни мирас объектларын саклау, матди булмаган мирасны саклау, махсус сакланылучы табигать территорияләре челтәрен үстерү.
4. Социаль-икътисадый үсешнең өстенлекле юнәлешләрен бүлеп бирү юлы белән муниципаль район территориясенә инвестицион жәлеп итүчәнлеген арттыру.

■ *Социаль инфраструктурада:*

1. Төп гомуми белем бирү программалары, өстәмә белем бирү һәм халыкка һәркем өчен мөмкин булган һәм түләүсез башлангыч гомуми, төп гомуми, урта (тулы) гомуми белем бирүне гамәлдәге мәгариф объектларын саклап калу һәм реконструкцияләү хисабына һәркем өчен мөмкин булган һәм түләүсез мәктәпкәчә белем бирүне оештыру.
2. Муниципаль район территориясендә гамәлдәге сәламәтлек саклау объектларын саклап калу һәм реконструкцияләү хисабына амбулатория-поликлиника, стационар-поликлиника һәм хастаханә учреждениеләрендә

ашыгыч медицина ярдәме күрсәтүне (санитар-авиация ярдәменнән тыш), беренчел медицина-санитария ярдәме күрсәтүне һәм кичектергесез медицина ярдәмен күрсәтүне оештыру.

3. Муниципаль район халкын мәдәни тәрбия һәм ял итүне оештыру хезмәтләре белән тәэмин итү, гамәлдәге мәдәни-ял итү объектларын саклап калу һәм реконструкцияләү юлы белән жирле традицион халык ижатын үстерү өчен шартлар тудыру.
4. Физик культура һәм спортның гамәлдәге һәм яңа объектларын саклап калу һәм төзү юлы белән муниципаль район территориясендә физик культураны һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар тәэмин итү.
 - Транспорт инфраструктурасында - муниципаль район чикләрендәге торак пунктлар арасында транспорт инфраструктурасының гамәлдәге база объектларын саклап калу һәм модернизацияләү юлы белән бердәм икътисадый һәм транспорт пространствосын тәэмин итү, халыкның һәм товарларның район буенча хәрәкәт итү ирегән һәм аның чикләреннән читкә китүе өчен шартлар тудыру.
 - Инженерлык инфраструктурасында - инженерлык системаларын үстерү исәбенә сыйфатлы коммуналь хезмәтләр күрсәтү, түбәндәге юнәлешләр буенча:
 1. Жирлекләргә электр һәм газ белән тәэмин итүнең гамәлдәге база объектларын төзү, яңаларын саклап калу һәм яңарту.
 2. Килеп туган төзелештә инженерлык коммуникацияләре системаларын үстерү, үсеш перспективаларын исәпкә алып.
 3. Инженерлык инфраструктурасы объектларында һәм инженерлык коммуникацияләре системаларында энергияне сак тоту буенча максатчан сәясәт үткәрү.
 - *Экологик хәлне яхшырту һәм әйләнә-тирә мохитне саклау бурычлары:*
 1. Табигать мохитенең төп компонентларының: атмосфера һавасының, жир өсте һәм жир асты суларының, жир асты байлыкларының, туфракның пычрануыннан, ярлыланудан, деградацияләүдән һәм башка эшчәнлегенең тискәре йогынтысыннан саклау.
 2. Биологик һәм ландшафт төрлеләгән саклау һәм арттыру.
 3. Көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын утильләштерүне һәм эшкәртүне оештыру.
 4. Муниципаль район территориясендә әйләнә-тирә мохитне пычратуның системалы мониторингын оештыру.
 - Территорияне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау буенча бурычлар - муниципаль район территориясендә табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр килеп чыгу куркынычын киметү һәм аның нәтижеләрен киметү чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру.

Территориаль планлаштыру схемасы карарлары түбәндәге принципларга нигезләнә:

- мәнфәгатьләре, үсеш программаларын, күрше муниципаль берәмлекләренң һәм тулаем республиканың инвестиция проектларын исәпкә алып, рекреация һәм спорт-сәламәтләндерү комплексларын, житештерү, социаль, транспорт-коммуникация, инженер-техник инфраструктураларны, рекреация һәм спорт-сәламәтләндерү комплексларын булдыру.
- районның авыл хужалыгында ресурс потенциалын үстерү, сәнәгатьнең эшкәртү продукциясен үстерү;
- табигатьтән нәтижәле файдалану һәм территориянең уникаль табигый комплексы сакланышын, аның табигый-географик үзенчәлекләрен, шулай ук хәзерге һәм киләчәк буыннар мәнфәгатьләрендә табигать ресурсларын саклау археологиясе һәм мәдәнияте ядкарьләрен тәмин итү исәбенә территорияне тотрыклы үстерү;
- туристлык-рекреация тармагы эшчәнлегенең нәтижәлелеген күтәрү, балалар һәм гаилә сәламәтләндерү ялын оптималь яраштыру һәм үстерү, мәдәни-күңел ачу һәм туристлык-спорт юнәлешләре. Аучылык һәм балык тотуны оештыру өчен шартлар тудыру;
- территориаль планлаштыру буенча гамәлләрнең эзлеклелеген үтәү, рациональ планлаштыру структурасын оештыру, табигый мохиткә антропоген йөкләнешләр дәрәжәсен киметү өчен коммуналь инфраструктура системаларын алдан үстерү исәбен алып, функциональ һәм аннан соңгы шәһәр төзелешен зоналаштыру;
- жирле әһәмияттәге капитал төзелеш объектларын рациональ урнаштыру.

2. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ТУРЫНДА ГОМУМИ БЕЛЕШМӘЛӘР

Азнакай районы Татарстан Республикасының көньяк-көнчыгышында, республиканың көнчыгышын һәм көнбатышын, төньякын һәм көньягын тоташтыручы мөһим магистральләр киселешендә уңайлы икътисадый-географик урын алып тора, ресурслар белән тәмин ителеш (нефть, урман, жир ресурслары) житәрлек.

Районның административ үзәге Казаннан көньяк-көнчыгышка таба 376 км ераклыкта урнашкан.

Азнакай районы Татарстан Республикасының 43 муниципаль районнан берсе булып тора һәм 8 муниципаль районны үз эченә алган Көнъяк-Көнчыгыш икътисадый зона составына керә: Әлмәт, Азнакай, Бөгелмә, Баулы, Лениногорск, Сарман, Чирмешән һәм Ютазы.

Бу зона икътисады ачык беленеп торган специальләшкән: нефть чыгару һәм нефть жиһазлары житештерү. Аның чикләрендә ундырышлы туфрак тәкъдим ителгән, аерым алганда, кара туфрак өлешенә авыл хужалыгы жирләренең 80%тан артыгы туры килә. Халыкның шактый туплануы, сәнәгать житештерүенең югары күләме, базар һәм транспорт инфраструктурасының үсеше, Көнъяк - Көнчыгыш икътисадый зона Татарстан Республикасында лидерлар өчлегенә керә.

Аның жир асты байлыklarында нефтьнең, иярчен газларның, табигый битумнарның, төзелеш материалларының, минераль суларның һәм дөвалау пычракларының зур запаслары бар. Аның чикләрендә уңдырышлы туфрак тәкъдим ителгән, аерым алганда, кара туфрак өлешенә асыл хужалыгы жирләренәң 80%тан артыгы туры килә.

Көнъяк - Көнчыгыш икътисады зона махсулашуның төп тармаклары нефть чыгару сәнәгате тармаклары, һәм беренче чиратта, нефть чыгаручы тармаклар, шуңа күрә бу территориядә нефть-газ ресурсларын чыгаруны үстерү һәм модернизацияләү өчен яңа технологияләр куллану, шул исәптән нефть һәм битумнарны тирәнтен эшкәртүгә күчү белән аерым әһәмияткә ия. Бу тиешле тармаклардагы предприятиеләрне модернизацияләү һәм техник ресурсны яңарту өчен шартлар булдыруны таләп итә - республикабызның көнчыгыш районнарын үстерүнең инновацияләлеге нәкъ менә шунда.

Шулай ук әлеге икътисады зонаны үстерүнең перспектив юнәлешләренә булган фәнни-житештерү (геологоразведка, нефть эшкәртү һәм нефть химиясе өлкәсендәге технологияләр трансферты) һәм мәгариф потенциалыннан рациональ файдалануны кертергә кирәк, бу дөнья икътисадына тагын да тирәнрәк интеграцияләнергә ярдәм итәчәк.

Көнъякны үстерүнең тагын бер стратегик приоритеты - Көнчыгыш икътисады зонасы автомобиль юлларын төзү һәм ремонтлау, Әлмәт, Баулы, Бөгелмә һәм Лениногорск районнарында юл сервисы ("Производство буларак юл"), моңа "Көнбатыш Европа - Көнбатыш Кытай" халыкара транспорт коридорын төзү буенча инвестиция проектын тормышка ашыру хезмәт итәчәк.

Район территориясендә 214,6 мең га (Татарстан Республикасының 3,2%) майданда 64,4 мең кеше яши (Татарстан Республикасының 1,7%). Республика икътисадында эшләүчеләрнең уртача еллык санында районның чагыштырма авырлыгы - 1,7%.

Татарстан Республикасы составында Азнакай муниципаль районы Идел бие федераль округына, Европа макроикътисады зонасына һәм Идел бие икътисады районына керә.

Азнакай районы беренче, икенче тәртип күршеләре булу белән характерлана.

Беренчесе - Азнакай муниципаль районын турыдан-туры чикләүче территорияләр - Россия Федерациясе субъекты - Башкортостан Республикасы, Татарстан Республикасы муниципаль районнары - Мөслим, Сарман, Әлмәт, Бөгелмә, Ютазы муниципаль районнары.

Икенче тәртипнең күршеләре - район белән чиктәш булмаган, әмма район янәшәсендә урнашкан территорияләр - Актаныш, Минзәлә, Тукай, Зәй, Түбән Кама, Чирмешән, Лениногорск, Баулы муниципаль районнары.

Азнакай муниципаль районы территориясе буенча магистраль газүткәргечләр һәм нефть үткәргечләр системасы, региональ һәм муниципальара әһәмияттәге автомобиль юллары уза, алар йөк һәм пассажирлар агымын көнбатыштан көнчыгышка һәм төньяктан Россия Федерациясе регионнарына һәм Татарстан Республикасы эчендә күчеп йөрүне тәмин итә. Әлеге магистраль транспорт коммуникацияләрен кисеп үтү үзәге - Азнакай шәһәре.

Азнакай муниципаль районының транспорт-географик әһәмияте яқын киләчәктә республика һәм Россия Федерациясе эчендә транспорт инфраструктурасын булдыру һәм алга таба үстерү исәбенә йөк ташу агымнары арту нәтижәсендә әкрәнләп арта барачак.

Азнакай районы Татарстан Республикасы районнарының икътисады потенциалы буенча иң куәтлеләрдән санала, аның үсеше тотрыклы икътисад белән характерлана.

Тулаем территорияль продукт (ВТП) күрсәткечләре буенча Азнакай районы жан башына 2001 елның 1 нче гыйнварына Татарстан Республикасында 2 нче урынны алып тора, беренче урынны Әлмәт районына бирә. Шулай ук әлеге күрсәткечнең Азнакай муниципаль районы буенча уртача республика күрсәткече белән чагыштырганда 2 мәртәбә артып китүен дә билгеләп үтәргә кирәк.

Сәнәгать житештерү үсешенә югары темпларын тәмин итүче район икътисадының динамикалы секторы булып тора. Районның сәнәгать структурасында нефть чыгаруны тәкъдим иткән чимал секторы өстенлек итә. Азнакай муниципаль районы буенча сәнәгать житештерү индекс күрсәткече сәнәгать житештерүенә республика индексы һәм уртача Көнъяк-Көнчыгыш икътисады зонасы буенча алынган күрсәткеч дәрәжәсендә.

Азнакай муниципаль районы халкының жан башына төп капиталга инвестицияләргә күрсәткече Әлмәт, Баулы һәм Сарман муниципаль районнары буенча әлеге күрсәткечтән түбәнрәк кала, ул, башка районнары узып, Татарстан Республикасы буенча уртача алынган күрсәткечтән аз гына калыша. Сүз дә юк: бүгенге көндә инвесторлар өчен төп «магнит»тан гыйбарәт булган һәм районның, тулаем республиканың инвестицион потенциалын тәшкит итүче углеводородлар ресурсларының булуы Азнакай районының аеруча ачык инвестиция ягыннан әһәмиятле өстенлекләре исәбенә керә.

Азнакай муниципаль районы икътисадының инфраструктура секторы да шактый үсеш алган. Беренче чиратта, бу мәгариф, төзелеш, торак-коммуналь хужалык кебек эшчәнлек төрләренә кагыла. Әлеге сектор район икътисадының чимал һәм житештерү секторлары эшчәнлеген тәмин итә.

Азнакай районында авыл хужалыгы тармагы тарафыннан халык өчен куллану товарларының 70%ка яқыны төзелә. Районда бодай, карабодай, көнбагыш, шикәр чөгәндере, кукуруз һәм башкалар үстерәләр. Терлекчелекнең төп тармаклары - ит-сөт терлекчелеге, сарык һәм умартачылык.

Авыл хужалыгы житештерү күләме буенча Азнакай районы Татарстан Республикасында 16 урында һәм Көнъяк-Көнчыгыш икътисады зонада 2 урында, Әлмәт муниципаль районнан калышып бара. Районда авыл хужалыгы продукциясен житештерү динамикасы тотрыклы булды, авыл хужалыгы продукциясен житештерү индексы 107.0 (1.01.2009г) тәшкит итте, уртача республика күрсәткеченнән 1.8%ка түбәнрәк.

Азнакай районының барлык авыл хужалыгы культуралары өчен чәчү майданнары өлеше Татарстан Республикасының 3,63 чәчү майданын тәшкит итә.

Климат һәм туфрақ шартлары буенча Азнакай районы уртача салкын Көнчыгыш һәм Көнъяк-Көнчыгыш агроклимат зонасына керә.

Иң яхшы туфрак - соры урман һәм ярык белән капланган кара туфраклар. Явым-төшемнең уртача еллык суммасы - 416 мм, температурасы 5 0С тан югары булган вегетация өчен 264 мм.

Халык потенциалы буенча республика муниципаль берәмлекләр арасында 10 урында тора - 2009 ел башына 64,4 мең кеше. 2000 - 2009 еллар чорында бу сан 3,9 мең кешегә (2000 елда халыкның гомуми санының 5,6 %ы) кимеде, ә Татарстан Республикасы халкы 2000 елда халыкның гомуми санының 0,3 %ына кимеде.

Статистик мәгълүматлар буенча табигый үсеш коэффициенты 1.01.2009 елда 1000 кешегә -0,5 кеше тәшкил иткән. Халыкның табигый артуы күрсәткеченең уртача республика күрсәткече фонында (1000 кешегә 1,2 кеше) Азнакай муниципаль районы чагыштырмача уңай хәлдә һәм Татарстан Республикасының башка муниципаль районнары арасында 7 урында.

2008 елда Азнакай муниципаль районында халыкның миграция үсеше уңай әһәмияткә ия булды һәм Татарстан Республикасы муниципаль районнары арасында 1000 кешегә 1,2 кеше тәшкил итте.

Республика муниципаль районнарының туристик-рекреацион потенциалын бәяләү нәтижеләре буенча Азнакай районы потенциалны уртачадан түбәнрәк бәяләү дәрәжәсе белән характерлана.

Районның туристик-рекреацион потенциалын бәяләү төркемендә уртача күрсәткечтән түбәнрәк булуы, беренче чиратта, тарихи-мәдәни потенциалны бәяләүнең түбән дәрәжәдә булуы, чагыштырмача кияренке экологик хәл белән бәйле. Әмма район территориясендә төрле планлы объектлар булуы районда туризмның һәм рекреациянең төрле төрләрен, аерым алганда, дөвәләү-савыктыру, экскурсия, этнографик, экология, балалар, спорт-сәламәтләндерү туризмын үстерүнең мөмкинлекләре турында сөйли.

Табигый һәм тарихи-мәдәни ресурсларны һәм объектларны район территориясе буенча тиешенчә бүлү, төрле функциональ файдалану һәм хужалык эшләрен үзләштерүнең төрле дәрәжәсе (шул исәптән туристлык-рекреация) район территориясендә туристлык-рекреация эшчәнлеген алып баруның һәм үстерүнең төрле уңай зоналарын ачыкларга мөмкинлек бирә. Азнакай районы территориясендә рекреация бәяләү нәтижеләре буенча районның төньягында һәм үзәк өлешендә урнашкан жирлекләр (Илбәк, Урсай, Өчиле авыл жирлекләре) туристлык-рекреация эшчәнлеген үстерү өчен аеруча уңайлы. Районның төньяк, көнбатыш, көнчыгыш һәм үзәк өлешләрендә урнашкан күпчелек авыл жирлекләре - шартлы уңай шартлар. Туристлык-рекреация эшчәнлеген алып бару өчен уңайлы шартларга һәм ресурсларга районның көньягында урнашкан авыл жирлекләре ия. Аеруча уңайлы һәм уңайлы территорияләрнең пространство конфигурациясе Азнакай шәһәрненән төп транспорт агымнары буйлап («Әлмәт-Азнакай», «Лениногорск-Азнакай», «Азнакай-Ютазы-М5», «Азнакай-Югары Стәрле-Кук Тяк» автомобиль юллары буйлап) туристлык-рекреация эшчәнлеген алып бару һәм үстерү күчәрен (юнәлешләрен) билгеләргә мөмкинлек бирә.

Соңгы елларда Азнакай районында әйләнә-тирә мохитнең таләп ителгән сыйфатына тулысынча ирешергә, табигать ресурсларын саклауны тәэмин итәргә, аларны рациональ файдалануга һәм яңадан торгызуга ирешергә мөмкинлек бирми торган шактый житди проблемалар тупланды.

Азнакай районы экологик иминлеге проблемаларының алдан билгелэнгән исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- ягулык сәнәгате һәм автотранспорт предприятиеләре чыгарган атмосфера һавасының пычрануы югары дәрәжәдә;
- үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү системасы буенча халыкка бирелә торган эчәргә яраклы суның химик пычрануы;
- жир өсте су объектларын сәнәгать предприятиеләрен, транспортны һәм коммуналь хужалык предприятиеләрен ташлау һәм чыгарып ташлау белән пычрату;
- автотранспорттан һәм сәнәгать предприятиеләреннән пычратучы матдәләрне озак вакыт чыгарып ташлау нәтижәсендә туфракның пычрануы;
- көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын неорганик саклаудан әйләнә-тирә табигать мохитен пычратуның экологик куркынычы;
- сәнәгать предприятиеләрендә объектларның экологик куркынычы, экологик аварияләр һәм һәлакәтләр мөмкинлеге.

Районның күп кенә жирлекләрендә табигать мохитенең торышы имин түгел. Һаваның, су объектларының пычрану дәрәжәсе билгелэнгән нормативлардан шактый артык, пычрану, туфракның ярлылануы һәм деградацияләнүе күзәтелә, житештерү һәм куллану калдыклары күләме даими рәвештә арта, артык антропоген йөкләнеш аркасында табигый ландшафтлар үзгәрә, хайваннарның һәм үсемлек берләшмәләренең биологик төрлелеген саклау проблемасы кискенләшә.

Комплекслы бәяләү нәтижәләре буенча Азнакай районында уртача дәрәжәдәге техноген йөкләнеш дәрәжәсе. Техноген йөкләнешнең төп факторлары булып туфракның таркалуы һәм эродирлануы, терлекчелек калдыклары, минераль ашламалар куллану һәм житештерү предприятиеләрендә пычраткыч матдәләр ташлау тора.

Азнакай районы Россия Федерациясенең бер субъекты һәм Татарстан Республикасының 5 муниципаль районы белән чиктәш. Өч күрше муниципаль районда - Әлмәт, Бөгелмә һәм Ютазы муниципаль районнарында экологик хәл иң яхшы параметрлар белән характерлана, Сарман районында - уртача, Мөслим районында - урта күрсәткечләрдән югарырак техноген йөкләнеш. Башкортстан Республикасы буенча мәгълүматлар юк.

3.АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫН ТЕРРИТОРИАЛЬ ПЛАНЛАШТЫРУ ЧАРАЛАРЫ ИСЕМЛЕГЕ

Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасында жирле эһәмияттәге чаралар каралган һәм федераль һәм региональ эһәмияттәге чаралар исәпкә алынган, алар федераль республика законнары, федераль һәм республика программалары белән билгеләнгән.

Жирле (район) эһәмияттәге территорияль планлаштыру чаралары Татарстан Республикасы һәм Башкортостан Республикасы муниципаль берәмлекләренә федераль һәм республика мәнфәгатләрен һәм муниципаль берәмлекләрен исәпкә алып билгеләнде, алар белән Азнакай районы уртақ чикләргә ия.

3.1. ТЕРРИТОРИЯНЕҢ ПРОСТРАНСТВО ҮСЕШЕ

Азнакай муниципаль районы территориясенә пространство үсеше халык санының фаразлана торган үзгәрешләрен, социаль-иқтисадый өлкәдә үзгәрешләрен һәм транспорт-коммуникация белән тәэмин ителешне исәпкә алып, шулай ук Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасында тәкъдим ителә торган схемага ярашлы рәвештә гамәлгә ашырылачак.

Проект тәкъдимнәре төп проблеманы хәл итүгә юнәлтелгән: баланслы пространство оешмасы исәбенә территориянең территорияль оешмасын камилләштерү.

Тәкъдим ителә торган проект пространствосы - планлаштыру чишелеше нигезендә район территориясен өстәмә үзәкләр һәм ярдәмче үзәкләр, транспорт-планлаштыру күчәрләре төзү исәбенә үстерү идеясе ята.

Районның көньяк өлешендә автомобиль һәм тимер юл магистральләре төп планировка күчәрләре булачак. Азнакай муниципаль районы территориясе буенча бердәм коридорда Казан - Әлмәт - Азнакай - Бөгелмә яңа тимер юлы участогы узачак, ул республиканың муниципаль берәмлекләре һәм Россия төбәкләре белән Азнакай районында территорияль-хужалык элементләрен ныгыту өчен өстәмә шартлар тудырачак.

Районның төньяк өлешендә урнашкан муниципаль яра юлларны үстерү чаралары хисабына планировка күчәре ишәя.

Киләчәктә бу төп транспорт күчәре Азнакай муниципаль районының планлаштыру структурасында үзенә өстенлекле эһәмиятен саклап кала.

Моннан тыш, Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы жирле эһәмияттәге автомобиль юлларын үстерү чаралары тәкъдим ителде, алар шулай ук район эчендә дә, республиканың башка муниципаль берәмлекләре белән дә торақ пунктларның элементсен көчәйтүгә ярдәм итәчәк.

Азнакай районында халыкны күчәрәп утыртуның гомуми перспективалы принцибы житештерү-иқтисадый, мәдәни-көнкүреш һәм башка жирлекара багланышлар нигезендә аларның үзара бәйләнештәге үсеше чикләрендә торақ урыннарның бербөтен системасын булдыру кабул ителә.

Шул ук вакытта халыкны күчәрү системасын үстерү комплекслы рәвештә гамәлгә ашырылырга һәм хезмәт, территорияль һәм башка ресурслардан нәтижәле файдалану, житештерүне оештыру һәм урнаштыру, табигый мохитне булдыру

һәм яхшырту, социаль һәм шәһәр төзелеше мәсьәләләрен хәл итү буенча чаралар белән тәмин ителергә тиеш.

Халыкны күчерү системасын үстерү фаразы район үсешенә гамәлдәге үзгәрткән, табигый-ресурс, икътисадый, социаль-демографик, территориаль шартларын анализлауга нигезләнә.

Район халкының гомуми саны кимүне исәпкә алып, халык тыгызлыгы күрсәткәнчә кимүе фаразлана. 2009-2020 елларда күрсәткеч 1 кв.км га 28,8 кеше, ә 2035 елга 1 кв.км га 27,0 кеше кадәр төшәчәк. Карала торган күрсәткәнчә шактый кимүе Актүбә һәм Азнакайда, шулай ук 16 авыл жирлегендә күзәтеләчәк. Халыкның тыгызлыгы 8 авыл жирлегендә генә артачак: Вахитов, Сарлы, Сухояш, Татар Шуган, Тымытык, Уразай, Урманай, Чалпы.

Азнакайда халыкның урнашу системасында район үзәк һәм көньяк-көнбатыш өлешләрендә урнашкан урбанизацияле зоналар формалаша. Алар Азнакай шәһәрендә һәм Актүбә шәһәр тибындагы поселогында урнашкан.

Урбанизацияләнган зоналардан тыш, уңайлы социаль-икътисадый потенциал буенча Азнакай муниципаль районында алга киткән социаль инфраструктуралы ярдәмче үзәкләр: Чалпы авылы (Чалпы авыл жирлеге), Тумутук авылы (Тымытык авыл жирлеге), Жиңү п. (Вахитов авыл жирлеге) аерылып тора. Үзәкләр халык санының чагыштырмача югары булуы белән аерылып тора, алар кергән авыл жирлекләре халыкның чагыштырмача югары тыгызлыгы белән характерлана. Әлеге торақ пунктларның социаль объектлары янәшәсендәге авыл торақ пунктларына хезмәт күрсәтә.

Проект булып халыкның урнашу буенча гамәлдәге иерархия системасы саклана, анда район системасының үзәге - Азнакай шәһәре.

Авыл жирлекләре системасында жирле функцияләрен башкаручы тиешле үзәкләр булган 16 авыл жирлеге саклана.

Халыкны таратуның район системасын камилләштерү һәм үстерү жирлекләренә терәк чөптәрен алга таба формалаштыру, урбанизация дәрәжәсен күтәрү, яшәү тирәлеген яхшырту юлы белән каралган:

- халыкны күчәрәп утырту системасының - Әлмәт шәһәре һәм Әлмәт авыллар үрчәтү системасының күпфункцияле региональ үзәген үстерүче шәһәр торақ пунктларының төшен ныгыту һәм ныгыту, анда Азнакай муниципаль районы керә, шулай ук районара функцияләр башкаручы;

- сәнәгать һәм социаль үзәк буларак Азнакай шәһәренә алга таба формалашуы;

- социаль һәм агросәнәгать функцияләрен үстерү нигезендә Актүбә шәһәр-тын авылара үзәк буларак алга таба да формалаштыру, алга таба район үзәгенә үзәк тарту.

- үсеш алган социаль инфраструктуралы район урнашу системасы үзәкләрен формалаштыру: Чалпы авылы (Чалпы авыл жирлеге), Тымытык авылы (Тымытык авыл жирлеге), Жиңү бистәсе (Вахитов авыл жирлеге).

3.1.1.1 нче таблица

Халык санын һәм халыкны күчерү системасында ролен күрсәтеп, Азнакай муниципаль районының торақ пунктларына характеристика перспективасы

Территориянен исеме	Халык саны (кеше)			Халыкны күчерү системасында роле
	2009	2020	2035	
Азнакай шәһәре	34407	33661	31733	Административ, социаль, сәнәгать, туристлык-рекреация үзәге
Актүбә шәһәр тибындагы поселок	9524	9239	9195	Административ, социаль, сәнәгать, агросәнәгать, туристлык-рекреация үзәге
Авыл жирлекләре				
Әгерже	1010	534	485	
Әгерже авылы	471	219	193	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Мәнәвез авылы	539	315	292	Агросәнәгать үзәге
Әлкәй	536	382	354	
Әлкәй авылы	511	367	341	Административ үзәк, социаль үзәк
Кызыл Сукачы авылы	25	15	13	Рядовой торак пункт
Әсәй	916	527	495	
Әсәй авылы	571	311	295	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Метрәй авылы	345	216	200	Рядовой торак пункт
Балтач	481	443	395	
Балтач авылы	481	443	395	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Бирючевка	390	223	201	
Бирючевка авылы	378	218	196	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Баланлы п.	5	2	2	Рядовой торак пункт
Түбән Соколка	7	3	3	Рядовой торак пункт
Вахитов	1375	1541	1375	
Жинү п.	865	920	821	Административ, социаль үзәк
Загорье п.	79	101	90	Агросәнәгать үзәге
Заречье п.	63	91	81	Агросәнәгать үзәге
Константиновка авылы	12	9	8	Туристлык-рекреацион үзәк
Чекан ав.	356	420	375	Агросәнәгать үзәге
Югары Стәрле	654	725	650	
Югары Стәрле авылы	553	676	603	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Түбән Стәрле авылы	101	49	47	Агросәнәгать үзәге
Илбәк	309	240	233	
Илбәк авылы	264	197	193	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Ирекле авылы	19	24	22	Агросәнәгать үзәге
Тархан авылы	10	7	6	Рядовой торак пункт
Тырыш Бистәсе	16	12	12	Рядовой торак пункт
Кәкре Елга	883	620	574	
Кәкре Елга авылы	686	438	398	Административ, агросәнәгать үзәге
Катимово	161	161	156	Агросәнәгать үзәге
Якты Юл п.	36	21	20	Рядовой торак пункт
Карамалы	784	647	565	

Территориянен исеме	Халык саны (кеше)			Халыкны күчерү системасында роле
	2009	2020	2035	
Карамалы авылы	502	533	475	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Октябрь-Бүләк авылы	109	22	5	Агросәнәгать үзәге
Таллы-Бүләк авылы	173	92	85	Агросәнәгать үзәге
Мальбагуш	839	475	427	
Мәлбагыш авылы	534	302	269	Административ үзәк, социаль үзәк
Елга баш	1	2	1	Рядовой торак пункт
Каменка авылы	8	6	6	Рядовой торак пункт
Түбән Яки авылы	296	165	151	Агросәнәгать үзәге
Танаевка п	0	0	0	Рядовой торак пункт
Мәсгут	449	333	287	
Мәсгут авылы	400	245	208	Административ үзәк, социаль үзәк
Якши-Бай	49	88	79	Рядовой торак пункт
Микулино	794	611	558	
Микулино авылы	462	330	292	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Александровка	19	9	7	Рядовой торак пункт
Благодатный п.	236	236	225	Рядовой торак пункт
Владимировка	18	9	7	Рядовой торак пункт
Дмитриевка авылы	30	12	12	Рядовой торак пункт
Йолдыз авылы	29	15	15	Рядовой торак пункт
Сәпәй	683	701	625	
Сәпәй авылы	659	655	584	Административ, агросәнәгать үзәге
Мачаклыбаш авылы	24	46	41	Рядовой торак пункт
Сарлы	889	1024	913	
Сарлы авылы	451	547	488	Административ, агросәнәгать үзәге
Бүләк авылы	245	233	208	Агросәнәгать үзәге
Суюндук	193	244	217	Агросәнәгать үзәге
Сухояшское	708	895	803	
Олы Сукаеш авылы	457	536	469	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Банки-Сукаеш авылы	143	259	240	Агросәнәгать үзәге
Курай-Елга авылы	24	19	18	Рядовой торак пункт
Түбән Сухояш	84	81	76	Рядовой торак пункт
Татар Шуганы	489	617	550	
Татар Шуганы авылы	489	617	550	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Туйкә	549	352	307	
Туйкә авылы	466	290	253	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Камышлы Коль	46	31	27	Рядовой торак пункт
Карамалы-Елга авылы	37	31	27	Рядовой торак пункт
Тымытык	1866	2570	2292	
Тымытык авылы	1423	2162	1928	Административ, социаль, агросәнәгать үзәге

Территориянен исеме	Халык саны (кеше)			Халыкны күчерү системасында роле
	2009	2020	2035	
Агирово авылы	106	111	99	Рядовой торак пункт
Кук-Тяк ав.	337	297	265	Агросәнәгать үзәге
Уразай	714	820	731	
Уразай авылы	714	820	731	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Урманай	842	1038	925	
Урманай авылы	576	771	687	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Беренче Май	266	267	238	Агросәнәгать үзәге
Урсай	940	1009	900	
Урсай авылы	724	780	696	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Мөслим ш.	216	229	204	Агросәнәгать үзәге
Учаллы	472	398	366	
Өчиле авылы	334	231	217	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Кызыл Йолдыз п	3	3	3	Рядовой торак пункт
Текмәле авылы	36	44	39	Рядовой торак пункт
Якты Күл	99	120	107	Агросәнәгать үзәге
Чалпы	1349	1600	1421	
Чалпы авылы	931	1228	1095	Административ, социаль, агросәнәгать үзәге
Балан-Бүләк авылы	128	94	57	Агросәнәгать үзәге
Ирекле авылы	199	199	199	Агросәнәгать үзәге
Камышлы авылы	91	79	70	Агросәнәгать үзәге
Чемодурово	616	432	397	
Чемодурово авылы	514	362	334	Административ, агросәнәгать үзәге, социаль үзәк
Алферовка авылы	59	27	25	Агросәнәгать үзәге
Тетвель авылы	43	43	38	Агросәнәгать үзәге
Чубар Абдуллоевский	937	797	709	
Чубар Абдул авылы	413	425	379	Административ үзәк, социаль үзәк
Буралы авылы	332	203	189	Агросәнәгать үзәге
Митрофановка авылы	8	32	14	Рядовой торак пункт
Мяндай	184	137	127	Агросәнәгать үзәге

Азнакай муниципаль районының табигый-экологик каркасын алга таба үстерү каркасның гамәлдәге элементларын саклап калу һәм үстерү, экологик коридорлар һәм буфер территорияләр кебек каркас элементларының майданын арттыру исәбенә планлаштырыла.

Район территориясенә күп өлешендә коридорлар фрагментар гына бар, шуңа күрә аларны табигатьне саклау функцияләрен киңәйтүгә һәм реконструкциялүгә мохтаж. Эрозиягә каршы, кар-, тавыш-, газ-, газ һәм декоратив функцияләр башкаручы автомобиль юлларын тиешенчә яшәлләндерү проблемасы аеруча кискен тора.

Саклау функцияларен үтәү өчен куе ботаклы һәм ябалаклы, карга туры килмәгән, яхшы порослек яңарыш, тиз үсеш, газга чыдам яшел утыртмалар полосасын утыртырга кирәк.

Чараларны гамәлгә ашыру нәтижәсендә яшел элементләр челтәрен төзү буенча территориаль планлаштыру схемасы 9600,7 гектар экологик коридорларның гомуми мәйданы булчак.

Халыкны рекреацияләүне оештыру, урманның сәламәтләндрү һәм табигатьне саклау функцияларен башкаруны тәмин итү, терлекләр көтү урыннары булдыру, авыл хужалыгы һәм житештерү мәйданчыкларының санитар-яклау зоналарын яшелләндрү максатларында Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы кысаларында торак пунктлар тирәсендә табигый-экологик каркасның буфер территорияләренә керәчәк урман-болын пояслары төзү тәкъдим ителә. Урман-болын пояслары барлыкка килү нәтижәсендә буфер зоналарының мәйданы 40228,9 гектарга житәчәк.

Тулаем алганда, Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы нигезләмәларен гамәлгә ашыру нәтижәсендә яшелләндрелгән территорияләр мәйданы 99239,2 гектарга, ягъни район мәйданыннан 46,2 %ка житәчәк, дип көтелә.

Шулай итеп, территорияләренә табигый-экологик каркасын формалаштыру буенча чаралар халыкның уңайлы яшәү һәм ял шартларын формалаштыруда, табигать ресурсларын пычранудан һәм ярлыландырудан саклауда актив роль уйначак, шулай ук махсус саклана торган табигать территорияләренә рекреацион йөкләнешне шактый киметергә мөмкинлек бирәчәк.

3.2. ХАЛЫК САНЫН ФАРАЗЛАУ

Азнакай муниципаль районы халкының тулаем район һәм Азнакай шәһәре буенча перспективалы саны Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгы тарафыннан исәпләнгән. Халык саны Актүбә районы шәһәр жирлегенә генераль планы кысаларында төзелде. Районның авыл жирлекләрендә яшәүчеләрнең перспектив саны, экологик чикләүләренә, социаль һәм транспорт факторларын исәпкә алып, демографик процессларның барлыкка килгән тенденцияләре нигезендә төзелде.

2009 елдан алып 2035 елга кадәр чорга халык санын фаразлау халык санын киметүне күздә тотта. Иң беренче чиратта район халкының перспективалы саны 62,4 мең кеше тәшкил итәчәк, исәп-хисап срогына - 58,5 мең кеше.

Азнакайда фаразланган халык саны беренче чиратта 33,7 мең кеше (2020 ел) һәм 31,7 мең кеше тәшкил итәчәк - исәп-хисап срогына (2035 ел). Актүбә шәһәр тибындагы поселогында халык саны кимү күздә тоттыла: 2020 ел башына - 9,24 мең кеше, 2035 ел башына - 9,19 мең кеше.

Авыл халкы 0,8 тапкыр кыскартылчак, ә аерым авыл жирлекләрендә халык саны берничә тапкыр кимиячәк.

3.2.1.1 нче таблица

Халыкның перспектив саны Азнакай муниципаль районы (кеше)

Территориянең исеме	2009		2020		2035	
	Даими яшәүче халык	Дачачыл ар саны	Даими яшәүче халык	Дачачыл ар саны	Даими яшәүче халык	Дачачыл ар саны
Азнакай шәһәре	34407		33661		31733	
Актүбә шәһәр тибындагы поселок	9524		9239		9195	
Авыл жирлекләре						
Әгерже	1010	6	534	6	485	6
Әгерже авылы	471		219		193	
Мәнәвез авылы	539	6	315	6	292	6
Торак пунктлардан тыш		144		144		144
Әлкәй	536	287	382	287	354	287
Әлкәй авылы	511	265	367	265	341	265
Кызыл Сукачы авылы	25	22	15	22	13	22
Әсәй	916	145	527	145	495	145
Әсәй авылы	571	44	311	44	295	44
Метрәй авылы	345	101	216	101	200	101
Балтач	481	4	443	4	395	4
Балтач авылы	481	4	443	4	395	4
Бирючевка	390	63	223	63	201	63
Бирючевка авылы	378	27	218	27	196	27
Баланлы п.	5		2		2	
Түбән Соколка	7	36	3	36	3	36
Вахитов	1375	162	1541	162	1375	162
Жинү п.	865	82	920	82	821	82
Загорье п.	79		101		90	
Заречье п.	63	46	91	46	81	46
Константиновка авылы	12		9		8	
Чекан ав.	356	34	420	34	375	34
Югары Стәрле	654	72	725	72	650	72
Югары Стәрле авылы	553	37	676	37	603	37
Түбән Стәрле авылы	101	35	49	35	47	35
Илбәк	309	223	240	223	233	223
Илбәк авылы	264	15	197	15	193	15
Ирекле авылы	19	15	24	15	22	15
Тархан авылы	10	34	7	34	6	34
Тырыш Бистәсе	16	159	12	159	12	159
Кәкре Елга	883	111	620	111	574	111
Кәкре Елга авылы	686	41	438	41	398	41
Катимово	161	9	161	9	156	9
Якты Юл п.	36		21		20	
Торак пунктлардан тыш		61		61		61
Карамалы	784	57	647	57	565	57
Карамалы авылы	502	20	533	20	475	20

Территориянен исеме	2009		2020		2035	
	Даими яшәүче халык	Дачачыл ар саны	Даими яшәүче халык	Дачачыл ар саны	Даими яшәүче халык	Дачачыл ар саны
Октябрь-Бүләк авылы	109	26	22	26	5	26
Таллы-Бүләк авылы	173	11	92	11	85	11
Мальбагуш	839	80	475	80	427	80
Мәлбагыш авылы	534	34	302	34	269	34
Елга баш	1		2		1	
Каменка авылы	8		6		6	
Түбән Яки авылы	296	46	165	46	151	46
Танаевка п	0		0		0	
Мәсгут	449	9	333	9	287	9
Мәсгут авылы	400	9	245	9	208	9
Якши-Бай	49		88		79	
Микулино	794	62	611	62	558	62
Микулино авылы	462	62	330	62	292	62
Александровка	19		9		7	
Благодатный п.	236		236		225	
Владимировка	18		9		7	
Дмитриевка авылы	30		12		12	
Йолдыз авылы	29		15		15	
Сәпәй	683	819	701	819	625	819
Сәпәй авылы	659	48	655	48	584	48
Мачаклыбаш авылы	24	313	46	313	41	313
Торак пунктлардан тыш		458		458		458
Сарлы	889	87	1024	87	913	87
Сарлы авылы	451	54	547	54	488	54
Бүләк авылы	245	33	233	33	208	33
Суюндук	193		244		217	
Сухояшское	708	133	895	133	803	133
Олы Сукаеш авылы	457	123	536	123	469	123
Банки-Сукаеш авылы	143	10	259	10	240	10
Курай-Елга авылы	24		19		18	
Түбән Сухояш	84		81		76	
Татар Шуганы	489	18	617	18	550	18
Татар Шуганы авылы	489	18	617	18	550	18
Туйкә	549	23	352	23	307	23
Туйкә авылы	466	23	290	23	253	23
Камышлы Коль	46		31		27	
Карамалы-Елга авылы	37		31		27	
Тымытык	1866	77	2570	77	2292	77
Тымытык авылы	1423	77	2162	77	1928	77
Агирова авылы	106		111		99	
Кук-Тяк ав.	337		297		265	
Уразай	714		820		731	
Уразай авылы	714		820		731	

Территориянен исеме	2009		2020		2035	
	Даими яшәүче халык	Дачачыл ар саны	Даими яшәүче халык	Дачачыл ар саны	Даими яшәүче халык	Дачачыл ар саны
Урманай	842		1038		925	
Урманай авылы	576		771		687	
Беренче Май	266		267		238	
Урсай	940	124	1009	124	900	124
Урсай авылы	724	25	780	25	696	25
Мөслим ш.	216	99	229	99	204	99
Учаллы	472		398		366	
Өчиле авылы	334		231		217	
Кызыл Йолдыз п	3		3		3	
Текмәле авылы	36		44		39	
Якты Күл	99		120		107	
Чалпы	1349	1825	1600	1825	1421	1825
Чалпы авылы	931	1618	1228	1618	1095	1618
Балан-Бүләк авылы	128	27	94	27	57	27
Ирекле авылы	199	51	199	51	199	51
Камышлы авылы	91	129	79	129	70	129
Чемодурово	616	361	432	361	397	361
Чемодурово авылы	514	340	362	340	334	340
Алферовка авылы	59	19	27	19	25	19
Тетвель авылы	43	2	43	2	38	2
Чубар Абдулловский	937	394	797	394	709	394
Чубар Абдул авылы	413	225	425	225	379	225
Буралы авылы	332	42	203	42	189	42
Митрофановка авылы	8	31	32	31	14	31
Мяндай	184	96	137	96	127	96
Барлыгы	64405	5142	62454	5142	58466	5142
Шул исәптән авыл халкы	20474		19554		17538	

3.3. СӘНӘГАТЬ ЖИТЕШТЕРҮЕН ҮСТЕРҮ БУЕНЧА ЧАРАЛАР

Региональ әһәмияттәге чаралар

Азнакай муниципаль районында «Татнефть» ААЖ һәм башка нефть чыгару оешмалары үсешен, нефть запаслары бетүне исәпкә алып, төп чара дип санарга мөмкин. «Татнефть» ААЖ проектын гамәлгә ашыруның яқынча бәясе 1232,9 млн. сум тәшкил итә.

(ТР Азнакай район Советының 2013 елның 24 маендагы 243-35 номерлы карары редакциясендә)

«Татнефть» ААЖ һәм башка нефть чыгару оешмалары - лицензияләр нигезендә жир асты байлыктарыннан файдалану өчен кирәкле скважиналар һәм башка объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү, шулай ук лицензияле территорияләр чикләрендә Азнакай муниципаль районының бөтен территориясендә табигый битумнар ятмалары, мондый эшчәнлек федераль кануннар белән тыелган территорияләрдән тыш; сату срогы - хисап срогы.

(ТР Азнакай район Советының 2013 елның 24 маендагы 243-35 номерлы карары редакциясендә)

Картография материалында объектларның урнашуы 18 пункт нигезендә күрсәтелми. СССР Министрлар Советы каршындагы Геодезия һәм картография баш идарәсе тарафыннан расланган ГКИНП-14-221-88 грифы белән һәм ачык бастырып чыгару өчен билгеләнгән шәһәр һәм башка торак пунктларның планнарын төзү һәм бастыру тәртибе турында инструкция (СПГ-88) чыгарылмый.

(Абзац ТР Азнакай район Советының 2013 елның 24 маендагы 243-35 номерлы карары consultantplus://offline/ref=5A9A1108C8127172A0444031991445157A424305A4468B216DEA2C66DB56B1391CAC13676C045BF22D9B7104c0G белән кертелде)

Азнакай муниципаль районын үстерү кысаларында житештерү, торак төзелеше, социаль инфраструктура объектлары төзү күздә тотыла. Төзелеш материалларына ихтыяжны бәяләүне исәпкә алып, гамәлдәге предприятиеләр куәтләрән файдалануны исәпкә алып, керамик кирпич чыгаруны 30 мең куб. м егәрлектә житештерүне оештыру таләп ителә.

3.3.2.1 нче таблица

Региональ әһәмияттәге житештерү объектлары исемлеген 2010-2035 еллар чорына гамәлгә ашыру.

Объект исеме	Төзелеш төре	Проектны ң бәясе, млн. сум.	гамәлгә ашыру вакыты	
			2010- 2020 еллар	2021- 2035 еллар.
«Татнефть» ААЖ һәм башка нефть чыгару оешмалары (Азнакай районы) Лицензияләр нигезендә жир асты байлыктарыннан файдалану өчен кирәкле скважиналар һәм башка объектлар, шулай ук лицензияле территорияләр чикләрендә Азнакай	ятмаларны эшкәртүнең расланган технологик схемалары һәм лицензия шартлары нигезендә яңа	расланган проектлар нигезендә	+	+

Объект исеме	Төзелеш төре	Проектны ң бәясе, млн. сум.	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
			2010- 2020 еллар	2021- 2035 еллар.
муниципаль районының бөтен территориясендә табиғый битумнар чыганаclarын төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү, мондый эшчәнлек федераль законнар белән тыелган территорияләрдән тыш	төзелеш, реконструкция һәм киңәйтү, техник яктан яңадан коралландыру, модернизация			
«Төзелеш ижаты командасы - 2000» ЖЧЖ Азнакай Азнакай шәһәре) - керамик кирпич житештерү заводы төзү	яңа төзелеш	-	+	

(Татарстан Республикасы Азнакай район Советының 2013 елның 24 маендагы 243-35 номерлы карары редакциясендә)

Жирле әһәмияттәге чаралар

Житештерүне модернизацияләү максатларында «Азнакай киём-салым» ААЖ предприятиесендә яңа житештерү комплексын монтаждау планлаштырыла. Әлеге чара нигезендә «RURIS WASTEMA Pioneer Shuttle ne mosch.nr/6880-W034» түшәү комплексын сатып алу каралган.

Моннан тыш, Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасында «Татнефтор» ЖЧЖнең Азнакай УАД асфальт-бетон заводын шәһәр читендәге яңа мәйданчыкта төзү, шулай ук район территориясендә житештерү объектларын урнаштыру өчен сәнәгать мәйданчыгы оештыру да тәкъдим ителә.

3.3.2.2 нче таблица

Срок белән жирле әһәмияттәге житештерү объектлары исемлегә 2010-2035 еллар чорына гамәлгә ашыру.

Объект исеме	Төзелеш төре	Проектны ң бәясе, млн. сум.	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
			2010- 2020 еллар	2021- 2035 еллар.
ААЖ "Азнакай киём" Азнакай Азнакай шәһәре) - яңа автомобиль комплексын монтаждау	реконструкция	0,7	+	
«Татнефтор» ЖЧЖ Азнакай УАД АБЗ (Азнакай шәһәре) - шәһәр чигеннән читтә мәйданчыкта АБЗ төзү	яңа төзелеш	-	+	
- район территориясендә житештерү объектларын урнаштыруның сәнәгать мәйданчыгын оештыру	яңа төзелеш	-		+

3.4. АГРОСЭНЭГАТЬ КОМПЛЕКСЫН ҮСТЕРҮ ЧАРАЛАРЫ

Районның авыл хужалыгын алга таба үстерү һәм продукция житештерүнең проект күрсәткечләрэнә ирешү өчен объектларны капитал төзү, реконструкцияләү һәм модернизацияләү буенча үз вакытында чаралар күрү зарур.

Киләчәктә «Әсәй» ЖЧЖдә эре мөгезле терлекләр (симертү) үстерү өчен терлекчелек фермасын реконструкцияләү буенча чаралар үткәру планлаштырыла. Объект Әсәй авылы янында урнашкан. Объектның проект куәте - 400 баш. Хәзерге вакытта 914 баш терлек асрала торган фермада, югарыда билгеләнгән объектны төзекләндергәннән соң, 500 баш терлек булачак.

“Агрохимик” ЖЧЖ (Маняуз авылы) эре мөгезле терлекләр санын кайтару планлаштырыла, реконструкция үткәргәннән соң - 100 баш.

Чалпы авыл жирлегә территориясендә (Баланлы Бүләк авылы) эре мөгезле терлекләр фермасына (Габдрахманов КФХ) реконструкция ясалачак. Объектның проект куәте 700 баш, беренче чиратта 315 эре мөгезле терлек бугазын эшләтеп жиберү планлаштырыла.

“Союз-Агро” ЖЧЖ инвесторлары тарафыннан 5000 баш эре мөгезле терлеккә исәпләнгән эре терлекчелек комплексы төзү каралган. Әлеге этапта комплексны район территориясендә урнаштыру вариантлары карала. Азнакай муниципаль районының территориаль планлаштыру схемасында объектны Вахитов авыл жирлегә территориясендә урнаштыру варианты тәкъдим ителә.

3.4.1.1 нче таблица

Азнакай муниципаль районы территориясендә терлекчелек объектларын капитал төзү чаралары

Объектның исеме һәм урыны	Чаралар төре	куәте (гамәлдәге/проект)	гамәлгә ашыру вакыты	
			I чират, (2010-2015 ел)	хисап срогы (2016-2030 ел)
Региональ әһәмияттәге капитал төзелеш объектлары				
"Асеев" ЖЧЖ, Асеев белән	реконструкция	0/400 эре мөгезле терлек (симертү)	+	
“Агрохимик” ЖЧЖ, Мәнәвез авылы	реконструкция	320/100 эре мөгезле терлекләр	+	+
Габдрахманов КФХ, Баланлы Бүләк авылы	реконструкция	0/315 эре мөгезле терлекләр	+	
“Союз - Агро” ЖЧЖ (урын аныклана)	төзелеш	0/5000 эре мөгезле терлекләр	+	

3.5. УРМАН КОМПЛЕКСЫН ҮСТЕРҮ БУЕНЧА ЧАРАЛАР

Урман хужалыгы өлкәсендәге чаралар урманнарны яңадан торгызу, янгындан, пычранудан (шул исәптән радиоактив матдәләр) һәм башка тискәре йогынтыдан яклау, шулай ук зарарлы организмнардан яклау, шәһәрләрнең һәм торак пунктларның яшел зоналары майданнарын саклау һәм үстерү чараларын үз эченә ала, шулай ук урман фонды һәм урман хужалыгы мәнфәгатьләренә кагыла торган башка өлкәләр эшчәнлегенә чараларын үз эченә ала. Татарстан Республикасының барлык урманнары Россия Федерациясә милкә булып торганга күрә, барлык чаралар да федераль әһәмияткә ия һәм федераль дәрәжәдә контрольдә тотылырга тиеш.

Районда урманнарны яңадан торгызу гамәлгә ашырыла, аның төп юнәлешләрен урман торгызу һәм урман үрчетү тәшкил итә. Урман торгызу фонды башлыча кисентеләр һәм прогалиннар белән тәкъдим ителә.

Узган елларда урман торгызу эшләре урманчылыктар тарафыннан ике ысул: ясалма (урман утыртмалары булдыру) һәм урманны табигый яңартуға ярдәм итү (киселгән майданнарны, беренче чиратта, чыршы һәм нарат токымнары белән тиз үстерүне тәмин итә торган шартлар тудыру) башкарылды.

Киләчәктә культуралар утыртуның төп ысулы агач утырту булырга тиеш, ул яхшы тернәкләнүне һәм үсешнең зур энергиясен тәмин итә, бу, үз чиратында, культураларның тагын да тизрәк йомылуына һәм культураларның иң яхшы биологик тотрыклылыгына китерә.

Урман хужалыкларында ылыслы үсентеләрне саклауга аерым игътибар бирергә кирәк, чөнки әлегә урман хужалыгы чарасы агачларның кирәкмәгән алмашынуын кисәтергә, урманнарны торгызу һәм яшь үсентенә киләчәк урманнарның ышанычлы нигезе итеп кулланырга мөмкинлек бирә. Әлегә чара агачның техник өлгергән үзгачын 20-30 елга үстерүнең срокларын кыскартуға ярдәм итә һәм урманнарның продуктивлыгын күтәрүдә реаль резерв булып тора. Чиста ылыслы культураларның янгындан тотрыклылыгын арттыру өчен утыртмалар составына каен һәм башка яфраклы токымнарны аерым рәтләр яки полосалар белән кертергә кирәк.

Урманнарны торгызу эшләре күләме һәр урманчылыкта, урманнар белән капланмаган җирләренә, тоташ кисүләренә көтелә торган майданын һәм урманнарны табигый яңарту агышын исәпкә алып, билгеләнгән. Шулай ук вакытта урманнарны яңадан торгызу, элек урман үстерелмәгән җирләрдә урманнарны яңадан торгызу планлаштырыла.

Россия Федерациясә Урман кодексы нигезендә урман торгызу түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиеш:

а) агач әзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә арендаторлар;

б) барлык участокларда, агач әзерләү өчен арендага бирелгән кишәрлекләрдән тыш.

Азнакай муниципаль районы территориясендә урманнарны яңадан торгызу буенча планлаштырылган чаралар анкета мәгълүматлары буенча Азнакай урманчылыгы территориясендә бирелгән күрсәткечләр буенча тәкъдим ителә, ә Бөгелмә урманчылыгы буенча, мәгълүмат булмау сәбәпле, Татарстан Республикасының урман планы мәгълүматлары буенча, түбәнге таблицада

тулысынча урманчылык тарафыннан тәкъдим ителә. Яңадан торгызуга чыгымнарны минимальләштерү максатларында урманнарны табигый торгызу потенциалын максималъ файдалану принцибына таянып эш итәргә кирәк, бу максатлар өчен иң кулай булган кисүләр һәм урман торгызу ысулларын сайлау шарты белән.

3.5.1.1 нче таблица

Урманнар киселешендә урманнар үрчетү динамикасы*

Чаралар исеме	Берәмлек изм.	Еллар буенча күләмнәр	
		2010-2020	2021-2035
«Азнакай урманчылыгы» ДБУ			
Урман утырту	га.	638	1845
Катнаш урман торгызу	га	-	-
Урман культураларын тулыландыру	га.	1430	3900
Урман культураларын карау	га.	5930	15930
Яшь терлекләргә карау рубкалары (яктырту, чистарту)	га.	1650	2250
Туфракны урман культуралары өчен эзәрләү	га	638	1845
Табигыйга ярдәм урманна торгызу	га	110	150
Стандарт үсеш утырту материалы (чәчкеннәр)	мең берәмлек	17512	23880
Стандарт үсеш утырту материалы (үсентеләр)	мең берәмлек	1100	1500
Урман плантацияләрен карау	га	-	-
Даими урман-орлык участкаларын карау	га	-	-
Урман орлыкларын эзәрләү	кг	1430	1950
Яктыртылган орлыклар жыю (ПЛСУ, ЛСП)	кг	-	-
Урман орлыклары плантацияләрен төзү	га	-	-
клоннар архивларын көйләү	га	-	-
клоннар архивларын тоту	га	-	-
Сынау культуралары	га	-	-
“Бөгелмә урманчылыгы” ДБУ			
Урман утырту	га.	620	1555
Катнаш урман торгызу	га	-	-
Урман культураларын тулыландыру	га.	1830	5246
Урман культураларын карау	га.	5558	17465
Яшь терлекләргә карау рубкалары (яктырту, чистарту)	га.	715	975
Туфракны урман культуралары өчен эзәрләү	га	619	1423
Табигыйга ярдәм урманна торгызу	га	220	300
Стандарт үсеш утырту материалы (чәчкеннәр)	мең берәмлек	32934	44910
Стандарт үсеш утырту материалы (үсентеләр)	мең берәмлек	11055	15075

Чаралар исеме	Берәмлек изм.	Еллар буенча күләмнәр	
		2010-2020	2021-2035
Урман плантацияләрен карау	га	-	-
Даими урман-орлык участкаларын карау	га	-	-
Урман орлыкларын әзерләү	кг	1947	2655
Яхшыртылган орлыклар жыю (ПЛСУ, ЛСП)	кг	-	-
Урман орлыклары плантацияләрен төзү	га	-	-
клоннар архивларын көйләү	га	-	-
клоннар архивларын тоту	га	-	-
Сынау культуралары	га	-	-

*2010-2018 еллар чорында үсеш уртача темплар буенча фараз.

3.6. СОЦИАЛЬ ИНФРАСТРУКТУРАНЫ ҮСТЕРҮ БУЕНЧА ЧАРАЛАР

3.6.1. Торак инфраструктурасын үстерү

Торак проблемасын хэл итү өчен түбәндәге төп чараларны үтәү тәкъдим ителә:

- гражданнарның һәркем өчен мөмкин булган торак базарын һәм уңайлы яшәү шартларын тәмин итүне булдыру;
- төрле типтагы аз катлы төзелешләрне киң куллану (утар, коттедж, аз катлы блоклы төзелеш);
- составында еш кына халык тарафыннан киткән, әмма баланстан күчерелмәгән йортлар майданы калган гамәлдәге торак фондын исәпкә алуны корректировкалау, бу торак белән тәмин ителешнең чынбарлыктагы күрсәткечләрен, шулай ук яңа төзелешнең исәп-хисап күрсәткечләрен боза;
- яңа торак төзелешенең, гамәлдәге фондны һәм куллану территорияләрен реконструкцияләүнең кирәкле күләмнәрен билгеләп, барлык жирлекләренә эзерләнгән Генераль планнарын эзерләү һәм аларга төзәтмәләр кертү;
- торак проблемасын хэл итү исәбенә демографик хәлне яхшырту, нәтижәле миграция сәясәтен гамәлгә ашыру һәм муниципаль берәмлекләренә тотрыклы үсеш өчен шартлар тудыру;
- тузган һәм авария хәлендәге торакның иң зур чагыштырма авырлыгы булган жирлекләргә үстерүне оптимальләштерү;
- инвесторларга һәм төзүчеләргә салым ташламалары бирүгә ярдәм итү;
- төзелеш индустриясе һәм төзелеш материаллары сәнәгатен үстерү;
- торак төзелешенең конкурент базарында торак тәкъдимнәрен арттыру өчен коммуналь инфраструктураны алдан үстерүне тәмин итү, жир кишәрлекләргә төзүгә эзер базар формалаштыру;
- торак төзелеше өчен билгеләнгән территорияләргә (девелопмент) төзекләндерү буенча махсус базар эшчәнлеген үстерү өчен база булдыру.

Татарстан Республикасы Азнакай район Советының 2012 елның 20 декабрдәге 207-29 номерлы карары белән расланган Татарстан Республикасы Азнакай районын территорияль планлаштыру схемасы (үзгәрешләр белән, Татарстан Республикасы Азнакай район Советының 2013 елның 24 маендагы 243-35 номерлы, 22.10.2020 № 15-2 номерлы карары белән) 3.6 п. күрсәтелгән чараларны күздә тоту. «Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру чаралары исемлегенә» 3 бүлегенә «Социаль инфраструктураны үстерү чаралары» Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының Үчәлле авыл жирлегенә торак пунктларында перспективалы төзелеш майданчыклары өлешендә.

«Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы Үчәлле авыл жирлегенә генераль планын эзерләү кирәклегенә булмау турында» 2022 елның 25 февралдәге 123-15 номерлы Татарстан Республикасы Азнакай район Советы карарын исәпкә алып, террито-риаль планлаштыруда үзгәрешләрне булдырмый торган рәвештә, Үчәлле авыл жирлегенә буенча Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының социаль-икътисадый үсеш документларын эзерләгәндә «Торак төзелеше өчен кирәкле территорияләр» 3.6.1.1 нче таблицасы белешмәләрен исәпкә алмаса кирәк.

Учәлле авыл жирлеге уртақ предприятие 4 халык пункттыннан тора. Гамәлдәге вәзгыять БДКМРнда булган жир кишәрлекләре турындагы белешмәләр өлешендә кертелгән вакытка түбәндәге торақ пунктларның чикләрен билгеләү эшләрен тулы күләмдә башкарырга мөмкинлек бирми: пос. Кызыл Йолдыз, Якты Күл.

3.6.1.1 нче таблица

Торақ төзелеш өчен кирәкле территорияләр

Атамасы территорияләр	Яңа төзелеш	Яңа төзелеш 2021-2035 еллар чорына	Һәркем (га)	Перспективаны үзеш майданчыклары (га)
шәһәр жирлекләре	40,30	157,31	197,61	
Азнакай шәһәре	39,06	112,39	151,46	
ш.т.п. Актүбә	1,24	44,92	46,16	
авыл жирлекләре	220,16	127,52	347,68	
Әгерже	0,00	0,00	0,00	
Агерзе	0,00	0,00	0,00	
Маняуз	0,00	0,00	0,00	
Әлкәй	0,00	2,98	2,98	
Әлки	0,00	2,90	2,90	
Кызыл Сукачлар	0,00	0,08	0,08	
Әсәй	0,00	0,00	0,00	
Асеев	0,00	0,00	0,00	
Митряево	0,00	0,00	0,00	
Балтач	5,55	2,78	8,33	
Балтачево	5,55	2,78	8,33	
Бирючевка	1,07	1,50	2,56	
Бирючевка	0,00	0,00	0,00	
Түбән Соколка	1,07	1,46	2,53	
Баланллар	0,00	0,03	0,03	
Вахитов	10,50	9,70	20,20	
Победа	5,93	5,79	11,73	
Чит ил	1,00	0,63	1,64	
Заречье	0,95	0,56	1,51	
Константиновка	0,11	0,06	0,16	
Чәкән	2,51	2,65	5,17	
Югары Стәрле	11,99	4,70	16,69	
Югары Стәрле	11,99	4,25	16,24	
Түбән Стәрле	0,00	0,45	0,45	
Илбәк	1,92	2,33	4,25	
Ильбяково	0,00	0,00	0,00	
Ирекле	1,92	2,17	4,09	
Тархан	0,00	0,03	0,03	
Тырыш	0,00	0,13	0,13	

Атамасы территорияләр	Яңа төзелеш	Яңа төзелеш 2021-2035 еллар чорына	Һәрке м (га)	Перспектива лы үсеш мәйданчыкла ры (га)
Кәкре Елга	2,84	4,81	7,65	
Кәкре Елга	0,74	3,53	4,27	
Катимово	2,10	1,09	3,19	
Якты-Юл	0,00	0,19	0,19	
Карамалы	3,80	4,03	7,84	2,50
Карамалы	3,80	3,33	7,13	
Октябрь-Бүләк	0,00	0,00	0,00	2,5
Таллы-Бүләк	0,00	0,71	0,71	
Мальбагуш	0,00	0,07	0,07	
Мәлбагыш	0,00	0,00	0,00	
Елга Баш	0,00	0,00	0,00	
Ташлама	0,00	0,07	0,07	
Түбән Якый	0,00	0,00	0,00	
Осиновый Гай	0,00	0,00	0,00	
Танаевка	0,00	0,00	0,00	
Мәсгут	9,03	1,65	10,68	
Масягутово	0,00	0,00	0,00	
Якши-Бай	9,03	1,65	10,68	
Микулино	0,03	0,32	0,35	
Микулино	0,00	0,00	0,00	
Александровка	0,00	0,01	0,01	
Благодатный	0,00	0,00	0,00	
Владимировка	0,00	0,01	0,01	
Дмитриевка	0,00	0,13	0,13	
Йолдыз	0,03	0,17	0,19	
Сәпәй	8,75	11,20	19,95	
Сапеево	8,07	4,10	12,17	
Мачаклыбаш	0,68	7,10	7,78	
Сарлы	8,53	6,41	14,94	
Сарлы	5,15	3,44	8,59	
Бүләк	0,91	1,47	2,38	
Суюндук	2,46	1,50	3,97	
Сухояшское	17,98	5,82	23,80	
Зур Сухояш	14,47	3,93	18,39	
Банки-Сухояш	3,51	1,06	4,57	
Курай-Елга	0,00	0,17	0,17	
Түбән Сукаеш	0,00	0,67	0,67	
Татар Шуганы	6,31	3,86	10,17	4,40
Татар Шуганы	6,31	3,86	10,17	4,4
Туйкә	0,91	1,91	2,81	
Төгәл	0,91	1,57	2,48	
Камышлы Коль	0,00	0,17	0,17	

Атамасы территорияләp	Яңа төзелеш	Яңа төзелеш 2021-2035 еллар чорына	Һәрке м (га)	Перспектива лы үсеш мәйданчыкла ры (га)
Карамалы-Елга	0,00	0,17	0,17	
Тымытык	48,51	16,12	64,63	
Тумутук	46,26	13,56	59,81	
Агирово	0,34	0,70	1,04	
Күк-Тәкә	1,91	1,87	3,78	
Уразай	15,41	9,53	24,95	
Уразай	15,41	9,53	24,95	
Урманай	9,95	6,48	16,43	
Урманай	8,57	4,81	13,38	
Беренче Май	1,38	1,67	3,05	
Урсай	13,38	6,34	19,72	
Урсай	9,79	4,91	14,70	
Мөслим	3,59	1,43	5,01	
Учаллы	0,90	2,98	3,88	
Үчәлле	0,26	1,93	2,19	
Кызыл Йолдыз	0,00	0,03	0,03	
Текмәле	0,00	0,27	0,27	
Якты Күл	0,64	0,75	1,39	
Чалпы	28,13	9,78	37,91	
Чалпы	24,96	7,70	32,65	
Баланлы-Бүләк	3,17	1,61	4,78	
Ирекле	0,00	0,00	0,00	
Камышлы	0,00	0,48	0,48	
Чемодурово	6,76	5,19	11,95	
Чемодурово	0,00	0,00	0,00	
Алферовка	0,06	0,21	0,27	
Тетвель	6,70	4,98	11,68	
Чубар Абдулловский	7,92	7,04	14,96	9,90
Чубар Абдул	4,46	5,35	9,81	5,7
Буралы	0,00	0,00	0,00	
Митрофановка	3,15	1,68	4,83	4,2
Мяндей	0,31	0,00	0,31	
Барлыгы	260,46	284,83	545,29	20,70

Азнакай муниципаль районының күп кенә торак пунктлары нефть скважиналарынан санитар-яклау зоналарына элэгә, шуңа күрә аларда торак төзелеше тыелган. Шуңа бәйле рәвештә, нефть скважиналарынан санитар-яклау зонасында урнашкан торак пунктлардан халык өчен торак төзелеше өчен файдаланыла ала торган перспектив үсеш мәйданчыклары тәкъдим ителә.

3.6.2. Мәгариф системасындагы чаралар

Мәгариф системасын үстерү һәм белем бирү сыйфатын яхшырту максатларында түбәндәгеләр кирәк:

- мәгариф учреждениеләре чөлтәрен үстерү (мәгариф учреждениеләрен яңа төзү, реконструкцияләү, агымдагы һәм капитал ремонтлау);
- мәгариф учреждениеләренә матди базасын модернизацияләү;
- мәгариф учреждениеләрен заманча исәпләү техникасы һәм телекоммуникацияләр чаралары, мультимедиа, интерактив оргтехника белән жиһазлау;
- физик мөмкинлекләре чикләнгән затлар өчен дистанцион укыту системасын кергү;
- нәтижәле кадрлар сәясәте формалаштыру, кадрлар составының квалификациясен күтәрү.

Мәгариф учреждениеләре чөлтәрен үстерү өчен «Татарстан Республикасы жәмәгать инфраструктурасын үстерүнең Татарстан Республикасы төзелеш һәм объектлары исемлегенә белән озак вакытлы концепциясе» кысаларында (алга таба - озак вакытлы концепция) түбәндәгеләр планлаштырыла:

- 720 урынлы мәктәп һәм Азнакайда «Б» кварталында 160 урынлы балалар бакчасы төзү;
- 4 урынлы мәктәп һәм Мәндәй авылында 25 урынлы балалар бакчасы төзү.

Шулай итеп, мәгариф учреждениеләренә исәп-хисап ихтыяжын исәпкә алып, шулай ук озак вакытлы концепциядә каралган капитал төзелеш күләме түбәндәгеләр булчак:

- 2010-2020 еллар чорында мәктәпкәчә мәгариф учреждениеләре - 575 урын;
- 2010 елдан 2020 елга кадәрге чорда гомуми белем бирү учреждениеләренә 2115 урын бирелгән. Шулай ук вакытта тузган яисә авария хәлендәгә мәктәпләрне жиңерү каралган торак пунктлардан, ә яңаларын төзү максатка ярашлы булмаган торак пунктлардан балаларны база мәктәпләренә (Чөкән авылы, с.Бүләк, Сөендек авылы, Буралы авылы) алып баруны оештырырга кирәк;
- 2010 елдан 2020 елга кадәрге чорда өстәмә белем бирү учреждениеләре - 2996 урын.

Шөһәр һәм авыл жиңлекләре киселешендә мәгариф учреждениеләре төзелешенә тәкъдим ителә торган 3.6.2.1 нче таблицадә бирелгән

2010-2035 елларда «Мәгариф учреждениеләре» системасын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлд әге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010- 2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
<i>Мәктәпкәчә белем бирү учреждениеләре</i>									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	«Аист» 1 нче балалар бакчасы	урын	80		реконструкция	+	
			жәмәгать үзеге составындагы балалар бакчасы	урын		160	яңа төзелеш	+	
2	"Актүбә штп" ДП	Актүбә ш.т	балалар бакчасы	урын		110	яңа төзелеш	+	
			балалар бакчасы	урын		110	яңа төзелеш	+	
			балалар бакчасы	урын		110	яңа төзелеш	+	
3	Әлкәй авыл жирлеге	Әлкәй авылы	балалар бакчасы	урын		10	яңа төзелеш	+	
4	Сарлы авыл жирлеге	Сарлы авылы	балалар бакчасы	урын		20	яңа төзелеш	+	
		Бүләк авылы	балалар бакчасы	урын		15	яңа төзелеш	+	
5	Тымытык авыл жирлеге	Кук-Тяк авылы	балалар бакчасы	урын		15	яңа төзелеш	+	
6	Чубар Абдул авыл жирлеге	Мәндәй авылы	балалар бакчасы	урын		25	яңа төзелеш	+	
<i>Гомуми белем бирү учреждениеләре</i>									

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	2 нче УББМ	урын	640		реконструкция	+	
			3 нче УББМ	урын	440		реконструкция	+	
			Азнакай махсус (коррекцион) 8 төр гомуми белем бирү интернат-мәктәбе	урын	75		реконструкция	+	
			иҗтимагый үзәк составындагы гомуми белем бирү мәктәбе	урын		720	яңа төзелеш	+	
2	"Актүбә ш.тп" ДП	Актүбә ш.т	Актүбә махсус (коррекцион) 8 төр гомуми белем бирү интернат-мәктәбе	урын	120		реконструкция	+	
			гомуми белем бирү мәктәбе	урын		400	яңа төзелеш	+	
			гомуми белем бирү мәктәбе	урын		720	яңа төзелеш	+	
			гомуми белем бирү мәктәбе	урын		200	яңа төзелеш	+	
3	Балтач авыл жирлеге	Балтач авылы	башлангыч мәктәп	урын	10	20	егәрлекне арттыру	+	
4	Мәлбагыш авыл жирлеге	Мәлбагыш авылы	урта мәктәп	урын	320		реконструкция	+	

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
5	Сәпәй авыл жирлеге	Сапеево авылы	төп мәктәп	урын		15	егәрлекне арттыру	+	
6	Туйкә авыл жирлеге	Туйкә авылы	башлангыч мәктәп	урын	10	10	егәрлекне арттыру	+	
7	Тымытык авыл жирлеге	Кук-Тяк авылы	гомуми белем бирү мәктәбе	урын		40	яңа төзелеш	+	
8	Урманай авыл жирлеге	Урманай авылы	урта мәктәп	урын	320		реконструкция	+	
9	Урсай авыл жирлеге	Урсай авылы	урта мәктәп	урын	320		реконструкция	+	
10	Чубар Абдул авыл жирлеге	Мәндәй авылы	гомуми белем бирү мәктәбе	урын		40	яңа төзелеш	+	
Өстәмә белем бирү учреждениеләре									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	Балалар һәм яшүсмерләр спорт мәктәбе	урын		1500	яңа төзелеш	+	
			1 нче мәктәп базасында балалар ижат түгәрәкләре	урын		64	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
			2 нче мәктәп базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		96	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
			3 нче мәктәп базасында балалар ижаты	урын		64	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
			түгәрәкләре						
			жәмәгать үзеге составындагы гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		96	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
2	"Актүбә шти" ДП	Актүбә ш.т	гомуми белем бирү мәктәпләре базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		256	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
3	Әлкәй авыл жирлеге	Әлкәй авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		40	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
4	Әсәй авыл жирлеге	Митрәй авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		15	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
5	Балтач авыл жирлеге	Балтач авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты	урын		10	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлд әге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010- 2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
			түгәрәкләре						
6	Бирючевка авыл жирлеге	Бирючевка авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		30	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
7	Вахитов авыл жирлеге	Жиңү п.	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		128	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
8	Югары Стәрле авыл жирлеге	Югары Стәрле авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		15	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
9	Илбәк авыл жирлеге	Илбәк авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		10	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
10	Кәкре Елга авыл жирлеге	Кәкре Елга авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		15	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
11	Карамалы авыл	Карамалы авылы	гомуми белем	урын		30	балалар ижаты	+	

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
	жирлеге		бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре				түгәрәген оештыру		
12	Мәсгут авыл жирлеге	Мәсгут авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		10	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
13	Сәпәй авыл жирлеге	Сапеево авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		30	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
14	Сарлы авыл жирлеге	Сарлы авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		70	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
15	Сукаеш авыл жирлеге	Олы Сукаеш авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		75	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
16	Туйкә авыл жирлеге	Туйкә авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты	урын		10	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
			түгәрәкләре						
17	Тымытык авыл жирлеге	Тумутук ав.	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		110	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
		Кук-Тяк авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		30	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
18	Уразай авыл жирлеге	Уразай авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		60	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
19	Урманай авыл жирлеге	Урманай авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		33	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
20	Урсай авыл жирлеге	Урсай авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		87	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
		Мәслим авылы	гомуми белем	урын		15	балалар ижаты	+	

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлд әге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010- 2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
			бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре				түгәрәген оештыру		
21	Үчәлле авыл жирлеге	Өчиле авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		30	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	
22	Чалпы авыл жирлеге	Чалпы авылы	гомуми белем бирү мәктәбе базасында балалар ижаты түгәрәкләре	урын		67	балалар ижаты түгәрәген оештыру	+	

3.6.3. Сәламәтлек саклау өлкәсендәге гамәлләр

Һәр муниципаль берәмлектә заманча ышанычлылык һәм сыйфат таләпләренә җавап бирә торган сәламәтлек саклау объектлары булырга тиеш. Сәламәтлек саклау объектларында функциональ яңа төр учреждениеләр өчен аларны үзгәртеп кору һәм җайланмалар урнаштыру максатыннан реконструкцияләү һәм яңарту таләп ителә.

Яңа төзелешкә ихтыяҗ районда җитәрлек санда ятаклар табылмады, шуның нәтижәсендә Актүбә табиблык амбулаториясе базасында участок хастаханәсе (200 койка) төзү һәм Азнакай район үзәк хастаханәсен (295 койка) киңәйтү планлаштырыла.

Амбулатор-поликлиника учреждениеләрен капитал төзү Азнакай муниципаль районының һәр җирлегендә яшәүчеләрнең тәэмин ителешен исәпкә алып каралган.

2010-2035 елларда региональ һәм җирле әһәмияттәге автомобиль юлларын төзү белән Азнакайның район үзәгеннән элек асфальт-бетон өслекле юллар булмаган торак пунктларга транспорт белән барып җитү мөмкинлеген арттачак. Моңа бәйле рәвештә өстәмә махсуслаштырылган ашыгыч медицина ярдәме автомобильләре кирәк булмаячак.

Сәламәтлек саклау өлкәсен матди-техник яктан тәэмин итүнең кискен торган проблемаларын хәл итү өчен сәламәтлек саклау учреждениеләрен реконструкцияләү, техник яктан яңадан коралландыру һәм яңа төзү кирәк. «Татарстан Республикасының төзелеш һәм объектлар исемлегенә белән ижтимагый инфраструктурасын үстерүнең озак сроклы концепциясе» тарафыннан Актүбә шәһәр тибындагы поселогында Банк-Сухояш авылында һәм Үзәк район хастаханәсенә хужалык корпусында яңа ФАП төзү планлаштырыла.

Татарстан Республикасын территорияль планлаштыру схемасы проекты белән Чалпы табиблык амбулаториясен яңа төзү һәм 2020 елга кадәрге чорда Вахитов табиблык амбулаториясен реконструкцияләү тәкъдим ителә.

Больница учреждениеләрен төзүнең гомуми күләме беренче чиратта 495 койка булачак. Амбулатор-поликлиника учреждениеләренә яңа төзелеш күләме, беренче чиратта, сменага 155 килү дәрәжәсендә билгеләнгән.

Азнакай муниципаль районының сәламәтлек саклау учреждениеләре буенча тәкъдим ителә торган чаралар 3.6.3.1 нче таблицادا тәкъдим ителде.

2010-2035 елларда «Сәламәтлек саклау» системасын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Жирлек исеме	Территориянең исеме	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә ләр	Төзелеш төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
<i>Болгар учреждениеләре</i>									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	Азнакай үзәк район хастаханәсе						
			неврология	койк	64		реконструкция	+	
			яңа корпус	койк	282	295	куәтен арттырган реконструкция	+	
2	"Актүбә ш.тп" ДП	Актүбә ш.т	Табиб амбулаториясе базасында участок хастаханәсе	Көндөзгә койкалар	30				
				койкалар		200	куәтен арттырган реконструкция	+	
<i>Амбулатор-поликлиника учреждениеләре</i>									
1	Вахитов авыл жирлеге	Жиңү п.	Вахитов табиб амбулаториясе	пос. в смену	75		реконструкция	+	
2	Югары Стәрле авыл жирлеге	Югары Стярле авылы	ФАП	пос. в смену		10	яңа төзелеш	+	
		Түбән Стәрле	ФАП	пос. в смену		10	яңа төзелеш	+	
3	Кәкре Елга авыл жирлеге	Кәкре Елга авылы	ФАП	пос. в смену		7	яңа төзелеш	+	
4	Микулино авыл жирлеге	Благодатный п.	ФАП	пос. в смену		5	яңа төзелеш	+	
5	Сәпәй	Сапеево авылы	Сапеевский ФАП	пос. в смену	20		реконструкция	+	
6	Сарлы	Сарлы авылы	ФАП	пос. в		14	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Жирлек исеме	Территориянен исеме	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә ләр	Төзелеш төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
				смену					
		Бүләк авылы	ФАП	пос. в смену		5	яңа төзелеш	+	
7	Сухояшское	Олы Сукаеш авылы	ФАП	пос. в смену		10	яңа төзелеш	+	
		Банки-Сукаеш авылы	ФАП	пос. в смену		5	яңа төзелеш	+	
8	Туйкә	Туйкә авылы	Тойкино ФАП	пос. в смену	10		реконструкция	+	
9	Тымытык авыл жирлеге	Кук-Тяк авылы	ФАП	пос. в смену		7	яңа төзелеш	+	
10	Чалпы авыл жирлеге	Чалпы авылы	Чалпы табиб амбулаториясе	пос. в смену		75	яңа төзелеш	+	
11	Чубар Абдулловский	Чубар Абдул авылы	ФАП	пос. в смену		7	яңа төзелеш	+	

3.6.4. Социаль яклау системасындагы чаралар

2010 елдан 2020 елга кадәр Азнакай шәһәрәндә халыкны эш белән тәәмин итү үзәген төзү планлаштырыла (3.6.4.1 нче таблицаны карагыз).

2021 елдан 2035 елга кадәр Азнакай муниципаль районы халкын социаль яклау системасы үзгәрешләр кичермәчәк.

2010-2035 елларда «Халыкны социаль яклау» системасын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Жирлек	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмә	Чаралар төре	Программаны	
								1 чират (2010-2020 ел)	хисап срогы (2021-2035 еллар)
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	халыкның мәшгульлеге үзәге	кв. м.		857	яңа төзелеш	+	

3.6.5. Мәдәният һәм сәнгать өлкәсендәге гамәлләр

Шәһәрләрдә мәдәни хезмәт күрсәтү объектларын урнаштыруга норматив якын килү, аның нигезендә нинди дә булса типтагы хезмәт күрсәтү учреждениеләренә гомуми сыйдырышлылыгы шәһәр халкы санына һәм учреждениеләр сыешлыгының норматив күрсәткечләренә бәйлә рәвештә билгеләнә, шәһәр тибындагы поселоклар һәм авыл җирлекләре халкының төрле зурлыктагы ихтыяжларын канәгатьләндерүнең тигез булмаган шартларын тудыра. Шуңа күрә гамәлдәге мәдәният һәм сәнгать объектларын яңа төзү һәм реконструкцияләү чараларын фаразлаганда барлык җирлекләренә мәдәни-ял итү учреждениеләре һәм һәркем файдалана алырлык китапханәләр белән тулы күләмдә тәмин итү принцибы белән җитәкчелек ителәр, халыкның санына яисә эре шәһәрләрдән ераклыкка карамастан.

Үсеш алган транспорт инфраструктурасы - автомобиль һәм тимер юл юллары, тимер юл вокзаллары һәм станцияләре, автовокзаллар һәм шәһәр яны автобуслары станцияләре һәм башкалар булу - торак урыннар төркемнәренә хезмәт күрсәтүче учреждениеләр һәм үзәкләренә урнаштыруга мөһим таләп булып тора.

Мәдәният һәм сәнгать учреждениеләренә перспектив челтәрен проектлаганда хезмәт күрсәтү баскычы саклана:

1. клублар, көндәлек файдалану учреждениесе буларак, авыл җирлегенә барлык үзәкләрендә һәм чагыштырмача зур яисә ерак урнашкан торак пунктларда урнаша;
2. районның мәдәният йорты, шәһәрдә һәм шәһәр тибындагы бистәләрдә районның барлык мәдәни-агарту учреждениеләре белән оештыру-методик эш алып барырга тиеш;
3. китапханәләр районның барлык җирлекләре составында каралган;
4. эпизодик куллану учреждениеләре (театрлар, цирклар, музейлар һ.б.) халыкка Чаллы шәһәрендә һәм Казан шәһәрендә хезмәт күрсәтәчәк.

Һәркем файдалана алырлык китапханәләр төзелешенә гомуми күләме беренче чиратта 151,6 мең нөсхә тәшкил итәчәк. Мәдәни-ял итү учреждениеләренә яңа төзелеш күләме беренче чиратта 2,4 мең урын дәрәжәсендә билгеләнгән.

Азнакай муниципаль районының мәдәният һәм сәнгать учреждениеләре буенча тәкъдим ителә торган чаралар 3.6.5.1 нче таблицада тәкъдим ителде.

2010-20350 елларда «Мәдәният һәм сәнгать учреждениеләре» системасын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмәләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
<i>Мәдәни-ял итү учреждениеләре</i>									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	Мәдәни-ял итү учреждениеләре	урын		983	яңа төзелеш	+	
			Туган якны өйрәнү музейе	экспонатлар	6000		реконструкция	+	
2	"Актүбә ш.т" ДП	Актүбә ш.т	РДК	урын		424	яңа төзелеш	+	
3	Әгерже авыл жирлеге	Мәнәвез авылы	Маняуз мәдәният йорты	урын		100	реконструкция	+	
4	Әлкәй авыл жирлеге	Әлкәй авылы	СДК	урын		100	яңа төзелеш	+	
5	Вахитов авыл жирлеге	Чәкән ав.	СК	урын		100	яңа төзелеш	+	
6	Илбәк авыл жирлеге	Илбәк авылы	СДК	урын		100	яңа төзелеш	+	
7	Кәкре Елга авыл жирлеге	Кәтем авылы	Катимовский СК	урын		100	реконструкция	+	
8	Мәлбагыш авыл жирлеге	Мәлбагыш авылы	СДК	урын		100	яңа төзелеш	+	
9	Мәсгут авыл жирлеге	Мәсгут авылы	СДК	урын		100	яңа төзелеш	+	
10	Микулино авыл жирлеге	Благодатный п.	СК	урын		60	яңа төзелеш	+	
11	Сукаеш авыл жирлеге	Олы Сукаеш авылы	СДК	урын		150	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмәләр ләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
12	Татар Шуганы авыл жирлеге	Татар Шуганы авылы	Татшуган мәдәният йорты	урын	300		реконструкция	+	
13	Тымытык авыл жирлеге	Тумутук ав.	Тымытык мәдәният йорты	урын	350		реконструкция	+	
		Кук-Тяк авылы	СК	урын		60	яңа төзелеш	+	
14	Урманай авыл жирлеге	Беренче Май бистәсе	Беренче май мәдәният йорты	урын	100		реконструкция	+	
15	Үчәлле авыл жирлеге	Өчиле авылы	СДК	урын		100	яңа төзелеш	+	
16	Чалпы авыл жирлеге	Чалпы авылы	Чалпы авыл жирлеге	урын	400		реконструкция	+	
17	Чубар Абдул авыл жирлеге	Чубар Абдул авылы	СДК	урын		100	яңа төзелеш	+	
Гомуми танышу китапханәләре									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	китапханәләр	нөсхә		125563	яңа төзелеш	+	
2	"Актүбә ш.т" ДП	Актүбә ш.т	китапханә	нөсхә		23287	яңа төзелеш	+	
3	Әлкәй авыл жирлеге	Әлкәй авылы	китапханә	нөсхә		10324	яңа төзелеш	+	
4	Бирючевка авыл жирлеге	Бирючевка авылы	китапханә	нөсхә		784	яңа төзелеш	+	
5	Вахитов авыл жирлеге	Чәкән ав.	китапханә	нөсхә		5569	яңа төзелеш	+	
6	Илбәк авыл жирлеге	Илбәк авылы	китапханә	нөсхә		5779	яңа төзелеш	+	
7	Мәсгут авыл жирлеге	Мәсгут авылы	китапханә	нөсхә		7186	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлд эге	Өстәмәләр ләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
8	Сукаеш авыл жирлеге	Олы Сукаеш авылы	китапханә	нөсхә		6225	яңа төзелеш	+	
9	Татар Шуганы авыл жирлеге	Татар Шуганы авылы	Татшуган китапханәсе	нөсхә	6682		реконструкция	+	
10	Тымытык авыл жирлеге	Тумутук ав.	Тымытык китапханәсе	нөсхә	18610		реконструкция	+	
		Кук-Тяк авылы	китапханә	нөсхә		5787	яңа төзелеш	+	
11	Үчәлле авыл жирлеге	Өчиле авылы	китапханә	нөсхә		8619	яңа төзелеш	+	
12	Чалпы авыл жирлеге	Чалпы авылы	Чалпы китапханәсе	нөсхә		9190	яңа төзелеш	+	
13	Чубар Абдул авыл жирлеге	Чубар Абдул авылы	китапханә	нөсхә		6155	яңа төзелеш	+	

Искәрмә: 1.яңа мәдәният учреждениеләрен төзегәндә яки реконструкцияләгәндә китапханәләрне клуб белән бер бинада урнаштыру максатка ярашлы.

2. Гамәлдәге китап фонды, һәркем файдалана алырлык китапханәләрнең яңа төзелешенә ихтыяжы исәпләгәндә, сакланып кала, тузган һәм авария хәлендәге биналар гына алыштырыла.

3.6.6. Физкультура һәм спорт өлкәсендәге гамәлләр

Сәламәт милләт формалаштыру дәүләт сәясәтенең төп өстенлекләренең берсе булып тора. Шуңа күрә спорт объектлары челтәрен үстерү халыкны физик культура һәм спорт белән шөгыйльләнүгә жәлеп итү өчен социаль сәясәтнең бер формасы буларак мөһим. Шуңа бәйле рәвештә тәкъдим ителә:

- заманча жайланмалар белән жиһазландырылган спорт-савыктыру комплексларын төзү;
- балалар-яшүсмерләр спорт мәктәбе өчен яңа бина төзү. Хәзерге вакытта ДЮСШ ябык, чөнки авария хәлендә дип табылган. Укулар Азнакай шәһәренең гомуми белем бирү мәктәбенә үткәрелә;
- авыл мәдәният йортлары, гомуми белем бирү учреждениеләре каршында спорт заллары һәм яссы корылмалар төзү;
- массакуләм физик культура һәм спорт объектларының матди базасын үстерү буенча даими эш алып барырга.

Спорт объектлары челтәрен үстерү өчен Татарстан Республикасы ижтимагый инфраструктурасын үстерүнең озак сроклы концепциясе (алга таба - озак вакытлы концепция) кысаларында түбәндәгеләр планлаштырыла:

- Азнакай шәһәрендә 300 урынлык универсаль уен залы булган спорт комплексы төзү;
- Азнакай шәһәрендә спорт һәм гомуми белем бирү мәктәпләре өчен ясалма өслекле футбол кыры (60*40 м) төзү;
- спорт мәктәбе өчен ясалма өслекле футбол кырын (110x70 м) төзү. Актүбә.

Агерзе авылы, Чәкән авылы, Зур Сукаеш авылы, Татар Шуганы авылы, Кук-Тәкә авылы, Беренче Май бистәсе, Чалпы авылы, Чубар Абдулл авылы мәдәният йортларын реконструкцияләү һәм яңа төзү планлаштырыла. Әлеге учреждениеләрне капитал төзегәндә аларда спорт залларын урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Шулай итеп, спорт объектларының яңа төзелешенә исәп-хисап ихтыяжын һәм озак вакытлы концепциядә каралган чараларны исәпкә алып, капитал төзелешнең гомуми күләме түбәндәгеләр булачак:

- спорт заллары беренче чиратта 13512 кв. м;
- беренче чиратта 17854 кв. м. ясылык корылмалары;
- 2010 елдан 2020 елга кадәр чорда бассейннарны яңа төзелешкә ихтыяж 4186 кв. м тәшкит итәчәк. Азнакай муниципаль районын 2010-2020 елларда территорияль планлаштыру схемасы Азнакай шәһәрендә йөзү бассейны, шулай ук Актүбә шәһәр тибындагы поселогында спорт-савыктыру комплекслары составында дүрт бассейн, Жинү бистәсендә, Тумутук авылы, Чалпы авылы, Су көзгесенең гомуми майданы 1033 кв. м. Бассейннар буенча нормативка ирешү дәрәжәсе 2050 елга кадәр исәпләнгән булганлыктан, 2021 елдан 2050 елга кадәрге чорда бассейннар төзелешен 3153 кв.м майданлы минималь майдан белән алдан күрергә кирәк.

Шәһәр һәм авыл жирлекләре киселешендә төзелешкә тәкъдим ителә торган спорт объектлары 3.6.1 нче таблицада бирелгән.

2010-2035 елларда «Физик культура һәм спорт» системасын үстерү чаралары исемлеге

т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Объект исеме	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдә ге	Өстәмә	Чаралар төре	Программаны	
								1 чират (2010- 2020 еллар).	хисап срогы (2021- 2035 еллар)
<i>Спорт заллары</i>									
1	Азнакай ДП	Азнакай шәһәре	2 нче УББМ спорт залы	кв. м.	288		реконструкция	+	
			3 нче мәктәп спорт залы	кв. м.	153		реконструкция	+	
			спорт комплексы спорт заллары	кв. м.		1400	яңа төзелеш	+	
			спорт заллары	кв. м.		7519	яңа төзелеш	+	
2	Актүбә ГП	Актүбә ш.т	мәктәп спорт залы	кв. м.		288	яңа төзелеш	+	
			мәктәп спорт залы	кв. м.		288	яңа төзелеш	+	
			мәктәп спорт залы	кв. м.		288	яңа төзелеш	+	
			спорт комплексы спорт заллары			919	яңа төзелеш	+	
3	Әгерже авыл жирлеге	Агерже авылы	Мәдәният йорты спорт залы	кв. м.		25	СДК реконструкциясе	+	
4	Балтач авыл жирлеге	Балтач авылы	спорт залы	кв. м.		101	яңа төзелеш	+	

т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Объект исеме	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдә ге	Өстәмә	Чаралар төре	Программаны	
								1 чират (2010- 2020 еллар).	хисап срогы (2021- 2035 еллар)
5	Вахитов авыл жирлеге	Жиңу п.	спорт комплексы спорт залы	кв. м.		173	яңа төзелеш	+	
		Чәкән ав.	СК спорт залы	кв. м.		162	яңа төзелеш	+	
6	Югары Стәрле авыл жирлеге	Югары Стәрле авылы	спорт залы	кв. м.		38	яңа төзелеш	+	
7	Кәкре Елга авыл жирлеге	Кәкре Елга авылы	Кәтем авылы	кв. м.		55	СК реконструкциясе	+	
8	Мәлбагыш авыл жирлеге	Мәлбагыш авылы	СОШ спорт залы	кв. м.	189		реконструкция	+	
9	Микулино авыл жирлеге	Микулино авылы	СОШ спорт залы	кв. м.		214	яңа төзелеш	+	
10	Сарлы авыл жирлеге	Сарлы авылы	спорт залы	кв. м.		178	яңа төзелеш	+	
11	Сукаеш авыл жирлеге	Олы Сукаеш авылы	Мәдәният йорты спорт залы	кв. м.		151	яңа төзелеш	+	
12	Татар Шуганы авыл жирлеге	Татар Шуганы авылы	Мәдәният йорты спорт залы	кв. м.		54	СДК реконструкциясе	+	
13	Тымытык авыл жирлеге	Тумутук ав.	спорт комплексы спорт залы	кв. м.		466	яңа төзелеш	+	
		Кук-Тяк авылы	СК спорт залы	кв. м.		162	яңа төзелеш	+	
14	Уразай авыл жирлеге	Уразай авылы	спорт залы	кв. м.		125	яңа төзелеш	+	
15	Урманай авыл жирлеге	Урманай авылы	СОШ спорт залы	кв. м.	162	126	куәтен арттырган реконструкция	+	

т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Объект исеме	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдә ге	Өстәмә	Чаралар төре	Программаны	
								1 чират (2010- 2020 еллар).	хисап срогы (2021- 2035 еллар)
		Беренче Май бистәсе	Мәдәният йорты спорт залы	кв. м.		75	СДК реконструкциясе	+	
16	Урсай авыл жирлеге	Урсай авылы	СОШ спорт залы	кв. м.	189		реконструкция	+	
			спорт залы	кв. м.		164	яңа төзелеш	+	
17	Чалпы авыл жирлеге	Чалпы авылы	СК спорт залы	кв. м.		162	СК реконструкциясе	+	
			спорт комплексы спорт залы	кв. м.		236	яңа төзелеш	+	
18	Чемодурово авыл жирлеге	Чемодурово авылы	спорт залы	кв. м.		26	яңа төзелеш	+	
19	Чубар Абдул авыл жирлеге	Чубар Абдул авылы	Мәдәният йорты спорт залы	кв. м.		117	яңа төзелеш	+	
Яссылык корылмалары									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	футбол кыры	кв. м.		2400	яңа төзелеш	+	
2	ГП "Актүбә ш.т"	Актүбә ш.т	футбол кыры	кв. м.		7700	яңа төзелеш	+	
3	Балтач авыл жирлеге	Балтач авылы	яссы корылма	кв. м.		64	яңа төзелеш	+	
4	Вахитов авыл жирлеге	Жиңү п.	яссы корылма	кв. м.		981	яңа төзелеш	+	
5	Мәлбагыш авыл жирлеге	Мәлбагыш авылы	яссы корылма	кв. м.		26	яңа төзелеш	+	
6	Сәпәй авыл жирлеге	Сапеево авылы	яссы корылма	кв. м.		767	яңа төзелеш	+	

т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Объект исеме	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдә ге	Өстәмә	Чаралар төре	Программаны	
								1 чират (2010- 2020 еллар).	хисап срогы (2021- 2035 еллар)
7	Тымытык авыл жирлеге	Тумутук ав.	яссы корылма	кв. м.		2479	яңа төзелеш	+	
		Кук-Тяк авылы	яссы корылма	кв. м.		288	яңа төзелеш	+	
8	Урманай авыл жирлеге	Урманай авылы	яссы корылма	кв. м.		1205	яңа төзелеш	+	
		Беренче Май бистәсе	яссы корылма	кв. м.		162	яңа төзелеш	+	
9	Урсай авыл жирлеге	Урсай авылы	яссы корылма	кв. м.		940	яңа төзелеш	+	
10	Чемодурово авыл жирлеге	Чемодурово авылы	яссы корылма	кв. м.		842	яңа төзелеш	+	
Йөзү бассейнары									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	йөзү бассейны	кв. м.		375	яңа төзелеш	+	
2	"Актүбә ш.т. ДП	Актүбә ш.т	спорт комплексының йөзү бассейны	кв. м.		250	яңа төзелеш	+	
3	Вахитов авыл жирлеге	Жиңү п.	спорт комплексының йөзү бассейны	кв. м.		104	яңа төзелеш	+	
4	Тымытык авыл жирлеге	Тумутук ав.	спорт комплексының йөзү бассейны	кв. м.		200	яңа төзелеш	+	
5	Чалпы авыл жирлеге	Чалпы авылы	спорт комплексының йөзү бассейны	кв. м.		104	яңа төзелеш	+	

3.6.7. Сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү өлкәсендәге гамәлләр

Азнакай муниципаль районы халкын сәүдә хезмәтләре белән тәэмин итү максатларында социаль юнәлешле сәүдә инфраструктурасы объектларын төзүгә, урнаштыруга ярдәм итү һәм сәүдә эшчәнлеген гамәлгә ашыручы хужалык субъектлары өчен файдалану мөмкинлеген тәэмин итү буенча икътисадый стимуллаштыру чараларын кабул итү зарур.

Сәүдә мәйданнары һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре белән тәэмин ителешнең минималь нормативларына ирешү өчен 2010 елдан 2020 елга кадәр түбәндәге капитал төзелеш тәкъдим ителә:

- гомуми сәүдә мәйданы булган кибетләр - 7616 кв. м.;

- көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре (чәчтарашханә, матурлык салоннары, ателье, аяк киеме ремонтлау, техника ремонты, фотохезмәтләр һәм башкалар) - 479 эш урынына.

2021 елдан 2035 елга кадәр сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләрен капитал төзү таләп ителми.

Авыл жирлекләре үзәкләрендә, шулай ук башка эре торак пунктларда махсус жиһазланган һәм сәүдә алып бару өчен билгеләнгән биналарда урнашкан ваклап сату һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләрен (сәүдә комплекслары, сәүдә үзәкләре, кибетләр һ.б.) урнаштырырга тәкъдим ителә.

Халык саны аз булган торак пунктларда (50 кешедән ким) 2010 елдан 2035 елга кадәр чорда кибетләр төзү каралмаган. Аларга түбәндәге торак пунктлар керә: Кызыл Сукачы авылы (Әлки авыл жирлеге), Баланлы һәм Түбән Соколка авылы (Бирючево авыл жирлеге), Константиновка авылы (Вахитов авыл жирлеге), Тархан (Илбәк авыл жирлеге), Елга авылы (Мальбагуш авыл жирлеге), Александровка авылы, Владимировка авылы, Дмитриевка авылы, Йолдыз авылы (Микулино урта мәктәбе), Курай-Елга авылы (Сухояшское СП), Камшлы Куль бистәсе һәм Карамалы-Елга (Тойки авылы), Кызыл Йолдыз (Учаллы СП). Аларда төрле һәм тарату сәүдәсенә күчмә чаралары (автокибетләр, автокибетләр, арбалар, кәрзиннәр, лотоклар һәм башка махсус жайланмалар) ярдәмендә беренче кирәк-ярак товарларын ташуны оештырырга, яисә сәүдә предприятиесен оештырырга кирәк.

Халык саны түбән булган калган торак пунктларга (Илбәк жирлеге), Каменка авылы һәм Осинский Гай (Мәлбагыш авыл жирлеге) кебек товарлар ташуны оештыру таләп ителми. Бу аларның инде булган кибетләренә башка торак пунктларында урнашкан хезмәт күрсәтү зонасына (тигез 2 км лы радиуска) керүе белән бәйле.

Азнакай муниципаль районының барлык жирлекләрендә көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләрен урнаштыру икътисадый яктан максатка ярашлы түгел. Территориаль хезмәт күрсәтү схемасында Азнакай шәһәре, Актүбә бистәсе, Жңң бистәсе, Тымытык авылы һәм Чалпы авылы торак пунктларында көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре төзү тәкъдим ителә. Автомобиль юллары челтәре күрше жирлекләренә торак пунктларын тәкъдим ителә торган көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләренә транспорт белән тәэмин итә.

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыруның тәкъдим ителә торган схемасында ваклап сату һәм көнкүреш хезмәте күрсәтүне үстерү чаралары 3.6.7.1 нче таблицада күрсәтелгән.

2010-2035 елларда ваклап сату һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү системасын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәм леге	Гамәлд әге	Өстәмә ләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010- 2020 еллар).	хисап срогы (2021- 2035 еллар)
<i>Сәүдә предприятиеләре</i>									
1	Актүбә ГП	Актүбә ш.т	кибетләр	кв. м.		2446	яңа төзелеш	+	
2	Әгерҗе авыл жирлеге	Мәнәвез авылы	кибет	кв. м.		60	яңа төзелеш	+	
3	Әлкәй авыл жирлеге	Әлкәй авылы	кибет	кв. м.		152	яңа төзелеш	+	
		Кызыл Сукачы авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
4	Әсәй авыл жирлеге	Әсәй авылы	кибет	кв. м.		77	яңа төзелеш	+	
		Митрәй авылы	кибет	кв. м.		80	яңа төзелеш	+	
5	Балтач авыл жирлеге	Балтач авылы	кибет	кв. м.		82	яңа төзелеш	+	
6	Бирючевка авыл	Бирючевка авылы	кибет	кв. м.		61	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмәләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
	жирлеге	Баланлы п.					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
	Бирючевка авыл жирлеге	Түбән Соколка авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
7	Вахитов авыл жирлеге	Жиңү п.	кибет	кв. м.		260	яңа төзелеш	+	
		Заречье п.	кибет	кв. м.		26	яңа төзелеш	+	
		Константиновка авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
		Чәкән ав.	кибет	кв. м.		95	яңа төзелеш	+	
8	Югары Стәрле авыл жирлеге	Югары Стәрле авылы	кибет	кв. м.		177	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмәләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
9	Илбәк авыл жирлеге	Илбәк авылы	кибет	кв. м.		66	яңа төзелеш	+	
		Тархан авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
		Тырыш Бистәсе	кибет	кв. м.		50	яңа төзелеш	+	
10	Кәкре Елга авыл жирлеге	Кәкре Елга авылы	кибет	кв. м.		60	яңа төзелеш	+	
		Кәтем авылы	кибет	кв. м.		23	яңа төзелеш	+	
11	Карамалы авыл жирлеге	Карамалы авылы	кибет	кв. м.		135	яңа төзелеш	+	
		Таллы-Бүләк авылы	кибет	кв. м.		17	яңа төзелеш	+	
12	Мәлбагыш авыл жирлеге	Мәлбагыш авылы	кибет	кв. м.		60	яңа төзелеш	+	
		Елгабаш авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
		Түбән Якый авылы	кибет	кв. м.		28	яңа төзелеш	+	
13	Мәсгут авыл	Мәсгут авылы	кибет	кв. м.		15	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмәләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
	жирлеге	Якши-Бай	кибет	кв. м.		20	яңа төзелеш	+	
14	Микулино авыл жирлеге	Микулино авылы	кибет	кв. м.		85	яңа төзелеш	+	
		Александровка авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
		Благодатный п.	кибет	кв. м.		66	яңа төзелеш	+	
	Микулино авыл жирлеге	Владимировка авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
		Дмитриевка авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
		Йолдыз авылы					күчмә сәүдә чаралары	+	+

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмәләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
							ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру		
15	Сәпәй авыл жирлеге	Сапеево авылы	кибет	кв. м.		188	яңа төзелеш	+	
		Мачаклыбаш авылы	кибет	кв. м.		100	яңа төзелеш	+	
16	Сарлы авыл жирлеге	Сарлы авылы	кибет	кв. м.		138	яңа төзелеш	+	
		Бүләк авылы	кибет	кв. м.		48	яңа төзелеш	+	
		Суюндук	кибет	кв. м.		58	яңа төзелеш	+	
17	Сукаеш авыл жирлеге	Олы Сукаеш авылы	кибет	кв. м.		180	яңа төзелеш	+	
	Сукаеш авыл жирлеге	Банки-Сукаеш авылы	кибет	кв. м.		35	яңа төзелеш	+	
		Курай-Елга авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
18	Татар Шуганы авыл жирлеге	Татар Шуганы авылы	кибет	кв. м.		131	яңа төзелеш	+	
19	Туйкә авыл жирлеге	Туйкә авылы	кибет	кв. м.		58	яңа төзелеш	+	
		Камышлы Күл					күчмә сәүдә чаралары	+	+

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмәләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
							ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру		
		Карамалы-Елга авылы					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү, сәүдә предприятиеләрен оештыру	+	+
20	Тымытык авыл жирлеге	Тумутук ав.	кибет	кв. м.		354	яңа төзелеш	+	
		Кук-Тяк авылы	кибет	кв. м.		70	яңа төзелеш	+	
21	Уразай авыл жирлеге	Уразай авылы	кибет	кв. м.		216	яңа төзелеш	+	
22	Урманай авыл жирлеге	Урманай авылы	кибет	кв. м.		196	яңа төзелеш	+	
		Беренче Май бистәсе	кибет	кв. м.		40	яңа төзелеш	+	
23	Урсай авыл жирлеге	Урсай авылы	кибет	кв. м.		200	яңа төзелеш	+	
		Мөслим авылы	кибет	кв. м.		87	яңа төзелеш	+	
24	Үчәлле авыл жирлеге	Өчиле авылы	кибет	кв. м.		40	яңа төзелеш	+	
		Кызыл Йолдыз п					күчмә сәүдә чаралары ярдәмендә беренче кирәк булган товарларны китерү,	+	+

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмәләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
							сәүдә предприятиеләрен оештыру		
		Текмәле авылы	кибет	кв. м.		12	яңа төзелеш	+	
		Якты Күл	кибет	кв. м.		36	яңа төзелеш	+	
25	Чалпы авыл жирлегенә	Чалпы авылы	кибет	кв. м.		775	яңа төзелеш	+	
		Ирекле авылы	кибет	кв. м.		62	яңа төзелеш	+	
		Камышлы авылы	кибет	кв. м.		26	яңа төзелеш	+	
26	Чемодурово авыл жирлегенә	Чемодурово авылы	кибет	кв. м.		181	яңа төзелеш	+	
		Алферовка авылы	кибет	кв. м.		14	яңа төзелеш	+	
		Тетвель авылы	кибет	кв. м.		14	яңа төзелеш	+	
27	Чубар Абдул авыл жирлегенә	Чубар Абдул авылы	кибет	кв. м.		121	яңа төзелеш	+	
		Буралы авылы	кибет	кв. м.		35	яңа төзелеш	+	
		Митрофановка авылы	кибет	кв. м.		15	яңа төзелеш	+	
		Мәндәй авылы	кибет	кв. м.		45	яңа төзелеш	+	
Көнкуреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре									
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	көнкуреш хезмәте күрсәтү предприятиесе	эш урыннары		308	яңа төзелеш	+	
2	"Актүбә ш.т" ДП	Актүбә ш.т	көнкуреш хезмәте күрсәтү предприятиесе	эш урыннары		82	яңа төзелеш	+	

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәм леге	Гамәлд әге	Өстәмә ләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты вакыты	
								1 чират (2010- 2020 еллар).	хисап срогы (2021- 2035 еллар)
3	Вахитов авыл жирлеге	Жиңү п.	көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиесе	эш урынн ары		23	яңа төзелеш	+	
4	Тымытык авыл жирлеге	Тумутук ав.	көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиесе	эш урынн ары		35	яңа төзелеш	+	
5	Чалпы авыл жирлеге	Чалпы авылы	көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиесе	эш урынн ары		31	яңа төзелеш	+	

3.6.8. Элемтә предприятиеләре системасындагы чаралар

СССР Элемтә министрлыгының 1981 елның 27 апрелендәге 178 номерлы боерыгы нигезендә авыл жирлегендә элемтә бүлекләренә саны райоңда административ берәмлекләр (авыл жирлекләре) санына туры килергә тиеш. Почта элемтәсенә бер бүлекчәсе 3 км га тигез булган радиус хезмәт күрсәтә. Шуңа бәйле рәвештә, Бирючевка, Илбәк, Түйкә авыл жирлекләрендә почта элемтәсенә яңа бүлекләрен оештыру таләп ителә. Гамәлдәге ОПСларга хезмәт күрсәтү зонасына кермәгән торак пунктларда, ягъни алардан 3 км дан артык ераклыкта, ел әйләнәсе транспорт белән барып житү шарты белән элемтәнең күчмә бүлекләрен оештырырга кирәк. Шул ук вакытта әлеге торак пунктларда халыкның минималь саны 1,0 мең кеше булырга тиеш. Ел әйләнәсе транспорт белән барып булмый торган торак пунктларда элемтәнең штаттан тыш хезмәткәрләре хезмәт күрсәтә торган элемтә пунктлары оештырыла.

Шәһәр жирлекләренә килгәндә, Азнакай шәһәрендә 3 ОПС һәм 1 ОПС эшли - Актүбә бистәсендә, бу житәрлек түгел. Күрелгән исәп-хисапларга караганда, 2035 елга кадәр халык санының үзгәрү динамикасын исәпкә алып, түбәндәгеләр кирәк:

- Азнакай шәһәрендә ким дигәндә тагын 4 почта элемтәсе бүлеге ачарга;
- Актүбә шәһәр тибындагы поселогында почта элемтәсенә бер бүлеге ачу.

Инде гамәлдә булган почта элемтәсе бүлекчәләрен үстерү өчен яңа бүлекләр төзү генә таләп ителми. Почта элемтәсе объектларында халыкка югары хезмәт күрсәтүне тәмин итәргә, почта элемтәсе һәм финанс хезмәтләренә традицион хезмәт күрсәтүләренә тулы күләмән саклап калу исәбенә хезмәтләренә киң жыелмасын тәкъдим итәргә кирәк, аларга түбәндәгеләр керә:

- басма корреспонденцияне илтәп житкерү;
- басмаларны тарату;
- посылкаларны китерү;
- гади һәм теркәлә торган хатларны, почта карточкаларын һәм бандерольләрен китерү;
- пенсияләр һәм пособиеләр бирү;
- акчаларны почта аша күчәрү;
- коммуналь хезмәтләр өчен түләү.

Хезмәтләренә яңа төрләрен үстерергә кирәк, бу түбәндәге шартларны үтәгәндә мөмкин:

- электрон системаларны кулланып төрле төрдәге түләүләрен кабул итү пунктлары челтәрен үстерү һәм почта элемтәсе инфраструктурасы базасында финанс хезмәтләренә сыйфатын һәм һәркем файдалана алырлык булуын арттыруга юнәлдерелгән акчасыз исәпләүләр системасын булдыру;
- интернет-технологияләрен кулланып яңа мәгълүмати-коммуникация хезмәтләре күрсәтү буенча авыл почта элемтәсенә авыл бүлекләрендә пунктлар төзү эшен дәвам итү.

2010 елга кадәр дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр күрсәтүнең күпфункцияле үзәкләре базасында дәүләт хезмәтләренә сыйфатын күтәрү программасын гамәлгә ашыру кысаларында Татарстан Республикасында

күпфункцияле үзәкләр (КФЦ) почта элемтәсе бүлекләренә гамәлдәге инфраструктурасын куллану күздә тотыла.¹ Татарстан Республикасында күпчелек авыл торак пунктлары республика башкаласыннан һәм дәүләт һәм муниципаль хакимият органнары урнашкан район үзәкләреннән ерак урнашкан, һәм бу дәүләт һәм муниципаль хезмәтләренә теге яисә бу төрләрен алганда гражданның уңайсызлыктар тудыра, өстәмә транспорт чыгымнары белән бәйлә. «Татарстан почтасы» ДУП ФДУП почта элемтәсе бүлекчәләрендә МФЦның читтән торып эш урыннары оештыру дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр күрсәтү буенча КФҮдән файдалануның нәтижәләгән арттырырга мөмкинлек бирәчәк, гражданның уңайлы шартлар тудырачак һәм дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр алганда гражданның вакытлыча һәм акчалата чыгымнарын киметәчәк.

Өлеге чараларны үтәү почта-финанс һәм логистика хезмәтләренә ышанычлылыгын һәм сыйфатын югары дәрәжәдә тәмин итәргә мөмкинлек бирәчәк.

Почта элемтәсен үстерү чаралары 3.6.8.1 нче таблицада күрсәтелгән.

¹ Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2008 елның 15 декабрендәге 888 номерлы карары белән расланды.

2010-2035 елларда почта элемтәсен үстерү буенча чаралар исемлеге

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Өстәмә	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
							1 Чират (2010-2020еллар)	хисап срогы (2021-2035 еллар)
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	ОПС	объект	4	яңа төзелеш	+	
2	"Актүбә ш.т" ДП	Актүбә ш.т	ОПС	объект	1	яңа төзелеш	+	
3	Бирючевка авыл жирлеге	Бирючевка авылы	ОПС	объект	1	яңа төзелеш	+	
4	Илбәк авыл жирлеге	Илбәк авылы	ОПС	объект	1	яңа төзелеш	+	
5	Туйкә авыл жирлеге	Туйкә авылы	ОПС	объект	1	яңа төзелеш	+	

3.6.9. Коммуналь хезмэт күрсәтү өлкәсендәге гамәлләр

Азнакай муниципаль районында зиратларның житәрлек булмавы күзәтелә (3.6.9.1 нче таблицаны карагыз).

Актүбә шәһәр жирлеге территориясендә хәзерге вакытта 3 зират урнашкан:

- 100% тулган православ зиратына (1,08 га);
- гамәлдәге православие зираты (1,94 га) 45 % тулган килеш;
- гамәлдәге мөселман зираты (1,87 га) 96% тулган.

Шулай итеп, ирекле территорияләр калмаган диярлек мөселман зиратын киңәйтү максатка ярашлы булыр.

3.6.9.1 нче таблица

Вакытында зиратларның кирәкле территорияләре исемлеге 2010 елдан 2035 елга кадәр.

№ пп	Жирлек исеме	Торак пункт	куәте, га	Төзелеш төре	гамәлгә ашыру вакыты	
					1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
1	"Актүбә ш.тп" ДП	Актүбә ш.т	1,075	киңәйтү	+	
2	Өгерже авыл жирлеге	Маняус	0,07	киңәйтү	+	
3	Уразай авыл жирлеге	Уразай	0,178	киңәйтү	+	
Район буенча ИТОГО			1,323			

3.6.10. Хокук тәртибен саклау объектларын үстөрү

Азнакай шәһәрендә вакытлыча тоту изоляторы урнашкан бина эчке эшләр бүлеге подвалында урнашкан һәм урамда йөрү ишегалды юк, бу 1995 елның 15 июлендәге федераль закон таләпләренә каршы килә. "Шикләнешчеләрне һәм жинаятьләр кылуда гаепләнүчеләрне сак астында тоту турында" 103-ФЗ номерлы һәм "Эчке эшләр органнарының жинаять кылуда шикләнешчеләрне һәм гаепләнүчеләрне вакытлыча тоту изоляторларының эчке тәртип кагыйдәләрен раслау турында" РФ Эчке эшләр министрлыгының 22.11.2005 № 950 боекы. Азнакайда эчке эшләр бүлегенә махсус кабул итү бүлмәсе белән вакытлыча тоту изоляторының яңа бинасы төзелешен 2012-2014 елларда 1 кв.м майданлы 1400 кешегә исәпләргә кирәк.

Азнакай эчке эшләр бүлегенә укыту-спорт корпусы 2 катлы бинада урнашкан, 1989 елда төзелгән, бинаны төзекләндерергә кирәк.

Чаралар 3.6.10.1 нче таблицادا күрсәтелгән.

2011-2035 елларда «Ижтимагый тәртипне саклау» системасын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Жирлек исеме	Торак пункт	Учреждение атамасы	Үлчәү берәмлеге	Гамәлдәге	Өстәмәләр	Чаралар төре	гамәлгә ашыру вакыты	
								1 чират (2010-2020 еллар).	хисап срогы (2021-2035 еллар)
1	«Азнакай шәһәре» ДП	Азнакай шәһәре	эчке эшләр бүлеген вакытлыча тоту изоляторы	Тоткарланганнарны		68	яңа төзелеш	+	
			Азнакай эчке эшләр бүлегенә укыту-спорт корпусы	кв. м.	1365	реконструкция	+		

3.7. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫНЫҢ ТАРИХИ-МӘДӘНИ МИРАСЫН ҮСТЕРҮ ҺӘМ САКЛАУ ЧАРАЛАРЫ

3.7.1. Үсеш өстенлекләре

Азнакай муниципаль районының тарихи-мәдәни потенциалы хәзерге вакытта житәрлек өйрәнелмәгән, ул республика территориясен тотрыклы үстерү өчен гамәлгә ашырылырга һәм кулланылырга тиеш.

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасында мәдәни мирас объектларын саклауга бәйле кайбер чаралар тәкъдим ителә.

Өстенлекле юнәлешләр дип исәпләргә тәкъдим ителә:

региональ рекреацион системалар төзегәндә табигать ландшафтлары, туристлык максатларында табигать ландшафтлары белән берлектә территориянең, аның күчемсез мәдәни мирас объектларының тарихи-мәдәни потенциалын, сукмагын һәм маршрутларын файдалану,

-жирлек урнашу системаларын рационализацияләү, территорияне зоналаштыруның функциональ, шәһәр төзелеше һәм башка төрләрне камилләштерү исәбенә региональ һәм локаль планда тарихи-мәдәни потенциалны саклау һәм алардан файдалану;

-мәдәни мирас объектларын саклап калуға һәм алардан файдалануға юнәлтелгән функциональ зоналарны камилләштерү һәм гамәлгә ашыру.

Тарихи-мәдәни мирасны табигатьне саклау һәм икътисадый чаралар белән интеграцияләүдә саклау һәм алардан файдалану чараларын эшләп, синергетик нәтижәгә ирешергә мөмкин: интеграция нәтижәсендә эшчәнлек нәтижәләгә арту, системалы эффект (эмерджентлык) хисабына.

Тарихи-мәдәни мирасны саклау өлкәсендәгә эшчәнлекнең өстенлекле юнәлешләренән берсе булып мәдәни мирас объектлары территорияләре чикләрен, тарихи-мәдәни музей-тыюлыклар территорияләрен, федераль законнар таләпләре нигезендә билгеләү һәм раслау тора, алга таба аларның чикләре турында мәгълүматны тиешле дүләт мәгълүмат системаларына (дүләт жир кадастрына), күчемсез милеккә хокукларның һәм аның белән алыш-бирешләрне бердәм дүләт реестрына керту турында карар кабул итү шарты булып, чөнки объектны дүләт жир кадастрына билгеләнгән тәртиптә кертелгән территорияләр чикләренә булуы тора.

Соңгы вакытта беренче планга төбәкләрнең, шәһәрләрнең һәм башка торак пунктларның капитал жәлеп итүгә һәм әлегә төбәкнең тотрыклы үсешен тәмин итүгә юнәлтелгән маркетингы чыга.

Территориаль маркетинг - территория, аның эчке субъектлары, шулай ук тышкы субъектлар мәнфәгатьләрендә маркетинг ул. Ул әлегә территориягә карата тышкы булган субъектларның фикерен, теләкләрен һәм үз-үзләрен тотышын булдыру, яклау яки үзгәртү максатыннан гамәлгә ашырыла. Территориаль маркетинг түбәндәгеләрне булдыруга һәм хуплауга юнәлдерелә: территорияне жәлеп итү, аның абруе; территориядә тупланган табигый, матди - техник, финанс, хезмәт, оештыру, социаль һәм башка ресурсларның жәлеп итүчәнлегә, шулай ук мондый ресурсларны гамәлгә ашыру һәм яңадан торгызу өчен мөмкинлекләр.

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы территориясенен аның табигый һәм тарихи-мәдәни ресурслары һәм аерым дестинацияләре белән маркетингы кирәк - анда булу өчен мотивация тудыручы билгеле бер шартлар формалаштыруга, читтән туристлар килүен арттыруга һәм аның эчендә яшәүче клиентларның хезмәт күрсәтүләреннән файдалану ешлыгын арттыруга юнәлдерелгән эшчәнлек. Территорияләренң маркетинг максаты булып тарихи шәһәргә яки территориягә карата туристларның фикерләрен, теләкләрен һәм үз-үзләрен тотышын булдыру, хуплау яки үзгәртү тора.

Татарстан Республикасын территорияль планлаштыру схемасында түбәндәге чараларны алдан карау тәкъдим ителә:

- торақ урыннарның генераль планнары яисә ПОЗ дәрәжәсендә саклау зоналары эшләү,

- тарихи-мәдәни мирасны эре масштаблы региональ тематик экспозицияләр күрсәтү объектлары сыйфатында реаль гамәлгә кертү.

- өстәмә хезмәт сыйфатында региональ ял базалары, туристлык базалары, пансионатлар һәм кунакханәләр эшчәнлегенә, туристлык сукмаклары һәм маршрутлары юлыннан шәһәр округларында һәм муниципаль районнарда мәгълүмат үзәкләре булдыруга кертелергә тиешле танып белү туризмы инфраструктурасын булдыру.

- археология һәйкәлләрен регион территориясенә төгәл бәйләү һәм объектларны экспонирование зоналарын ачыклау максатында археологик билгеләнештәге жирләренә инвентаризацияләү программасын эшләү;

- туристлык жәлеп итүчәнлегә объектлары сакланган тарихи жирлекләренә бүлеп бирә торган юл билгеләрен урнаштыру программасын формалаштыру.

- эре масштаблы региональ экспозицияләр структурасында күрсәтелгән объектлар буларак төбәкнең тарихи-мәдәни һәйкәлләрен торгызуга икътисадый рычаглар эзләү.

Әлеге барлык чаралар, эш урыннары санын арттырып, вакытлыча (сезонлы) эш урыннары булдырып, шулай ук туристлык инфраструктурасын булдыруга инвестицияләр салу өчен уңай шартлар тудырып, Азнакай муниципаль районы хужалык субъектларына читләтеп эш урыннары жәлеп итәргә мөмкинлек бирерәк.

3.7.2. Тарихи-мәдәни каркасны саклау һәм үстерү чаралары

Азнакай муниципаль районының тарихи-мәдәни потенциалын саклап калу һәм алардан файдалануны тәэмин итү, тарихи-мәдәни потенциал элементларын саклап калу һәм үстерү максатында территорияне урнаштыру системаларын рационализацияләү, территорияне зоналаштыруның функциональ, шәһәр төзелеше һәм башка төрләрен камилләштерү исәбенә региональ һәм жирле дәрәжәләрдә чаралар комплексы кабул итү зарур.

Федераль дәрәжәдә: “Россия мәдәнияте”, “Кече тарихи шәһәрләр”, “Тарихи шәһәрләр реконструкциясе” мәдәни мирасны саклауның федераль максатчан программаларын гамәлгә ашыруда катнашу” һ.б. конкурс нигезендә; федераль форматта мониторинг алып баруны тәэмин итү.

Региональ дәрәжәдә: мәдәни мирас объектларын аларның торышына, адекват кыйммәтләренә туры китерү; региональ дәрәжәдәге күчәмсез милек

объектларына ядкаръләрне саклау шартлары буенча чиклүүләрне теркәүне оештыру; Татарстан Республикасы Жир кадастрында мәдәни мирас объектлары территорияләре чикләрен һәм аларны саклау зоналарын чагылдыруны тәмин итү; региональ эһәмияттәге мәдәни мирас объектларын теркәгәндә мәдәни мирас объектларын саклау шартлары буенча чиклүүләрне теркәү; мәдәни туризм маршрутларын эшләү һәм Татарстан Республикасы тарихи-мәдәни мирасын саклау программасын билгеләнгән тәртиптә кабул итү

Жирле дәрәжәдә: муниципаль берәмлекнең Жир кадастрында мәдәни мирас объектлары һәм аларны саклау зоналары территорияләре чикләрен чагылдыруны тәмин итү; жирле эһәмияттәге мәдәни мирас объектларын теркәгәндә мәдәни мирас объектларын саклау шартлары буенча чиклүүләрне теркәү; туристлык инфраструктурасын үстерү һәм региональ туристлык объектларына сервис хезмәте күрсәтүнең сыйфатын арттыру; территориаль планлаштыру документларын, мәдәни мирас объектлары һәм аларны саклау зоналары территорияләре чикләрен, тарихи торак пунктлар мәдәни мирас объектларын саклау зоналары зоналарын саклау зоналары режимнарын һәм регламентларын исәпкә алып, жирдән файдалану һәм төзелеш алып бару кагыйдәләрен планлаштыру проектларын һәм кагыйдәләрен эшләүне тәмин итү.

Республика һәм муниципаль органнар дәрәжәсендә чараларны үтәүне тәмин итү өчен түбәндәгеләр кирәк:

1) мәдәни мирас объектларын саклап калуны тәмин итү проблемаларын хәл итү өчен икътисадый механизмнарның хокукый базасын камилләштерү зарур:

- мәдәни мирас объектларының һәм аларны саклау зоналарының (тарихи жирлеккә яисә объектка мәдәни мирас объектларын саклау зоналарының проектлары белән) территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларны теркәү палатасында чиклүүләрне теркәү белән жир кадастрына беркетү;
- тарихи-мәдәни мирас объектларын иминләштерү;
- мәдәни мирас объектлары белән ышанычлы идарә итүнең дәүләтнеке булмаган системасын булдыру. Мәдәни мирас объектларын ышанычлы идарәгә тапшыру - бу һәйкәл жиһмерелмәү яки эшләтеп жиһберелмәү гарантиясе, бу үз эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен идарәченең керемен алу мөһкинлеге. Мәдәни мирас объектлары белән дәүләтнеке булмаган нәтижәле идарә итү системасын үстерү өчен алда торган идарәчеләрнең эшчәнлеген стимуллаштыру зарур. Шәһси компанияләрне, шулай ук, бәлки, коммерциячел булмаган оешмаларны ышанычлы идарәгә жәлеп итү бурычы законнарға кайбер төзәтмәләр кертмичә генә хәл ителә алмый, шул исәптән мәдәни мирас объектлары турындагы законнар да.

2) Шәһәр төзелеше һәм проект документациясен эшләү:

- территориаль планлаштыру документларында һәйкәлләрне саклау өлешен түбәндәге стадияләрне исәпкә алып көчәйтү: теге яисә бу районның табигать һәм тарихи-мәдәни мохитенең барлык компонентларын һәм тулаем регион территориясен анализлау, фараз, синтезлау;
- мәдәни мирас объектларын саклап калуга һәм алардан файдалануга юнәлтелгән функциональ зоналарны камилләштерү һәм гамәлгә ашыру, физик һәм юридик затларны мәдәни мирас объектларын саклап калуга һәм

реставрациялугә инвестициялугә катнашуга жәлеп итә торган икътисадый механизмнар эшләү.

Тарихи-мәдәни мирасны саклау, өйрәнү һәм регенерациялү буенча региональ әһәмияттәге чаралар

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы тарихи-мәдәни мирасны саклау һәм алардан файдалану буенча түбәндәге чаралар тәкъдим ителә:

1. мәдәни мирас объектларын, республика һәм жирле әһәмияттәге тарихи һәм мәдәни ядкарьләрне исәпкә алуны, Татарстан Республикасы мәдәни мирас объектларының бердәм дәүләт реестрын булдыруны гамәлгә ашыру.

2. Федераль, республика һәм муниципаль органнар арасында федераль, республика һәм жирле әһәмияттәге тарихи һәм мәдәни һәйкәлләргә җаваплылыкны һәм милекне чикләү буенча оештыру эшләре төгәлләнде.

3. Торак пунктларның генераль планнары яисә ПОЗ дәрәжәсендә тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен саклау зоналары проектларын эшләүне төгәлләргә

4. Республика әһәмиятендәге һәм жирле әһәмияттәге тарихи һәм мәдәни һәйкәлләргә милекне чикләү буенча оештыру эшен гамәлгә ашырырга, шулай ук һәйкәлләрне хосусыйлаштырганда хокукый мәсьәләләр чишелешен карарга.

5. Төзелеш, юл, мелиорация эшләрен башкарганда, бигрәк тә нефть һәм газ эшкәрткәндә җимерелә торган һәйкәлләр зонасында сак археологик эшләр башкару.

6. Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 2009 елның 15 июлендәге карары белән расланган “Дәүләт тарихи-мәдәни экспертизасы турындагы нигезләмә” таләпләре нигезендә мәдәни мирас объектларының Бердәм дәүләт реестрына кертү өчен ачыкланган мәдәни мирас объектлары исемлеген буенча дәүләт тарихи-мәдәни экспертиза уздыруны оештырырга. N 569.

7. Азнакайны Татарстан Республикасының тарихи жирлекләре исемлегенә кертәп, реконструкцияләгәндә һәм төзелештә махсус режимга ия тарихи шәһәрләренң һәм торак пунктларның өстәмә исемлегенә турында тәкъдимнәр әзерләргә һәм расларга.

8. Археология һәйкәлләрен регион территориясенә төгәл бәйләү һәм объектларны "урында" экспонирование зоналарын ачыклау һәм зонаны реновациялү максатында археологик мирас жирләрен инвентаризациялү программасын эшләү.

Мәдәни һәм тарихи кыйммәтләрне саклау һәм алардан файдалану чараларын финанслау чыганақлары түбәндәгеләр:

федераль бюджет;

- Татарстан Республикасының республика бюджеты һәм жирле (шәһәр, район) бюджетлары;

- Татарстан Республикасының тарихи-мәдәни мирасын торгызу республика фонды;

- мәдәни һәм тарихи кыйммәтләр хужалары, кулланучылары һәм арендаторлары акчалары, юридик һәм физик затларның башка кертемнәре;

- һәйкәлләрне саклау буенча дәүләт органнары оператив идарәсендәге тарихи һәм мәдәни ядкарьләрдән файдаланган өчен аренда түләве;
- лицензияләр бирүдән акчалар, мәдәни һәм тарихи кыйммәтләрне дәүләт саклавы оешмаларының керемнәре, тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен күрсәтүче туристлык-экскурсия оешмаларының керемнәре һәм башка кертемнәр;
- мәдәни мирас объектларын иминләштерүдән акчалар;
- кануннар белән тыелмаган башка чыганақлардан чаралар.

Дәүләт мәдәни һәм тарихи мирас объектларында, милек рәвешләренә бәйсез рәвештә, ижтимагый эшләр, социаль, экологик, стихияле бәла-казалар һәм һәлакәтләр нәтижәсендә зыян күргән яки жимерелгән очракта, эшләрне финанслай.

3.8. ТУРИСТЛЫК-РЕКРЕАЦИЯ СИСТЕМАСЫН ҮСТЕРҮ ЧАРАЛАРЫ

Азнакай муниципаль районы территориясенә табигый һәм инфраструктура потенциалында уңай моментлар республиканың бердәм туристлык-рекреация системасы өлеше буларак һәм район икътисады эшчәнлегенә бер төре буларак туристлык индустриясе районында үсеш өчен алшартлар тудыра.

Территориянең социаль-икътисады үсешенә туристлык-рекреация эшчәнлегенә шактый зур өлешен исәпкә алып, туристлык тармагы «2009-2011 елларга Татарстан Республикасында туризм өлкәсен үстерү» республика максатчан программасы белән республиканың территориаль махсулашу өлкәсендә әйдәп баручы тармак буларак билгеләнә. Татарстан Республикасында һәм Азнакай районында туризмны үстерүнең өстенлекле юнәлешләре итеп эчкә һәм тышкы туризм билгеләнә.

Конкурентлыкка сәләтле туристлык тармагын формалаштыруны тәмин итү өчен кыска сроклы перспективада түбәндәгеләр таләп ителә:

- туристлык сезонының дәвамлылыгын ел әйләнәсенә кадәр арттыру, туристлар килү вакытын арттыру исәбенә территориядә туристлар булу вакытын озайтырга (3 көннән 12 көнгә кадәр);
- туристик-рекреацион потенциалны бәяләү һәм аларга ихтыяж белән билгеләнгән туризмның өстенлекле төрләрен үстерергә;
- туристлык-рекреация эшчәнлеген иң нәтижәле һәм перспективалы алып бару урыны буларак туризм үзәкләрен булдыру һәм үстерү;
- туристлык-рекреация эшчәнлеген интенсив алып бару һәм околотуристтик эшчәнлекне үстерү урыннары (транспорт, кунакханә һәм ресторан бизнесы, сәүдә, иминләштерү һ.б.) кебек туристлык-рекреацион зоналар булдырырга.

Төбәктә туризмның аякка басу процессының шәһәр төзелеше аспекты туризмның матди базасын үстерү мәсьәләләрендә чагыла, ә нәкъ менә туристлык-рекреацион зоналар һәм подзоналар, үзәкләр һәм ярдәмче үзәкләр, туристлык-рекреацион объектлар һәм алар арасындагы элементләр системасын формалаштыру мәсьәләләрендә. Теге яки бу зонаның үзәкләрендә яки ярдәмче зоналарында урнашкан туристлык-рекреация объектлары бер зонада да, алар арасында да туристлык маршрутлары белән бәйле. Зоналар составына шулай ук туристларга күрсәтелә торган хезмәтләрнең диапазонын киңәйтүче һәм аларның зона территориясендә булу вакытын киңәйтүче якин территорияләр дә керә.

Әлеге зоналарны формалаштыру туристик күрсәтү һәм сервис булган объектларны торгызу һәм үстерү һәм яңа объектлар төзү белән бәйлә, аерым алганда, теге яки бу төр туризмны үстерү максатларында.

Республиканың көньяк-көнчыгышында Татарстан Республикасын территорияль планлаштыру схемасы проекты нигезендә, региональ әһәмияттәге Көнъяк-Көнчыгыш туристик-рекреация зонасын оештыру тәкъдим ителә, аңа өлешчә Азнакай районы территориясе керә (Актүбә ш.т.п. көньяк-көнбатыш өлеш).

Көнъяк-Көнчыгыш туристик-рекреация зонасы һәм Азнакай муниципаль районы кунакларына тәкъдим ителә торган туристлык хезмәтләре спектрын киңәйтү өчен, аерым алганда, шулай ук район территориясендә булу вакытын арттыру максатларында мәдәни-танып белү, дөвалау-савыктыру, экологик, спорт-савыктыру, мажаралы (балык тоту), балалар туризмын һәм кыска вакытлы ял итү, музейны, жирле истәлекле урыннарны, дөвалау-савыктыру һәм спорт-савыктыру объектларын, балаларны савыктыру лагерлары комплексын, “Чатыр-Тау” комплекслы заказнигы һәм Азнакай аучылык заказнигы, буалар, урман ландшафтлары челтәрен үстерү, шулай ук туристлык һәм балык тоту комплекслары һәм туклану объектлары базасын (кунакханә объектларын, кунакханә үзәкләрен киңәйтү) белән туристлык комплексын үстерү тәкъдим ителә. Туристлык күрсәтү һәм объектларны файдалану өчен жәлеп итүчән урыннар, төп транспорт-туристлык агымнары, жәлеп итүчән ландшафтның төп нокталары һ.б. туристлык һәм хезмәт күрсәтүче объектлар челтәрен перспектив урнаштыруның төп факторлары булып тора. Районның турист өчен жәлеп итүчән йөзен формалаштыру өчен, туристик объектларны төзекләндерү, реконструкцияләү, реставрацияләү, төзү буенча комплекслы чаралар үтәүдән тыш, хезмәт күрсәтү даирәсенә сыйфатын яхшырту һәм әлеге объектлар челтәрен киңәйтү өчен шартлар тудырырга кирәк.

Азнакай муниципаль районы туристлык-рекреация системасының функциональ һәм пространство-планлаштыру структурасын формалаштыру нигезендә район дәрәжәсендә түбәндәгеләр карала:

- муниципаль район үзәге буларак Азнакай шәһәре һәм район туристлык-рекреация системасының мәдәни-танып белү, мәдәни-күнел ачу, спорт-савыктыру, дөвалау-савыктыру, балалар объектлары һәм шәһәр эчендә һәм янәшәсендәге территорияләрдә туристлар өчен кызыклы башка урыннар булган терәк үзәге;

- “Чатыр-Тау” төбәк әһәмиятендәге дөүләт комплекслы заказнигы һәм табигый истәлекле урыннар булган аеруча жәлеп итүчән ландшафтлы Азнакай дөүләт аучылык заказнигы;

- тарихи-мәдәни объектлар һәм районның һәм шәһәр торак пунктларының махсус сакланучы табигать территорияләре: музей, мәдәни-танып белү жирле истәлекле урыннар, мөселман дини объектлары һәм комплекслар, туристлык-рекреация эшчәнлегендә катнашу өчен потенциал булган һәм катнашучы табигать һәйкәлләре;

- урман ландшафтлары;

- Ик һәм Стәрле елгалары;

- туристлык маршрутлары.

Күрсәтелгән объектларның территорияль урнашу характеры, аларның сыйфатлы характеристикалары, формалашу дәрәжәсе туристлык-рекреация системасын структур төзүне, аерым алганда туристлык-рекреация эшчәнлеген активлаштыру зоналарын аерып алуны билгели:

1. Азнакай - төрле профильле объектларны туплау зонасы буларак, төбәк әһәмиятендәге күпфункцияле зона, анда дөвалау-савыктыру, балалар, спорт-савыктыру туризмыннан алып спорт, экология, мәдәни-танып белү туризмына кадәр туризмның төрле төрләрән үстерү перспективалары бар.

Әлеге зонада (маршрут-терәк үзәге) туристлык-рекреация эшчәнлегенә һәм Азнакай районы туристлык-рекреация системасы үзәге буларак тулаем Азнакай шәһәре, жир асты үзәге (маршрут-терәк ноктасы) - Сәпәй авылы тора. Туристларны әлеге зона территориясенә жәлеп итү һәм сыйфатлы туристик һәм сервис хезмәтләре күрсәтү өчен туристлык (туристлык-кунакханә комплексы “Чатыр-Тау” заказнигы базасында) һәм хезмәт күрсәтүче объектлар (кафе, конакханә йортлары, мәгълүмат үзәкләре һ.б.) челтәрән булдыру тәкъдим ителә.

Әлеге туристлык-рекреация зонасы составында билгеле бер юнәлештәге туристлык-рекреация ярдәмче зоналары билгеләнә:

- Азнакай шәһәре базасында полифункциональ ярдәмче зона буларак формалаша торган Азнакай туристик-рекреацион подзонасы, шәһәрдә төрле профильле объектлар булуны исәпкә алып. Әлеге подзонада туристик-рекреация эшчәнлегенәң гамәлдәге юнәлешләрән: дөвалау-савыктыру, мәдәни-танып белү туризмын үстерү һәм туристлык эшчәнлегенәң спорт, спорт-күңел ачу юнәлешләрән оештыруда потенциал объектларны жәлеп итү күздә тотыла.

- Экологик, экологик-агарту туризмын һәм кыска вакытлы ялны үстерү перспективалары булган “Чатыр-Тау” табигать тыюлыгы зонасы туристка туристик һәм сервис хезмәтләрәнәң билгеле бер юнәлешә исемлегенә төрледән-төрле булган туристлык-күңел ачу комплексын урнаштыру перспективалары белән комплекслы һәм аучылык заказникларының табигый кыйммәтләре базасында оештырылырга мөмкин.

- Балалар туристик-рекреацион ярдәмче зонасы Азнакай урманчылыгы урманнарында урнашкан балаларны савыктыру лагерьлары челтәре базасында формалаша. Әлеге объектларны реконструкцияләү буенча чаралар үткәрү ял итү шартларын яхшыртырга һәм кыска вакытлы ялга ял итүчеләрне жәлеп итәргә, шулай ук экскурсия һәм мажаралы маршрутлар оештыру юлы белән күрсәтелә торган хезмәтләр спектрин киңәйтәргә мөмкинлек бирәчәк.

2. Актүбә - жирле әһәмияттәге күпфункцияле спорт-савыктыру, спорт-күңел ачу, этнографик экология, туризм зонасы, ул Актүбә бистәсенәң спорт объектлары комплексы, “Владимирский склон” табигый тыюлыгы һәм яқындагы авыл торақ пунктларының этнографик йөзе базасында төзелә.

Әлеге зонаның үзәге һәм Азнакай районы туристлык-рекреация системасының үзәге булып Актүбә шәһәр тибындагы бистәсе, су асты зонасы (маршрут-терәк ноктасы) үзәге - Чемодурово авылы тора.

Әлеге туристлык-рекреация зонасы составында билгеле бер юнәлештәге туристлык-рекреация ярдәмче зоналары билгеләнә:

- Актүбә бистәсе базасында формалаша торган Актүбә туристик-рекреацион подзоны спорт, сәламәтләндрү, спорт объектлары комплексының булуы белән аерылып тора, алар базасында спорт, спорт-сәламәтләндрү, мажаралы (атлы) туризм үсеш перспективалары бар.

- Табигатьне саклау туристик-рекреацион подзона, аның нигезендә "Владимирский склон" ботаника профиленең табигый тыюлыгы ята, ул экологик, танып белү туризмын үстерү урыны булырга тиеш.

- Чемодур туристик-рекреацион подзоны рус халкының көнкүрешен һәм традицияләрен саклап калган авыл торак пункты буларак Чемодурово авылы базасында формалаша, бу этнографик, танып белү туризмын үстерү өчен алшартлар тудыра.

3. Көнчыгыш - жирле әһәмияттәге күпфункцияле зона, ул мәдәни-танып белү, мажаралы (балыкчылык) туризм һәм кыска вакытлы ял итү өчен перспективаларга ия. Әлеге зона дини объектларда һәм этнографик авылларда булып, мәдәни-танып белү, экскурсия маршрутларын оештыру өчен башлангыч нокта булырга мөмкин.

Әлеге зонаның үзәге һәм Азнакай районы туристлык-рекреация системасының үзәге булып Югары Стәрле авылы, маршрут-терәк нокталары Урманай авылы, Константиновка авылы тора.

Туристлык маршрутлары

Азнакай муниципаль районының һәм республиканың туристлык-рекреация системасын үстерү район чикләрендә дә, республиканың туристлык-рекреация зоналары арасында да тыгыз, үзара бәйләнештә торган багланышларны булдырмыйча мөмкин түгел. Күрсәтелгән барлык зоналарны, маршрут-терәк үзәкләрен, маршрут-транзит нокталарын, жәлеп итүчән объектларны, табигый территорияләре региональ һәм район (жирле) әһәмияттәге транспорт-экскурсия элементләре системасына берләштерергә тәкъдим ителә.

Районга керү туризмын үстерүне тәэмин итү өчен, беренче чиратта, жирле туристик маршрутларны, шулай ук Төбәк әһәмиятендәге маршрутларны үстерергә кирәк:

- Азнакай шәһәренең истәлекле урыннарын һәм экскурсия дини объектлары булган кайбер торак пунктларны үз эченә алган жирле әһәмияттәге мәдәни-танып белү маршрутлары (Түйкә, Сәпәй, Карамалы, Югары Стәрле, Сарлы, Урсай, Зур Сукаеш, Чубар Абдулл, Мәсгут һ.б.), этнографик йөзе һәм традицияләре (Чемодурово, Якты Күл).

- Төбәк һәм жирле әһәмияттәге экологик маршрутлар аерым саклана торган табигый территорияләре чикләрендә дә («Чатыр-Тау», «Владимир склоны», «Ык елгасы», «Стәрле елгасы» тыюлыктары), шулай ук алар арасында да оештырылырга мөмкин. Тәкъдим ителгән экологик маршрутлар арасынан аерып алырга мөмкин:

- Ык елгасы буенча региональ әһәмияттәге экологик маршрут;

- Стәрле елгасы буенча жирле әһәмияттәге экологик маршрут;

- Региональ әһәмияттәге «Чатыр-Тау»-«Стәрле» - «Ык " экологик маршруты»;

- Жирле әһәмияттәге «Аучылык заказнигы»-Чемодурово-«Владимирский склон» һәм башкаларның экологик маршруты.

Булган һәм тәкъдим ителә торган туристлык-рекреация объектларының төрле-төрле исемлеге, бай табигать потенциалы, туристлар урнаштыру урыннары һәм ял итүчеләр төрле тематик юнәлештәге һәм катлаулылыктагы атлы, автомобиль, велосипед, жәяүлеләр маршрутларын оештыру өчен алшартлар тудыра.

Район территориясендә туристик-рекреацион зоналар формалаштыру буенча тәкъдимнәр, керү туризмын үстерүдән тыш, шулай ук жирле халыкның туристлык-рекреацион ихтыяжларын канәгатьләндерүгә (эчке туризмны үстерүгә) юнәлтелгән. Эчке туризмның төп юнәлеше булып жирле халыкны кыска вакытлы һәм озак вакыт ял иткәндә канәгатьләндерү тора, бу тиешле рекреация объектлары (ял итү йортлары, туристлык базалары һәм кемпинглар, балаларны савыктыру лагерьлары, ял көне туристлык базалары, шәһәр яны йортлары һ.б.) һәм ял итү өчен ачык майданнар (урман-парк зоналары, су объектлары, рекреация эшчәнлеген алып бару өчен яраклы, пляжлар белән жиһазланган урманнар) булу белән тәэмин ителә.

Азнакай районында озак вакытлы һәм кыска вакытлы ял итү объектлары чөлтәре санаторий-профилакторий, балалар сәламәтләндерү лагерьлары, ял базалары белән тәэмин ителгән. Туристлык-рекреация зоналарын булдыру, өстәвенә рекреацион махсулашу (Көнчыгыш, балалар, Табигатьне саклау) рекреацион объектларның физик торышын яхшырту, тәкъдим ителә торган рекреацион хезмәтләр исемлеген киңәйтү һәм рекреантларга хезмәт күрсәтү объектлары чөлтәрен камилләштерү буенча чаралар үткәргә ярдәм итәчәк.

Жиһазланган пляжларның булуы жирле халыкның ял итүгә ихтыяжларын канәгатьләндерүнең тагын бер шарты булып тора. 2035 елга пляж территорияләренә ихтыяж 11,41 га тәшкил итәчәк. Су өстендә коену һәм ял итү өчен, шулай ук жирле һәм сезонлы халыкның норматив ихтыяжларын канәгатьләндерү өчен Азнакай муниципаль районының территориаль планлаштыру схемасы пляжларында уңайлы һәм имин шартлар тудыру өчен Азнакай районында су объектларын рекреацияләү зоналарын төзү һәм оештыру буенча чаралар үткәргү тәкъдим ителә, бу түбәндәгеләрне күздә тотат:

- булганнарга инвентаризация үткәргү һәм коену өчен кулланыла торган рекреациянең перспективалы зоналарын ачыклау,

- Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2009 елның 23 апрелендәге 256 номерлы карары нигезендә пляжларны оештыру һәм төзекләндерү буенча «Татарстан Республикасы территориясендә урнашкан су объектларында кешеләрнең гомерен саклау кагыйдәләрен раслау турында» ГОСТ 17.1.5.02-80 карары нигезендә пляжларны оештыру һәм төзекләндерү чаралары составын билгеләү. Гидросфера. Су объектларын рекреацияләү зоналарына гигиеник таләпләр».

Жирлектә яшәүчеләрнең күпләп ял итүе өчен шартлар тудыру һәм халыкның күпләп ял итү урыннарын төзекләндерүне оештыру «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон буенча жирлекнең һәм шәһәр округының жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә керүен исәпкә алып,

аларны норматив хэлгэ китерү буенча кирэкле чараларның төгэл урынын билгеләү жирлекнең генераль планын, туристлык-рекреация зонасы проектын, планлаштыру проектын эшлэгәндә билгеләнергә мөмкин.

Азнакай муниципаль районын югарыда күрсәтелгән үсеш юнәлешләрән гамәлгә ашыру максатларында, 3.8.1 нче таблицада һәм 3.8.1 нче схемасында жентекләп тәкъдим ителгән чаралар исемлегә тәкъдим ителә.

3.8.1 нче таблица

**Туристлык-рекреация системасын үстерү чаралары
Азнакай муниципаль районы**

№ т/б	Чараларның исеме һәм объектларның урнашу урыны	Төр чаралар	Проект куәте-леге	Программаны	
				Беренч е чират (2010-2020еллар).	Исәп-хисап срогы (2021-2035 еллар)
Региональ әһәмияттәге чаралар					
1	Көнъяк-Көнчыгыш туристлык-рекреация зонасын үстерү проектын эшләү	Проектны эшләү		+	
2	Ик елгасы буенча экологик туристик маршрут	Маршрутны оештыру		+	+
3	"Чатыр-Тау-Стәрле-Ык" экологик туристик маршруты	Маршрутны оештыру		+	+
Жирле әһәмияттәге капитал төзелеш чаралары һәм объектлары					
1	Азнакай туристик-рекреацион зонасын үстерү проектын эшләү	Проектны эшләү		+	
2	Актүбә туристлык-рекреацион зонасын үстерү проектын эшләү	Проектны эшләү		+	
3	Көнчыгыш туристлык-рекреация зонасын үстерү проектын эшләү	Проектны эшләү		+	
4	Су объектларында (рәсми пляжларда) рекреация зоналарын оештыру проектларын эшләү)	Проектны эшләү		+	+
5	Балалар сәламәтләндрү «Каенкай» лагере Балтач авыл жирлеге, Азнакай урманчылыгы, Азнакай участок урманы, 148 кв.	Реконструкция	150 урын	+	
6	Балалар сәламәтләндрү «Орленок» лагере Балтач авыл жирлеге, Азнакай урманчылыгы, Азнакай участок урманы, 146 кв.	Реконструкция	121 урын	+	
7	Балалар сәламәтләндрү	Реконструкция	45 урын	+	

№ т/б	Чараларның исеме һәм объектларның урнашу урыны	Төр чаралар	Проект куәте-леге	Программаны	
				Беренч е чират (2010-2020еллар).	Исәп-хисап срогы (2021-2035 еллар)
	"Солнышко" лагере Балтач авыл жирлеге, Азнакай урманчылыгы, Азнакай кишәрлек урманы, 150 кв.				
8	Ял базасы, Өгержедәге уртак предприятие, Азнакай урманчылыгы, Азнакай участок урманы, 119 кв.	Төзелешне тәмамлау		+	
9*	Туристлык-кунакханә комплексы, Уразай авыл жирлеге, Уразай авылы янында	Төзелеш		+	
10	Балык тоту туристик базасы, Карамалы авыл жирлеге, Карамалы авылы янында СП	Төзелеш			+
11	Балык тоту туристик базасы, Урманай авыл жирлеге, Урманай авылы	Төзелеш			+
12	Рус этник авылы, Чемодурово авылы, Чемодурово авылы	Төзелеш, төзекләндерү			+
13	Чуваш этник авылы, Учаллы авыл жирлеге, Якты Күл	Төзелеш, төзекләндерү			+
14	Тарихи-мәдәни маршрутлар (Азнакай районы тарихи һәм истәлекле урыннар буенча)	Маршрутны оештыру		+	+
15	Стәрле елгасы буенча экологик маршрут	Маршрутны оештыру		+	+
16	Аучылык тыюлыгы-Чемодурово- Владимир склоны " экологик маршруты»	Маршрутны оештыру			+
17	Ат, автомобиль, велосипед, жәяүлеләр маршрутлары	Маршрутны оештыру		+	+

* - Азнакай дәүләт аучылык тыюлыгы территориясендә туристлык-күнел ачу комплексын төзү чаралары Татарстан Республикасы Хайваннар дөньясы объектларын саклау һәм алардан файдалану идарәсе белән килештерелгән очракта мөмкин.

3.9. ТРАНСПОРТ-КОММУНИКАЦИЯ ИНФРАСТРУКТУРАСЫН ҮСТЕРҮ ЧАРАЛАРЫ

«Азнакай муниципаль районының транспорт-коммуникация инфраструктурасын үстерү» бүлегенң төп максаты - Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы составында халык ихтыяжларына туры китереп, автомобиль юлларын үстерү, район икътисадының нәтижелелеген һәм конкуренциягә сәләтлелеген арттыру, таләп ителә торган техник халәтне, юл челтәренң үткәрүчәнлеген, иминлеген һәм тыгызлыгын тәмин итеп.

Районның перспектив транспорт каркасы төбәк һәм жирле автомобиль юлларыннан, тимер юл, һава һәм торба үткәргеч транспорт төрләреннән формалашчак.

«Казан - Әлмәт - Азнакай - Бөгелмә» тимер юлы төзелеше республика башкаласы белән көньяк-көнчыгыш районнарның тимер юлын тәмин итәчәк.

3.9.1. Региональ әһәмияттәге автомобиль юлларын төзү һәм реконструкцияләү чаралары

Төбәк юллары Татарстан Республикасы милке булып тора һәм шуңа бәйле рәвештә Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасының төп чаралары аларны саклап калуға, модернизацияләүгә һәм үстерүгә юнәлдереләчәк.

Хәзерге вакытта «Мәгариф», «Сәламәтлек», «АПКны үстерү» һәм «Авылны 2010 елга кадәр үстерү» милли проектларын гамәлгә ашыру кысаларында торак пунктларның транспорт элементләре белән тәмин итү юл челтәрен үстерү өлкәсендә иң мөһим бурычларның берсе булып тора.

Югарыда санап үтелгән проектларны гамәлгә ашыру авыл жирлегендә урта һәм һөнәри белем алу һәм медицина ярдәме алу мөмкинлеген тәмин итүгә бәйле.

2020 елга кадәр Татарстан Республикасын территорияль планлаштыру схемасы нигезендә Азнакай муниципаль районы территориясендә тәкъдим ителә;

-Азнакай шәһәре әйләнешен төзү;

-гамәлдәге автомобиль юлларын реконструкцияләү һәм капитал ремонтлау.

Азнакай муниципаль районының региональ әһәмияттәге чаралар исемлеге әлеге бүлекнең 3.9.1.1 нче таблицасында күрсәтелгән.

Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы составында региональ эһәмияттәге автомобиль юлларын үстеру чаралары исемлеге

№ т/б	Атамасы	Авыл жирлекләре	Эшләр төре	Категория	Гамәлгә ашыру этаплары			
					Беренче чират		Исәп-хисап вакыты	
					2010 - 2020 еллар	озынлыгы, км	2021-2035 еллар.	озынлыгы, км
1	Азнакай шәһәренең йөреше	Әгерже авыл жирлеге	Төзүчеләр	III	+	6		
2	Өчиле-Түмутук	Тымытык, Өчиле авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	6,05		
3	Урманай - Беренче Май - Таллы-Бүләк	Урманай авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	10,2		
4	«Бөгелмә - Азнакай» - Карамалы Елга	Туйкә авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	2,6		
5	Буралы - Чубар - Абдулово - Мяндей	Чубар - Абдулловский СП	капиталь ремонт	V	+	5		
6	«Бөгелмә - Азнакай» - Камышлы Күл	Тойкино, Балтач авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	1,4		
7	“Рус Акташы - Азнакай” - Илбәк - “Азнакай-Дюсумово”	Илбәк авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	3,55		
8	“Рус Акташы - Азнакай” - Мәсгут - “Азнакай-Дюсумово”	Мәсгут авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	2,1		
9	Кәкре Елга бистәсенә килү	Кәкре Елга авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	1,8		
10	Ирекле авылы янына килү	Чалпы авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	2,9		
11	Ирекле авылы янына килү	Чалпы авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	2,9		
12	Түбән Стәрле бистәсенә килү	Югары Стәрле авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	0,65		
13	Митрофановка п.п. янына килү	Чубар - Абдулловский СП	капиталь ремонт	IV	+	1,334		

№ т/б	Атамасы	Авыл жирлекләре	Эшләр төре	Категория	Гамәлгә ашыру этаплары			
					Беренче чират		Исәп-хисап вакыты	
					2010 - 2020 еллар	озынлыгы, км	2021-2035 еллар.	озынлыгы, км
14	Курай Елга авылына килү	Сукаеш авыл жирлегенә	капиталь ремонт	IV	+	1,1		
15	Банки-Сукаеш авылына килү	Сукаеш авыл жирлегенә	капиталь ремонт	IV	+	2		
16	Тетвель ш.п. килү	Чемодурово авыл жирлегенә	капиталь ремонт	V	+	1,7		
Барлығы:						51,284		0

3.9.2. Жирле эһемияттәге автомобиль юлларын төзү һәм реконструкцияләү чаралары

Транспорт инфраструктурасын алга таба үстерү өчен гамәлдәге жирле эһемияттәге юлларны реконструкцияләү, торак пунктларга асфальт-бетон керү юлларын төзү зарур.

Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасында 2035 елга кадәрге чорда жирле эһемияттәге автомобиль юллары челтәрен үстерү буенча түбәндәге бурычлар куела:

- торак пунктларга илтүче юллар төзү;
- проектлана торган торак майданчыкларына керү юлларын төзү;
- агросәнәгать комплексы (АПК) объектларына илтүче юллар төзү;
- бакча жәмгыятьләренә керү юлларын төзү;
- туризм һәм рекреация объектларына керү юлларын төзү;
- чүплекләргә һәм каты көнкүреш калдыклары полигоннарына керү юлларын төзү,

Шулай ук районның барлык торак пунктларын гомуми файдаланудагы юллар челтәре белән каты өслекле юллар белән тоташтыру да тәкъдим ителә.

Шулай итеп, 2020 елга гомуми файдаланудагы муниципаль юлларның озынлыгы 26,04 км, 2035 елга - 1,36 км артачак.

Жирле эһемияттәге автомобиль юлларын төзү һәм капитал ремонтлау буенча чаралар исемлеге 3.9.1.2 нче таблицада бирелгән.

Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы составында жирле эһәмияттәге автомобиль юлларын үстерү чаралары исемлеге

№ т/б	Атамасы	Урнашу урыны	Эшләр төре	Категория	Гамәлгә ашыру этаплары			
					Беренче чират		Исәп-хисап вақыты	
					2010-2020 еллар	озынлыгы, км	2021-2035 еллар.	озынлыгы, км
1	Кызыл Сукачы авылына килү	Әлкәй авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	0,17		
2	Елга-Баш һәм Каменка пунктлары янына килү	Мәлбагыш авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	1,72		
3	Кызыл Йолдыз бистәсенә яқынлашу	Үчәлле авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	1,17		
4	Тархан ш.п. яқынлашу	Илбәк авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	0,46		
5	Тырыш бистәсенә килү	Илбәк авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	0,25		
6	Беренче Май бистәсенә килү	Урманай авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	0,17		
7	(Беренче Май бистәсе) объектларына яқынлашу	Урманай авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	1		
8	ТБО полигонына килү	Югары Стәрле авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	1,4		
9	Чүплеккә чыгу (Сукаеш ш.п.)	Сукаеш авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	0,8		
10	Баланлы т.п. янына килү	Бирючевка авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	1,8		
11	Мачаклы-Баш п.	Сәпәй авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	0,7		
12	Урсай бистәсендә	Урсай авыл жирлеге	капиталь ремонт	V	+	5,56		
13	Йолдыз т. п. янына килү	Микулино авыл жирлеге	капиталь ремонт	V	+	0,34		
14	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Кәкре Елга авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	1,34		
15	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Сарлы авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	6,14		
16	Проектлана торган тирес	Урсай авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	0,71		

№ т/б	Атамасы	Урнашу урыны	Эшләр төре	Категория	Гамәлгә ашыру этаплары			
					Беренче чират		Исәп-хисап вакыты	
					2010- 2020 еллар	озынлыгы, км	2021- 2035 еллар.	озынлыгы, км
	саклагычка килү							
17	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Вахитов авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	3,4		
18	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Чалпы авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	1,23		
19	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Чемудоровское СП	төзелеш	IV	+	0,52		
20	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Карамалы авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	0,4		
21	Проектлана торган тирес саклагычка килү	Карамалы авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	0,2		
22	ТБО проектлана торган полигонына килү	Мәсгут авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	2,47		
23	ТБО проектлана торган полигонына килү	Югары Стәрле авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	1,36		
24	ТБО проектлана торган полигонына килү	Мәлбагыш авыл жирлеге	төзелеш	IV			+	1,36
25	Проектлана торган кар саклагычына килү	Туйкә авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	1,3		
26	Тәкъдим ителә торган туристик-күңел ачу комплексы янына килү	Уразай авыл жирлеге	төзелеш	IV	+	2,68		
27	Тәкъдим ителә торган туристик балык базасына килү	Карамалы авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV			+	3,2
	Барлыгы					34,4		1,36

3.9.3. Азнакай муниципаль районы автомобиль юларында ясалма корылмалар төзү һәм реконструкцияләү чаралары

Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасында автомобиль юларында булган яңа күпер кичүләренә капитал ремонт һәм яңа күперләр төзү, шулай ук «Казан - Әлмәт - Азнакай - Бөгелмә» проектлана торган тимер юлының автомобиль юлары белән кисешкән урыннарда юлүткәргечләр төзү тәкъдим ителә (3.9.1.3 нче таблица).

Азнакай муниципаль районы юлларында ясалма корылмалар төзү һәм реконструкцияләү буенча региональ әһәмияттәге чаралар исемлеге

№ т/б	Кое янындарак автомобиль исемнәре күпер/юлүткәргеч урнашкан.	Юлның	Авыл жирлекләре	Эшләр төре	Категория	Гамәлгә ашыру этаплары			
						Беренче чират		Исәп-хисап вакыты	
						2010-2020 еллар	Озынлыгы, м	2021-2035 еллар.	Озынлыгы, м
1	Уразай авылы	р.Стярле	Уразай авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	46,2		
2	Кәкре Елга авылы	инеш	Кәкре Елга авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	20,5		
3	Камышлы Күл.	инеш	Балтач авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	8,2		
4	Жиңү п.п.	Стярле	Вахитов авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	57,7		
5	Мелля д.	Мелля р.	Илбәк авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	58		
6	Буралы авылы	Буралы ур.	Чубар - Абдул авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	21,5		
7	Туйкә авылы	р.Стярле	Туйкә авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	31,1		
8	Мәндәй авылы	Буралы р.	Чубар - Абдул авыл жирлеге	капиталь ремонт	IV	+	35,5		
Юлүткәргечләр төзү									
1	юлүткәргеч	Лениногорск-Азнакай	Балтач авыл жирлеге	төзелеш	I			+	
2	юлүткәргеч	Бөгелмә-Азнакай	Туйкә авыл жирлеге	төзелеш	I			+	
3	юлүткәргеч	"Карабаш-Актүбә" - Микулино- "Лениногорск-Азнакай"	Микулино авыл жирлеге	төзелеш	I			+	

3.9.4. Юл хэрэгэте иминлеген арттыру чаралары

Азнакай муниципаль районы юлларында юл хэрэгэте куркынычсызлыгын арттыру буенча төп чаралар:

- төп юллардагы торақ пунктларны карап чыгу;
- автомобиль юлларын ремонтлау һәм карап тоту буенча үз вакытында тулы комплекс башкару;
- районның төп юлларында юлүткөргөчләр төзү;
- хокук саклау органнары хезмәткәрләре тарафыннан контроль-күзәтчелек эшчәнлеген камилләштерү.

Азнакай муниципаль районы гомуми файдаланудагы юлларда юл хэрэгэте иминлеген арттыру чаралары региональ эһәмияттәге чаралар булып тора

3.9.5. Юл буе сервисын үстерү чаралары

Автомобиль юлларының заманча челтәрен булдыру хезмәт күрсәтү дәрәжәсен тамырдан яхшыртудан, юл хэрэгәтендә катнашучыларның хезмәт һәм ял шартларын тәэмин итүдән башка мөмкин түгел.

Юл сервисы системасын камилләштерү чаралары автомобиль юлларының торышын алдынгы дәрәжәгә яқынайтуга юнәлдерелгән. Аларны гамәлгә ашыру автомобиль юлларында хэрәкәтнең уңайлылыгын күтәрүгә һәм куркынычсызлыгын тәэмин итүгә, шулай ук йөк һәм пассажирларга хезмәт күрсәтү дәрәжәсен яхшыртуга ярдәм итәчәк. Юл сервисын үстерү буенча каралган чаралар бюджеттан тыш чаралар жәлеп итүне стимуллаштыруны, юл хэрәкәтендә катнашучыларга хезмәт күрсәтүне тәэмин итә. Юл сервисы объектларын урнаштыруны тәртипкә салу буенча билгеләнгән чаралар системасын гамәлгә ашыру юл буе полосаларына экологик йөкләнешне киметергә, кулланучыларга хезмәт күрсәтүне яхшыртырга мөмкинлек бирәчәк.

Район юлларында урнаштырылырга һәм кулланылырга тиешле юл сервисы объектлары билгеләнеше буенча ике төркемгә бүленә:

1) автомобиль юлы комплексына керүче һәм машина йөртүчеләрнең һәм пассажирларның ялынуын киметүгә актив ярдәм итүче, хэрәкәттә катнашучыларга кирәкле ярдәм күрсәтүне тәэмин итүче, хэрәкәт уңайлыклары һәм иминлеге дәрәжәсен күтәрүне, автомобиль юлларының озак яшәвен күтәрүне тәэмин итүче объектлар (хэрәкәттә катнашучыларның автомобильләрен һәм ялын кыска вакытлы туктату өчен мәйданчыклар, автобус тукталышлары, авырлык контроле пунктлары, ЮХИДИ постлары). Әлеге объектларның саны һәм урыны юллар төзелешенә проект алды документациясе белән билгеләнәчәк;

2) хэрәкәттә катнашучыларның уңайлыгы дәрәжәсен күтәрү, йөртүчеләр һәм пассажирлар юлында хезмәт һәм ял итү өчен шартлар тудыру өчен юл буе полосасы чикләрендә түләүле сервис объектлары. Әлеге төркем объектларына мотельләр, кемпинглар, автозаправка станцияләре, техник хезмәт күрсәтү станцияләре, туклану пунктлары (КДС) кертелгән.

Азнакай муниципаль районы территориясендә жиңел автомобильләргә техник хезмәт күрсәтү станциясен үз эченә алган юл сервисы комплексы төзү

тэкъдим ителэ, ул заманча ремонт-диагностика жиһазлары, автомойка, автомобильлэргэ ягулык салу станциясе һәм автокибете белән жиһазландырылган. Шулай ук жәмәгать туклануы пункты төзү дә тэкъдим ителэ (15 нче таблица).

Автомобиль юлларына хезмәт күрсәтүче биналар һәм корылмаларның составы, шулай ук аларны урнаштыру СНиП 2.05.02.85 "Автомобиль юллары. Проектлау нормалары".

**Юл буе сервисы объектларын урнаштыру буенча региональ эһәмияттәге чаралар исемлеге
Азнакай районы юлларында**

№ т/б	Объект	Юл исеме	Авыл жирлекләре	Эш төре	Гамәлгә ашыру этаплары	
					Беренче чират	Исәп-хисап вакыты
					2010-2020 еллар	2021-2035 еллар.
1	Жәмәгать туклануы пункты	«Азнакай - Дүсем» 2+400	Сәпәй авыл жирлегә	төзелеш	+	
2	КДС	«Чаллы-Зәй-Әлмәт» 7	Туйкә авыл жирлегә	төзелеш	+	

3.9.6. Тимер юл транспортын үстерү чаралары

Федераль транспортның озак сроклы үсешен билгеләүче төп документлар булып Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 2008 елның 22 декабрдәге 1734-р номерлы күрсәтмәсе белән расланган 2030 елга кадәр чорга Россия Федерациясе транспорт стратегиясе; Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 2008 елның 17 июнендәге 877-р күрсәтмәсе белән расланган 2030 елга кадәр Россия Федерациясендә тимер юл транспортын үстерү стратегиясе; Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 2001 елның 05 декабрдәге 848 номерлы карары белән расланган «Россия транспорт системасын үстерү (2010 - 2015 еллар)» федераль максатчан программасы тора.

Азнакай районы территориясендә 2030 елга кадәр Россия Федерациясендә тимер юл транспортын үстерү стратегиясенә ярашлы рәвештә «Казан - Әлмәт - Азнакай - Бөгелмә» тимер юлы төзү планлаштырыла. 2030 елга кадәр сату срогы

Тәкъдим ителә торган тимер юл мөмкинлек бирәчәк:

- Йөк ташуның үзкыйммәтен киметү,
- автомобиль юлларын бушатырга, бу һәлакәтләр санын киметүгә ярдәм итәчәк.

- Азнакай шәһәрндә һәм аерым территорияләрдә транспорт белән барып житү мөмкинлеген арттыру исәбенә транспортның барлык төрләрендә пассажирлар агымын арттырырга.

3.9.1.5 нче таблица

Тимер юл транспорты чаралары исемлеге

№ т/б	Атамасы	Урнашу урыны	Эшләр төре	Гамәлгә ашыру этаплары			
				Беренче чират		Исәп-хисап вакыты	
				2010-2020 еллар	озынлыгы, км	2021-2035 еллар.	озынлыгы, км
Федераль әһәмияттәге чаралар							
1	Казан – Әлмәт – Азнакай – Бөгелмә		төзелеш			+	33

3.9.7. Һава транспортын үстерү чаралары

Азнакай муниципаль районының территориаль планлаштыру схемасында «Азнакай» очып китү-утиру полосасын яңарту тәкъдим ителә.

3.9.8. Торба үткәргеч транспортны үстерү чаралары

Торба үткәргеч транспортын үстерүнең төп максаты нефть продуктларын суырту күләмнәрен арттыру.

«Татнефтепереработка» идарәсе мәгълүматлары буенча, Азнакай муниципаль районы территориясендә ике тармак газүткәргеч (Бирюченск, Микулино, Чемодур авыл жирлекләре) төзү тәкъдим ителә:

1. Дожимной насос станциясеннән (ДНС) 3с ДНС-2с-КС (канализация станциясе) кадәр 17 нче Залез

2. ДНСтан 6 га кадәр ДНС 10с.

«2006-2010 елларга Татарстан Республикасы транспорт комплексын үстерү» республика максатчан программасы составында торба үткәргеч транспортны үстерү ярдәмче программасының төп бурычлары булып магистраль торба үткәргечләрнең мөмкин булган минималь зоналарын норматив-техник документлар таләпләренә китерү, торба үткәргечләрне диагностикалау чаралары, торба үткәргечләр участкаларын эксплуатацияләүдән чыгарылган консервацияләү һәм демонтаж тора.

3.10. ЭКОЛОГИК ХӘЛНЕ ОПТИМАЛЬЛӘШТЕРҮ ЧАРАЛАРЫ

Әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендәге стратегик максатлар экологик хәлне савыктыру һәм халыкның һәм территорияләрнең экологик иминлеген тәэмин итү, табигать экосистемаларын саклау һәм торгызу, табигатьтән рациональ һәм тотрыклы файдалануны тәэмин итү.

Территориаль планлаштыру схемасында районның экологик тотрыклы үсешенә төп юнәлешләре билгеләнде, аларны гамәлгә ашыру өчен түбәндәге табигатьне саклау чаралары эшләнде:

- территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналарны оештыру;
- һава бассейнын саклау;
- су ресурсларын саклау һәм алардан нәтижәле файдалану;
- жир фондын саклау;
- калдыклар белән эш итү системасын үстерү;
- территориягә техноген йөкләнешне киметү буенча инженер-техник чаралар;
- физик йогынты ясаудан яклау;
- территориянең табигый-экологик каркасын булдыру;
- хайваннар дөньясын саклау;
- халыкның медицина-экология иминлеген тәэмин итү.

Проект тәкъдимнәрен эшлэгәндә техник регламентлар таләпләре нигезендә инженерлык тикшеренүләре нәтижәләре, шулай ук Татарстан Республикасының экологик үсеш өлкәсендәге документлар һәм программалар материаллары исәпкә алынды:

- «Татарстан Республикасының экологик иминлек концепциясе (2007-2015 елларга);»;

- «2020 елга кадәр һәм 2030 елга кадәр чорга Татарстан Республикасының житештерү көчләрен кластерлы якын килү нигезендә үстерү һәм урнаштыру («Экология» блогы)
- «Татарстан Республикасы су ресурсларын саклау һәм алардан нәтижәле файдалану» һ.б.

Районның экологик проблемаларын тизрәк һәм нәтижәле хәл итү максатларында Территориаль планлаштыруның схемасын «2015 елга кадәр Азнакай муниципаль районының экологик иминлеген тәмин итү» комплекслы максатчан программасын эшләү зарурлыгы билгеләнә.

Территориаль планлаштыру схемасы тәкъдимнәре региональ әһәмияттәге махсус сакланылучы табигать территорияләренәң жирләре чикләрен үзгәртүне күздә тотмый. Урнаша торган федераль, региональ һәм жирле әһәмияттәге капитал төзелеш объектлары район жирлекләренәң әйләнә-тирә мохитенә дә, күрше муниципаль районнар территорияләренә дә тискәре йогынты ясамас дип көтелә.

3.10.1. Территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналарны оештыру

Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы территориядән, ягъни булган торак төзелешен саклап калу һәм алга таба шәһәр төзелеше үсеше бары тик куркыныч чыганагын локальләштерү чараларын гамәлгә ашырганнан соң гына, территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналарның аерым категорияләренә бүлеп бирелгән. Монда торак пунктлар территорияләре, терлек базлары, житештерү объектлары, терлекчелек фермалары санитар-яклау зоналарында урнашкан. Моннан тыш, территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналар составына терлек базларының санитар-яклау зоналары территориясендә урнашкан фермалар да кертелгән, алар биологик калдыкларны жыю, утильләштерү һәм юкка чыгару буенча ветеринария-санитария кагыйдәләре таләпләрен бозган.

Объектларның санитар-яклау зоналарында урнашкан гамәлдәге торак төзелеше санитар-яклау зоналары күләмнәрен киметүне нигезләү чаралары комплексы үткәрелгән очракта гына сакланырга мөмкин. Бу чаралар житештерү һәм авыл хужалыгы предприятиеләрен оптимальләштерүне һәм техник реконструкцияләүне, үлэт базларын алып чыгу яки төзекләндерү эшләрен үз эченә ала.

1. Житештерүне оптимальләштерүнең төп юнәлешләре түбәндәгеләр:

- житештерү куәтен киметү, составын үзгәртү, житештерүне яңадан үзгәртү һәм шуның белән бәйлә куркыныч класслы үзгәреш;
- әйләнә-тирә мохиткә пычраткыч матдәләр керүне мөмкин кадәр киметергә мөмкинлек бирә торган алдынгы ресурсларны саклаучы, аз калдыклы технологик чишелешләргә кергү;
- нәтижәле чистарту корылмаларын гамәлгә кергү;
- объект территориясен кыскарту.

СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 классификациясе нигезендә билгеләнгән санитар-яклау зонасының якынча күләме атмосфера һавасының көтелгән пычрануын

(фонны исәпкә алып) һәм әйләнә-тирә мохиткә физик йогынты дәрәжәләрен исәпләп, табигый тикшеренүләр һәм үлчәүләр нәтижәләре белән расланьрга тиеш.

Санитар-яклау зонасы яисә аның нинди дә булса өлеше объектның резерв территориясе буларак карала һәм санитар-яклау зонасы чикләренә тиешле нигезле корректировкасыз сәнәгать яисә торак территориясен киңәйтү өчен файдаланыла алмый.

2. Россия Федерациясе Кулланучылар күзәтчелегенә 2006 елның 3 маендагы 0100/4973-06-31 номерлы хаты нигезендә, түләнмәгән терлек зиратлары чикләренән алып торак төзелешенә кадәр санитар-саклык зонасын кыскарту буенча карар кабул итү Россия Федерациясенә Баш дәүләт санитария табибы яисә аның урынбасары тарафыннан, себер түләмәсенә инфекциясен тарату мөмкинлеген юкка чыгарырылык чаралар комплексы һәм туфракны һәм грунт суларын уздырганнан соң, Татарстан Республикасының Баш дәүләт ветеринария инспекторы тарафыннан башкарылырга мөмкин.

3. 1997 елның 19 мартындагы 60-ФЗ номерлы Россия Федерациясе һава кодексының 46нчы маддәсе нигезендә жирлекләренә проектлау, төзү һәм үстерү, шулай ук аэродром территориясе чикләрендә сәнәгать, авыл хужалыгы һәм башка объектлар төзү һәм реконструкцияләү, аэродром жиһазларының һәм гражданны сәламәтлегенә һава суднолары очышларының мөмкин булган тискәре йогынтысын, юридик затлар эшчәнлеген исәпкә алып һәм аэродром хужасы белән килештереп, һава судноларының очышлары куркынычсызлыгы таләпләрен үтәп үткәрелергә тиеш.

СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 гамәлдәге редакциясе күрсәткәнчә, аэропортларның санитар-яклау зоналары һәр конкрет очракта атмосфера һавасының пычрануын һәм атмосфера һавасына физик йогынтыны тарату (тавыш, вибрация, электромагнит кырлары һ.б.) исәпләүләре нигезендә, шулай ук табигый тикшеренүләр нәтижәләре һәм сәламәтлек өчен куркынычны бәяләү буенча билгеләнә.

Азнакай муниципаль районының очып китү-утыру майданчыклары өчен эшләнгән санитар-яклау зоналары проектлары булмау сәбәпле, аларның норматив санитар-яклау зоналарының күләмнәре территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналар буларак кабул ителә. Әлеге объектларның халыкка тискәре йогынтысын булдырмый торган чаралар комплексы үткәрмичә йә аның йогынтысының нигезле дәлилләренән башка әлеге зонада урнашкан торак пунктларны үстерү мөмкин булмагач.

Табигатьне саклау чаралары уздырганчы Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасын үткәргәнчә, санитар-яклау зоналарында яшәүче халык өчен, алардан файдалануга нигезләнгән сәламәтлек өчен мөмкин булган хәвеф-хәтәр дәрәжәсенә ирешү өчен, халыкны иминият яклавы системасын булдыруны үз эченә алган социаль юнәлешле чаралар уздыру зарурлыгы күздә тотыла:

–экологик иминләштерү;

- төрле эшләр башкарганда халыкның сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохитне саклауга алдан күрәлмәгән зыян салуга бәйлә рәвештә граждан жаваплылыгын иминләштерү;
- Халыкны ирекле медицина иминләштерүе.

Иминиятләштерү чыгымнары предприятиеләрне санитар-яклау зоналары өчен билгеләнгән норматив санитар-эпидемиологик таләпләрне тәмин итү чараларын үтәүгә стимуллаштырырга тиеш.

Санитар-яклау зоналарында яшәвен дәвам итүче халык өчен шулай ук түбәндәгеләр каралган булырга тиеш:

- социаль-икътисадый һәм торак компенсацияләре;
- экологик юнәлешле авыруларны ачыклау максатында халыкны медицина тикшерүе;
- балалар халкының медик-экологик реабилитациясе;
- атмосфераның пычрануы торышын күзәтү.

3.10.2. Атмосфера һавасын саклау гамәлләре

Азнакай муниципаль районы территориясен сәнәгый үзләштерүне күздә тотып, атмосфера һавасын саклау чараларын эшләү һәм уздыру аеруча актуаль.

Азнакай муниципаль районында атмосфера һавасын саклау өлкәсендәге беренче чираттагы бурычлар Татарстан Республикасының Экология куркынычсызлыгы концепциясенә (2007-2015 елларга), шулай ук район предприятиеләрендә планлаштырылган һава саклау чараларын гамәлгә ашыру.

Территориаль планлаштыруның схемасы өстәмә рәвештә кайбер архитектура-планлаштыру, инженер-техник һәм оештыру-административ чараларны үткөрү каралган.

Төбәк һәм жирле әһәмияттәге архитектура-планлаштыру чаралары түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- жилнең өстенлек итүче көнбатыш һәм көньяк-көнбатыш юнәлешләрен исәпкә алып, яңа торак һәм сәнәгать төзелеше объектларын дөрес урнаштыру;
- Кәкрә Елга, Беренче Май, Чалпы, Татар Шуганы, Әлкәй, Балтач, Мәлбагыш, Чемодурово, Сарлы, Урсай, Зур Суыксу, Учалле Мәндәй, Илбәк, Әсәй, Урманай, Тымутык, Чәкән, Жинү, Митрәй, Чубвр Абдулл торак төзелешенә һәм аннан соңгы рекультивацияләүгә бәйлә рәвештә башка функцияләре булган торак пунктларда агулы химикатлар складлары территорияләре яңадан эшләү;
- региональ һәм жирле әһәмияттәге юлларны төзүне, реконструкцияләүне һәм капитал ремонтлауны үз эченә алган транспорт системасын оптимальләштерүне («Транспорт-коммуникация структурасын үстерү чаралары» бүлеген жентекләбрәк карагыз);
- Санитар-яклау зоналары территорияләрен пыле-, газ-тотрыклы яшел үсентеләр токымнары белән максималь яшелләндерү.

Региональ һәм жирле әһәмияттәге инженер-техник чаралар түбәндәгеләрне күздә тотта:

- «Агрохим» ЖЧЖенең Маняуз торак пунктында һәм «Баланлы Бүләк» ЖЧЖенең Балан-Бүләк торак пунктында санитар-яклау зоналары күләмнәрен кыскарту максатларында терлекчелек фермаларын реконструкцияләү;
- жылылык энергетикасы объектларын газлаштыруны дәвам итү;
- йомык технологик циклар технологияләрен кертү;
- технологик жиһазларны камилләштерү һәм районның сәнәгать предприятиеләрен тузан һәм газ чистарту жайланмалары белән тәмин итү;
- нефть-газ чыгаручы предприятиеләрдә нефть саклау резервуарларының углеводород УЛФ системасы ("Татнефть" ААЖ, "Меллянефть" ААЖ, "Акмай" ЯАЖ, "Шешмаойл" ЖЧЖ) жиһазлары;
- факел жайланмаларын «Фатир жайланмаларын имин эксплуатацияләү кагыйдәләре» таләпләренә туры китерү;
- АЗСны кысылган табигый газ белән жиһазлау.

Транспорт системасын оптимальләштерү буенча чараларның әһәмияте ачык, чөнки Азнакай муниципаль районында автотранспорт чаралары паркының артуына һәм, шуның нәтижәсе буларак, автомагистральләрдән ташлауларның артуына уңай тенденция күзәтелә.

Күчмә чыганаclarның атмосфера һавасына тискәре йогынтысын киметү өчен түбәндәгеләр тәкъдим ителә:

- автотранспорт чараларын ыхлоп газларында пычраткыч матдәләр микъдарын жайга салучы «Евро-4» экологик стандартына туры китерергә;
- автотранспортны мотор ягулыгының экологик чиста төрләренә күчерергә;
- ягулыкның традицион төрләрен кулланучы автотранспорттан ташлауларны чистарту өчен катализаторлар һәм нейтрализаторлар кертергә;
- Автомобиль юлларының сыйфатын яхшырту.

Региональ һәм жирле әһәмияттәге оештыру-административ чаралар түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- һава бассейнын пычратуның стационар һәм күчмә чыганаclarына тулы инвентарьлаштыру үткәрү;
- пычратучыларның эш итү зонасында һәм аларның санитар-яклау зоналарында (шул исәптән Әлмәт - Азнакай», «Лениногорск - Азнакай», «Бөгелмә - Азнакай», «Түбән Мактама - Актүбә», «Карабаш - Актүбә») атмосфера торышын мониторинглау тикшеренүләре, шулай ук торак һәм рекреация зоналарында;
- предприятиеләрдә һавага чыгаруларны һәм лаборатор тикшеренүләрне тарату буенча исәп-хисаплар үткәреп, санитар-яклау зоналары күләмнәрен киметүне нигезләүгә юнәлдерелгән проект экология документациясен эшләү;
- жыелма томны Азнакай шәһәре өчен рөхсәт ителә торган чыгарылмаларның һәм бердәм санитар-яклау зонасы проектын эшләү;
- атмосферага пычраткыч матдәләр нормативларын үтәүне житештерү контролендә тотуны тәмин итү;

- төп чыганақлардан атмосферага пычраткыч матдэлэр чыгаруга катгый чиклэлэр билгеләү;
- предприятиеләрнең зарарсыз метеошартлар чорына чыгарып ташлауларны киметү чараларын үтәве.

Азнакай муниципаль районының һава бассейнын саклау буенча чаралар үткәрү халыкның яшәү һәм ял итүе өчен уңай шартлар тудыруга, шулай ук экологик чиста территорияләрдә авыл хужалыгы эшчәнлеген алып баруга ярдәм итәчәк.

3.10.3. Су ресурсларын саклау һәм алардан нәтижәле файдалану гамәлләре

Су объектларыннан интенсив файдалану нәтижәсендә суның сыйфаты начарая гына түгел, бәлки су балансының состав өлешләре нисбәте, сулыкларның һәм сулыкларның гидрологик режимы үзгәрә.

Шуңа бәйле рәвештә Азнакай муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы жир өсте һәм жир асты суларын саклау буенча региональ һәм жирле әһәмияттәге инженер-техник һәм оештыру-административ чаралар комплексын үткәрү тәкъдим ителә.

Инженерлык-техник чаралар түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- Россия Федерациясе Су кодексы таләпләре нигезендә су объектларын пычранудан, чүпләнүдән һәм суларны саегудан гарантияләүче барлык төзелә торган, урнаштырыла, реконструкцияләнә торган корылмалар белән тәмин итү;
- нефть-газ чыгаручы предприятиеләрнең (ААЖ «Татнефть» ААЖ, «Меллянефть» ААЖ, «Акмай» ЯАЖ, «Шешмаойл» ЖЧЖ) алдан су сибү системасы белән жиһазлар;
- районның торак пунктларында искергәннәрне реконструкцияләү, су белән тәмин итүнең һәм су бүлеп бирүнең яңа чөлтәрләрен проектлау һәм төзү;
- Азнакай шәһәре БОСның II чиратын төзеп бетерү;
- Актүбә бистәсендә ККСны реконструкцияләүне төгәлләү;
- Азнакай УБР «Татнефть-Бурение» федераль һөнәри белем бирү берләшмәсенең сәнэгать сулары канализациясен төзү;
- Азнакай май заводында ЛОС төзү.

Оештыру-административ чаралар сыйфатында региональ һәм жирле әһәмияттәге түбәндәге чараларны үткәрү тәкъдим ителә:

- Азнакай муниципаль районының барлык сулыкларын инвентарьлаштыру;
- районның предприятиеләрен һәм авыл торак пунктларын су белән тәмин итү чөлтәрләренең гамәлдәге техник торышын мониторинглау чөлтәрен оештыру һәм үстерү, шулай ук өске су объектларына гидромониторинг ясау;
- 2004-2010 елларга Татарстан Республикасы торак-коммуналь комплексын реформалау һәм модернизацияләү программасы нигезендә авыл торак пунктлары һәм агросәнэгать комплексы предприятиеләре өчен эчә торган

- жир асты суларының ресурс базасын өйрәнү һәм яңадан житештерү буенча эзләү-бәяләү эшләрэн дәвам итү;
- Азнакай муниципаль районы территориясендә су белән тәэмин итү һәм су бүлеп бирү системаларын оештыру һәм төзү буенча комплекслы максатчан программа эшләү;
 - Татарстан Республикасының Экология куркынычсызлыгы концепциясенен «Су ресурсларын саклау һәм алардан нәтижәле файдалану» ярдәмче программасы нигезендә районның гамәлдәге чишмәләрен тикшерү һәм төзекләндерү (2007-2015 елларга);
 - агып төшүче суларны чистартуның заманча ысулларын һәм алдыңгы технологияләрен кертү, чистарту корылмаларынан явым-төшемне зарарсызландыру һәм утильләштерүнең;
 - Азнакай муниципаль районы эчә торган суларының экологик торышын һәм аларның сыйфатының халык сәламәтлегенә йогынтысын бәяләү;
 - Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 2009 елның 10 гыйнварындагы 17 номерлы карары белән расланган «Су объектларының су саклау зоналары чикләрен һәм яр буе яклау полосалары чикләрен билгеләү кагыйдәләре» нигезендә су саклау зоналары һәм яр буе яклау полосалары чикләрен билгеләү;
 - жирлектә су саклау зоналары һәм яр буе яклау полосалары чикләрен махсус мәгълүмат тамгалары белән беркетү;
 - су саклау зоналары чикләрендә урнашкан жир кишәрлекләреннән һәм күчемсез мөлкәтнең башка объектларынан, өске су объектларының яр буе яклау полосаларынан һәм эчәргә яраклы су белән тәэмин итү чыганакларын санитар саклау зоналарынан файдалануның махсус хокукый режимын үтәү;
 - су хужалыгы системаларының һәм гидротехник корылмаларның куркынычсызлыгын тәэмин итү, агып төшүче суларның су объектларына зарарлы йогынтысын булдырмый калу;
 - су объектларынан рациональ файдалану, аларны торгызу;
 - Россия Федерациясе Су кодексы нигезендә су объектларын саклау чараларын һәм гамәлләрен гамәлгә ашыру.

3.10.4. Жир фондын саклау һәм территорияне инженерлык яклау чаралары

Жир фондын саклау һәм территорияләрне уңайсыз табигый-техноген факторларга дучар ителгән территорияләрне инженерлык ягыннан яклау чаралары, беренче чиратта, жирләрдән функциональ файдалану белән билгеләнә.

Азнакай муниципаль районы авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрнең уңдырышлылыгын саклау һәм арттыру максатларында 2009 елга «Татарстан Республикасы авыл хужалыгы предприятиеләрендә жирләрне тамырдан яхшырту буенча мелиорация эшләре» республика максатчан программасы чараларын гамәлгә ашыру планлаштырыла, анда түбәндәгеләр керә:

- агроландшафт структурасын оптимальләштерү;

– авыл хужалыгы культураларын үстерүнең югары нәтижәле технологияләрен кертү юлы белән туфракның ундырышлылыгын торгызу.

Агротехник чаралар төп 5 төркемне үз эченә ала: фитомелиоратив чаралар, туфракны эрозиягә каршы эшкәртү, кар тоту һәм кар көрәүне көйләү, туфракның ундырышлылыгын арттыру чаралары, туфракның эрозиягә каршы тотрыклылыгын арттыруның агрофизик ысуллары.

Күпьяллык үләннәр һәм берьяллык культуралар кулланып гамәлгә ашырыла торган фигуралы алымнар комплекста эрозиядән туфракны яклауны эрозиягә каршы башка алымнар белән тәэмин итә, юылган һәм дефлирланган туфракның ундырышлылыгын торгызуга, эрозия һәм дефляция куркынычы булган жирләрдә урнашкан авыл хужалыгы жирләренең продуктивлыгын арттыруга ярдәм итә.

Туфракны эрозиягә каршы эшкәртү чараларын түбәндәгеләр үз эченә ала: туфракны контурлы эшкәртү, тирән яки катнаш сөрү, туфракны, камыл өслегендә саклап, плоезлы эшкәртү һәм башкалар.

Кар суларын сәңдерүне яхшырта торган туң катламын киметә һәм туфракның эрүен тизләтә торган кар тоту кар өемнәре ярдәмендә башкарыла, алар кар өемнәрен 15-20 м аша барлыкка китерә.

Агрохимик алымнарга көчле тамыр системасын үстерүгә һәм үсемлекләренең яхшы үсүенә, туфракның структурасын, аның суүткәрүчәнлеген яхшыртуга ярдәм итә торган органик һәм минераль ашламалар куллану керә. Дозлар һәм ашламалар төрләре, аларны кертү сроклары һәм ысуллары туфракның эродияләнган булуына һәм эрозия күренеше вакытына бәйле рәвештә дифференциацияләнган.

Оештыру-административ чаралар түбәндәгеләрне күздә тотат:

- жирләренә инвентаризацияләү һәм агрохимик тикшерү;
- игенчелекнең жайлашу эколог-ландшафт системасын гамәлгә кертү;
- кулланыла торган агрохимикатлар күләмен киметү өчен туфрак эшкәртүнең ресурсларны саклаучы һәм экологик яктан куркынычсыз технологияләрен кертү;
- үсемлекләренә яклауның биологик чараларын куллану;
- Кәкре Елга, Беренче Май, Чалпы, Татар Шуганы, Әлкәй, Балтая, Мәлбагыш, Мәсгут, Чемодурово, Сарлы, Урсай, Олы Суыксу, Учәлле, Мәндәй, Илбәк, Әсәй, Урманай, Тымытык, Чәкән, Жинү, Митрәй, Чубар Абдулл торак төзелешенә һәм аннан соңгы рекультивациягә йогынтысы белән бәйле башка функцияләре астында;
- туфрак ундырышлылыгының торышын һәм динамикасын дәүләт тарафыннан тикшереп торунуны гамәлгә ашыру.

Территорияләренә уңайсыз табигать һәм геологик процесслардан яклау буенча региональ һәм жирле әһәмияттәге инженер-техник чаралар түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- яңгырлы, карлы суларның һәм жылларнең туфракны киптерү агышын киметүгә һәм оештыру-хужалык, агротехник, урман-мелиоратив һәм гидротехник чараларны үз эченә алган эрозиягә каршы чаралар;
- карст таралу зоналарында һәм аларны минимальләштерү һәм бетерү гамәлләрендә комплекслы инженер эзләнүләре уздыру;

территорияларне су басудан һәм су басудан яклау чаралары;
район автомобиль юлларының кар ташуын киметү чаралары;
өстән агып төшү шартларын бозмыйча, төзелеш эшләрен житештерүне
планлаштыру;

территорияне төзекләндерү;

төзелеш барышында бозылган жирләрне рекультивацияләү, линия
корылмаларын салу, шулай ук файдалы казылмалар чыгару өчен жир асты
байлыктарынан санкцияләnmэгән файдалану, шул исәптән гамәлгә
яраксыз карьерларны рекультивацияләү нәтижәсендә.

Чараларның деталь характеристикасы «Территорияларне инженер ягыннан
төзекләндерү» бүлегендә каралды.

Оештыру-административ чаралар сыйфатында проектлана торган төзелешнең
эш проектларын эшләү стадиясендә, территориянең табигый-техноген торышы
үзенчәлекләрен ачыклау максатында, һәр конкрет очракта комплекслы инженер
эзләнүләре уздыру тәкъдим ителә.

Инженерлык эзләнүләре (шул исәптән инженер-экология, инженер-геология,
инженер-гидрометеорологик тикшеренүләр) Россия Федерациясе Хөкүмәтенен
«Проект документациясен эзерләү, капитал төзелеш объектларын төзү,
реконструкцияләү өчен инженерлык эзләнүләре турында» 2006 елның 19
гыйнварындагы 20 номерлы карары таләпләре нигезендә эшләнәргә тиеш.

Инженерлык тикшеренүләре нәтижәләре дәүләт экспертизасы узарга тиеш,
аның предметы аларның, шул исәптән, экологик таләпләргә туры килүен бәяләү
булып тора.

3.10.5. Калдыклар белән эш итү системасын үстерү чаралары

Азнакай муниципаль районы территориясенен каты көнкүреш калдыклары
белән пычрануын киметү максатларында жирле әһәмияттәге инженерлык-техник
чаралар үткөрү тәкъдим ителә, анда түбәндәгеләр керә:

- Мәндәй, Буралы, Чубар Абдулл, Илбәк, Ниж торак пунктларында
санкцияләnmэгән каты көнкүреш калдыкларын бетерү. Акеево, Мәлбагыш,
Благодатный, Альферовка, Түбән Якый, Октябрь Бүләк, Карамалы, Бүләк,
Беренче Май, Азнакай, Әсәй, Митрәй, Урманай, Сөендек, Сарлы, Бүләк,
Күкк-Тәкә, Тымытык, Зур Сукаеш, Банки Сукаеш, Урсай, аларның
территорияләрен рекультивацияләү белән бергә;
- Актүбә бистәсе өчен каты көнкүреш калдыклары полигонын төзү;
- Азнакай ш. каты көнкүреш калдыклары полигонын рекультивацияләү;
- икенче чималны һәм промотходларны жыю һәм утильләштерү челтәрләрен
киңәйтү;
- Азнакай шәһәре өчен кар полигонын проектлау һәм төзү;
- 3 каты көнкүреш калдыкларын проектлау, төзү һәм жиһазлау (3.5.10.1 нче
таблица):

**Авыллар арасындагы полигоннарны проектлау һәм төзү
каты көнкүреш калдыклары**

№	Жирлек арасындагы каты көнкүреш калдыклары полигонының проектлана торган урыны*	Азнакай муниципаль районының полигоннар (хезмэт күрсәтү радиусы - 15 км га кадәр) белән тәэмин ителә торган жирлекләре	Полигонның майданы, гектар
1	Илбәк СП (Ирекле ш.п. районында)	Илбәк, Мәсгут, Кәкре Елга Сукаеш, Татар Шуганы, Чубар Абдул, Чалпы, Урсай авыл жирлекләре)	3,5
2	Мальбагуш авыл жирлеген (Каменка ш.п. районында)	Әгерже, Әлкәй, Балтач, Бирючевка, Мәлбагыш, Микулино, Түйкә, Чемодурово	4,7
3	Вахитов СП (Жиңү п.п. районында)	Азнакай, Әсәй, Вахитов, Югары Стәрле, Карамалы, Сәпәй, Сарлы, Тымтык, Урманай, Уразай, Үчәлле,	10

* - проектлана торган каты көнкүреш калдыклары полигоннарының урнашуы - ориентирлы һәм, территориянең геоморфологик һәм гидрогеологик шартларын исәпкә алып, алдагы стадияләрдә аныкланырга тиеш.

Жирле аһәмияттәге оештыру-административ чаралар түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- хосусый торак фонды, гараж кооперативлары һәм бакча жәмгыятьләре территорияләреннән каты көнкүреш калдыкларын жыю, чыгару белән идарә итү һәм оештыру системасын кертү;
- жирлекләрне тулысынча контейнер майданчыклары (93 бер. беренче чиратта исәп-хисап срогы), контейнерлар (77 бер. беренче чиратта - исәп-хисап чорына) һәм калдыклар жыю өчен чүп-чар ташучылар (беренче чиратта - 11 бер. һәм исәп-хисап срогы) белән тәэмин итү;
- калдыкларны селектив жыюны оештыру;
- автомагистральләр буйлап азык-төлек продуктларын үстерүне төшереп калдыру;
- аз катлы төзелешне проектлаганда, авыл хужалыгы продукциясен үстерү өчен жир кишәрлекләреннән файдалануны күздә тоткан очракта, анда агулы матдәләр һәм кушымалар булуга туфрак катламын тикшерү, шулай ук дезактивация, тернәкләндерү һ.б. чаралар үткәргә кирәк. Югары дәрәжәдә пычранган участокларны яшел фонд объектларын төзү белән консервациягә чыгарырга кирәк. Туфрак капламының теркәлгән яисә потенциал пычрануы булган зоналарда торак төзелешенә һәм мәктәпкәчә һәм мәктәп учреждениеләрен төзүгә кишәрлекләрне туфракның экологик иминлеге турында бәяләмәдә яисә аны рекультивацияләү буенча программалар булганда гына читләштергә.

Терлекчелек калдыклары белән эш итү өлкәсендә ябык типтагы 8 тирес саклагычны оештыру һәм урнаштыру тәкъдим ителә (3.10.5.2 нче таблица)

3.10.5.2 нче таблица

тирес саклагычларны оештыру һәм урнаштыру

№	Проектлана торганнарның урыны ябык тирес саклагычлар*	Торак пунктларда хезмәт күрсәтә торган терлекчелек фермалары
1	Кәкре Елга	Кәтем, Түбән Якый
2	Агерзе	Мәнәвез, Микулино, Чемодурово, Бирючевка, Балтач
3	Чалпы	Балан-Бүләк, Чубар Абдулл, Буралы, Мәндәй, Татар Шуганы, Илбәк, Ирекле, Камышлы
4	Югары Стәрле	Түбән Стәрле, Үчәлле, Урманай, Беренче Май, Сарлы, Бүләк, Сөендек, Якты Күл
5	Чәкән	Загорье, Заречье
6	Урсай	Зур Сукаеш, Банки Сукаеш, Мөслим, Тымытык, Күк-Тәкә, Сәпәй
7	Уразай (эре мөгезле терлекләр фермалары өчен)	Әсәй, Карамалы, Түйкә
8	Түйкә (дунгыз фермасы өчен)	Уразай, Октябрь-Бүләк

* - проектлана торган ябык типтагы навозсаклагычларның урыны - ориентирлы һәм, территориянең геоморфологик һәм гидрогеологик шартларын исәпкә алып, алдагы стадияләрдә аныкланырга тиеш.

Биологик калдыклар белән пычрануны киметү һәм халыкны себер түләмәсенә инфекциясе таралудан яклау чаралары сыйфатында түбәндәге оештыру-административ чаралар тәкъдим ителә:

- район ветеринария лабораториясендә биологик калдыкларны утильләштерү өчен билгеләнгән жайланманы сатып алу һәм урнаштыру;
- биотермик һәм сибирезва үлэт базларын Ветеринария-санитария кагыйдәләренә туры китерү һәм аларны саклау зоналарын Агерзе, Актүбә, Әсәй, балтачы, Благодатный, Бол. Сухоми, Илбәк, Ирекле, Камышлы, Кәтем, Мәлбагыш, Микулино, Митрофановка, Митрәй, Мәндәй, Түбән Якый, Түбән Сухоми, Беренче Май, Сарлы, Сарлы, Сөендек, Таллы-Бүләк, Тархан, Татар Шуганы, Таткино, Тымытык, Уразай, Урманай, Урсай, Чубар Абдулл авыллары;
- үлэт базларының санитар-яклау зоналарында урнашкан терлек базлары зонасында һәм торак йортлар территориясендә туфракны һәм грунт суларын лаборатор тикшереп торуну оештыру. Йогышларның юклыгын раслый торган үткәрелгән чаралар һәм анализлар нәтиҗәләре санитар-яклау зоналары күләмнәрен кыскарту яисә үлэт базларын алып чыгу нигезләмәсе булырга мөмкин;
- алдан кисәтелгән санитар күзәтчелекне төзелеш өчен жир кишәрлекләрен бүлеп бирү стадиясендә башкарганда һәм себер түләмәсенә туфракны лаборатор тикшерүләр өчен мәжбүри сайлап алу максатларын күздә тотарга;

–Төзелеш өчен жир кишәрлекләрен бүлеп бирүне килештерү буенча бәяләмәләр бирүне һәм туфракның лаборатория тикшеренүләреннән башка Себер түләмәсенә башка максатлар бирүне тыярга.

3.10.6. Физик факторлардан яклау чаралары

Халыкны физик факторлардан яклау буенча жирле эһәмияттәге төп чаралар - шау-шу йогынтысыннан, электромагнит нурланышыннан һәм радиациядән яклау чаралары.

Торак төзелешен тискәре шау-шу йогынтысыннан сакларга мөмкинлек бирә торган жирле эһәмияттәге төп чаралар түбәндәгеләр була:

- региональ һәм жирле эһәмияткә ия юллар уза торган торак пунктлар территориясендә акустик экраннар урнаштыру (Мәсгут, Какре-Елга, Азнакай, Мөлбагыш, Тымытык, Күк-Тәкә, Мөслим, Урсай, Карамалы-Елга, Текмәле, Актүбә, Алферовка, Чемодурово, Әлкәй, Әсәй, Зур Сукаеш, ЮгарыСтәрле, Владимировка, Карамалы, Мәнәвез, Микулино, Митрәй, Октябрь-Бүләк, Актүбә, Беренче Май, Сарлы, Сөендек, Таллы, Таллы, Бүләк, Уразай, Урманай, Урсай, Чалпы, Урманай, Чәкән);
- «Азнакай» граждандар авиациясенәң утырту мәйданчыклары өчен һәм Азнакай шәһәреннән 1,4 км көньякта урнашкан вертолет мәйданчыгы өчен санитар-яклау зоналары проектларын эшләү;
- автомобиль юллары буйлап шау-шулы яшел үсентеләр полосалары булдыру;
- беренче эшелонда торак булмаган биналарны куллану;
- Тәрәзәләренәң тавыш изоляциясе.

Килеп туган өзгичтәне һәм норматив таләпләрне исәпкә алып, электр магнит нурланышы чыганакларының йогынтысын киметү буенча жирле эһәмияттәге түбәндәге чаралар каралган:

- торак төзелеше янында урнашкан электр магнит нурланышы чыганакларын инвентаризацияләү һәм комплекслы тикшерү уздыру;
- электромагнит радиациялык диапазоны чыганакларыннан санитар-яклау зоналары проектларын эшләү;
- электр линияләре буйлап саклау коридорларын оештыру һәм үтәү.

Халыкны шау-шу йогынтысыннан да, электромагнит нурланышыннан да яклау максатларында Азнакай муниципаль районының территорияль планлаштыру схемасында Жиңү, Албкеево, Мәсгут, Яхшы-Бай, Урсай, Тымытык, Актүбә торак пунктларында ябык типтагы трансформаторлар тарафыннан электр подстанцияләрен жиһазлау тәкъдим ителә.

Торак йортлар һәм әйләнә-тирә мохит сыйфатының нормалаштырылган күрсәткечләре булган башка объектлар төзү өчен кишәрлекләр сайлаганда радиация йогынтысыннан саклану өчен инженерлык-экология тикшеренүләре кысаларында күздә тотыла торган төзелеш территориясендә гамма-фон бәяләвен башкарырга кирәк.

3.10.7. Территориянең табигый-экологик каркасы системасын формалаштыру

Әйләнә-тирә мохитне заманча пычрату проблемаларын хәл итүнең мөһим экологик принцибы булып ландшафтларның үз-үзен чистартуға сәләтен саклап калу тора. Азнакай муниципаль районы табигый мохитенең уңай экологик мөмкинлекләре, чиста суны һәм һаваны теркәүче киң табигый территорияләренең (урманнарның, махсус саклана торган табигать территорияләренең, су пространстволарының) булуы чиксез. Жирлекләренең үсүе, төзелешкә жирләрне тартып алу, юллар һәм коммуникацияләр салу урман шешләрен, сазлыкларны юкка чыгаруға, урман массивларын ваклауға, үсемлекләр һәм хайваннар дөньясын сыйфатлы агартуға, грунт суларын һәм өске суларны барлыкка китерү режимын үзгәртүгә, су басуны үстерүгә, кече елгаларны киптерүгә китерә.

Төрле чыганаclarның тискәре йогынтысын минимальләштерүгә юнәлдерелгән чараларның берсе - районның табигый-экологик каркасы системасын алга таба үстерү, аны тәшкит итүчеләрнең өзлексез булуын, яшелләндерү объектларын территориаль һәм сыйфатлы үстерүне тәмин итү. Каркасның үзара бәйле берәмлекләрен саклап калу вакыт эчендә чикләнмәгән озак сроклы, табигатьтән нәтижәле файдалануны һәм территорияләренең экологик балансын саклауны тәмин итә.

Азнакай муниципаль районының табигый-экологик каркасын алга таба үстерү каркасның экологик коридорлар һәм буфер территорияләре кебек элементларының мәйданын арттыру исәбенә мөмкин.

Район территориясенә күп өлешендә коридорлар фрагментар гына бар, шуңа күрә аларны табигатьне саклау функцияләрен киңәйтүгә һәм реконструкцияләүгә мохтаж. Эрозиягә каршы, кар-, тавыш-, газ-, газ һәм декоратив функцияләр башкаручы автомобиль юлларын тиешенчә яшелләндерү проблемасы аеруча кискен тора.

ОДМ таләпләре буенча 218.011-98 һәм СНиП 2.07.01-89* юлларны комплекслы саклау өчен алар буенда яшеллек агачларының киңлегә 10 метрдан да ким булмаска тиеш.

Юлларны схема территориаль планлаштыруның өске агымының жимергеч йогынтысыннан яклау максатларында юл кырыйларының приборлар полосасында (0,5 м), яр буйларында һәм автомобиль юлларының бүленгән полосасында тыгыз дерн катламы рәвешендә эрозиягә каршы яшелләндерү булдырырга тәкъдим ителә.

Саклау функцияләрен үтәү өчен куе ботаклы һәм ябалаклы, карга туры килмәгән, яхшы порослек яңарыш, тиз үсеш, газга чыдам яшел утыртмалар полосасын утыртырга кирәк. Бу максатларга иң туры килә торган төрләр:

- ылыслы токымнар: Себер карагае;
- яфраклы токымнар: имән, ланцет, юкә, тополь, тырма, ефәк, гледичия;
- куаклыklar: бирючин, гордовина, акация сары, спирея, жимолость, шиповник.

Чараларны гамәлгә ашыру нәтижәсендә яшел элементлар челтәрен төзү буенча территориаль планлаштыру схемасы 9600,7 гектар экологик коридорларның гомуми мәйданы булачак.

Халыкны рекреацияләүне оештыру, урманның сәламәтләндерү һәм табигатьне саклау функцияләрен башкаруны тәмин итү, терлекләр көтү урыннары булдыру, авыл хужалыгы һәм житештерү мәйданчыкларының санитар-

яклау зоналарын яшеллэндерү максатларында Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы кысаларында торак пунктлар тирәсендә табиғый-экологик каркасның буфер территорияләренә керәчәк урман-болын пояслары төзү тәкъдим ителә. Урман-болын пояслары барлыкка килү нәтижәсендә буфер зоналарының мәйданы 40228,9 гектарга житәчәк.

Азнакай муниципаль районының табиғый-экологик каркасын тотрыклыландыру һәм табиғый территорияләрдән нәтижәле файдалану өчен, теләсә нинди сәнәгать һәм коммуналь-көнкүреш суларының жир өсте сулыкларына һәм жир асты сулыкларына элэгүен булдырмый калучы, жир өсте һәм жир асты сулары торышына сугару системалары тәэсирен киметүче, елга һәм инешләренә яр буйларында һәм чишмә башында табиғый үсемлек капламын мөмкин кадәр саклауны тәмин итүче чаралар үткөрү тәкъдим ителә. Шулай ук территорияль планлаштыру схемасында урман торгызу территориясендә авыл хужалыгы мәйданнарын өлешчә резервлау тәкъдим ителә.

Азнакай муниципаль районы территориясендә экологик тигезләнешкә эксплуатацияләнгән һәм махсус сакланылучы табиғат территорияләренә оптималь нисбәтә нәтижәсендә ирешелергә мөмкин. Шул максат белән экологик каркасның катгый элементларына территориянең 37 %ы (Төп юнәлешләр, 2000) кертелергә тиеш.

Тулаем алганда, Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы нигезләмәләрен гамәлгә ашыру нәтижәсендә яшеллэндерелгән территорияләр мәйданы 99239,2 гектарга, ягъни район мәйданынан 46,2 %ка житәчәк, дип көтелә.

Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы Азнакай шәһәре өчен «Шәһәрләренә яшел зоналарының составы һәм күләме» ГОСТ 17.5.3.01-78 нигезендә урман-парк зонасының кирәкле мәйданын исәпләп чыгарды

3.10.7.1 нче таблица

Азнакай муниципаль районы өчен кирәкле яшел һәм урман-парк зоналарын 1 чиратка (2015 елга кадәр) исәпләү

№ т/б	Торак пункт исеме	2020 елга халык саны, мең кеше.	2020 елга урман-парк зонасының хисап мәйданы	2020 елга, гектарга урман-парк зоналары мәйданнарында ихтыяж
1.	Азнакай	33,661	336,61	-
	Барлыгы:	33,661		-

3.10.7.2 нче таблица

Исәп-хисап чорына (2035 елга кадәр) Азнакай муниципаль районы өчен кирәкле яшел һәм урман-парк зоналары мәйданнарын исәпләү

№ т/б	Торак пункт исеме	2035 елга халык саны, мең кеше.	Урман-парк зонасының хисап майданы 2035 елга, гектарга	Урман-парк зоналары майданнарында 2035 елга, гектарга ихтыяж
1.	Азнакай	31,733	317,33	-
	Барлығы:	31,733		-

Хәзерге вакытта Азнакай муниципаль районы территориясе урман-парк зоналары белән җитәрлек күләмдә тәмин ителгән. Киләчәктә дә, районның алга таба үсешен исәпкә алып, әлеге майданнарны үстерү таләп ителмәячәк.

яшелләндерү объектларының территориаль һәм сыйфатлы үсешеннән тыш, аларда эшли торган рекреацион йөкләнешләрне дә исәпкә алырга кирәк, алар 3.10.7.3 таблицасында (Мәскәү-Париж..., 1997) тәкъдим ителә.

3.10.7.3 нче таблица

Иң чик мөмкин булган санның нигез нормативлары үсемлек ассоциациясенә төрләр төрләрендә ял итүчеләр

Үсемлек ассоциацияләренә типлары	Уртача еллык рекреацион йөкләнеш, кеше/га
Ылыслар	3
Яфраклы койма	4,5
Киң битлеләр	8
Тотылган Луга	15
Луга коры	12

Шулай итеп, территорияләренә табигый-экологик каркасын формалаштыру буенча чаралар халыкның уңайлы яшәү һәм ял шартларын формалаштыруда, табигать ресурсларын пычранудан һәм ярлыландырудан саклауда актив роль уйнайчак, шулай ук махсус саклана торган табигать территорияләренә рекреацион йөкләнешне шактый киметергә мөмкинлек бирәчәк.

3.10.8. Хайваннар дөньясын саклау гамәлләре

Торак пунктларны, предприятиеләрне, корылмаларны һәм башка объектларны урнаштырганда, проектлаганда, төзегәндә һәм реконструкцияләгәндә хайваннар дөньясын саклау өлкәсендәге норматив-хокукый актлар таләпләре нигезендә хайваннар дөньясы объектларының яшәү тирәлеген һәм аларның үрчү шартларын, симертү, ял итү һәм миграция юлларын саклау, шулай ук территорияләренә һәм акваторияләренә саклык участкаларының кагылгысызлыгын тәмин итү чаралары каралырга тиеш.

Азнакай муниципаль районы территориясендә Дәүләт аучылык тыюлыгы мөһим роль уйный, аның территориясендә байбак һәм хайваннар дөньясының башка сирәк объектларын популяцияләү башкарыла.

Аучылык тыюлыгы территориясендә хайваннар дөньясы объектларының һәлак булуын булдырмау өчен түбәндәгеләр тыела:

- үсемлекләр дөньясын яндыру, агулы химикатларны, ашламаларны, химик реагентларны, ягулык-майлау материалларын һәм хайваннар дөньясы объектлары һәм аларның яшәү тирәлеген өчен куркыныч башка материалларны, чималны һәм житештерү калдыкларын хайваннар дөньясы объектларының авыруларын һәм үлемен, аларның яшәү тирәлеген начарайтуны гарантияли торган чараларны гамәлгә ашырмыйча саклау һәм куллану;
- хайваннарның массакуләм миграциясе юлларында махсус киртәләр һәм корылмалар булмаган тоташ, тоташ урыннар һәм корылмалар билгеләү;
- елгаларда яисә кушылмаларда тоз салу яисә балык тоту кораллары урнаштыру, аларның зурлыгы су агымы киңлегенә өчтән ике өлешеннән артып китә;
- торба үткәргечләр буйлап, хайваннарның үрчүе чорында агач-куак үсентеләреннән сузылган элемент һәм электр үткәргечләре сызыклары астындагы ызан чистарту.

Хайваннар дөньясы объектларының үлемен китереп чыгарырга сәләтле житештерү объектлары санитар-яклау зоналары һәм чистарту корылмалары булырга тиеш, алар эйләнә-тирә мохитнең пычрануын булдырмый.

Су асты һәм су асты хайваннарының уылдык чөчү, кышлау һәм күпләп жыелу урыннарында теләсә нинди агып төшүче суларны һәм калдыкларны агызу тыела.

Үсемлекләргә яклауның химик препаратларын һәм башка препаратларны куллану агротехник, биологик һәм башка чараларны гамәлгә ашыру белән бергә алып барылырга тиеш.

3.10.9. Халыкның медик-экологик иминлеген тәмин итү

Азнакай муниципаль районы территориясенә санитар-эпидемиологик хәлен оптимальләштерү чаралары сыйфатында һәм халыкның сәламәтлеге тәкъдим ителә:

- халыкны себер түләмәсе инфекциясе таралудан яклау буенча чаралар комплексы үткәргү, терлекләр базлары зонасында һәм ТКЗда урнашкан торак йортлар территориясендә туфракны һәм грунт суларын лаборатор контрольдә тоту. Йогышларның булмавын раслый торган үткәрелгән чаралар һәм анализлар нәтижеләре үлэт базларының СЗЗ күләмнәрен кыскарту сәбәбе булырга мөмкин;
- алдан кисәтелгән санитар күзәтчелекне төзелеш өчен жир кишәрлекләрен бүлеп бирү стадиясендә башкаганда һәм себер түләмәсенә туфракны лаборатор тикшерүләр өчен мәжбүри сайлап алу максатларын күздә тотарга;
- Төзелеш өчен жир кишәрлекләрен бүлеп бирүне килештерү буенча бәяләмәләр бирүне һәм туфракның лаборатория тикшеренүләреннән башка Себер түләмәсенә башка максатлар бирүне тыярга.

Азнакай муниципаль районында гамэлгә ашыруга тәкъдим ителә торган чаралар исемлеге

Объектларның исеме	Егәрлек	Чараның төре	Төзелеш чираты		Чараның әһәмияте			
			Чират	исәп-хисап вакыты	федераль	региональ	Жирле	
							муниципаль районы	Жирлекләр
Атмосфера һавасын саклау чаралары исемлеге								
Кәкре Елга, БеренчеМая, Чалпы, Татар Шуганы, Әлкәй, Балтач, Мәлбагыш, Мәсгут, Чемодурово, Сарлы, Урсай, Зур Сухоми, Учәлле, Мәндәй, Илбәк, Әсәй, Урманай, Тымытык, Чәкән, Победа, Митрәй, Чуар Абдулл авыллары торак төзелешенә тәэсире белән бәйлә башка функцияләре астында			+					+
Региональ һәм жирле әһәмияттәге юлларны төзүне, реконструкцияләүне һәм капитал ремонтлауны үз эченә алган транспорт системасын оптимальләштерү				+		+	+	
Житештерү билгеләнешендәге объектлар һәм аларның санитар-яклау зоналары территорияләрен төзекләндерү һәм яшелләндерү			+					+
Санитар-яклау зоналары күләмнәрен киметү максатларында Балан-Бүләк торак пункттында «Агрохим» ЖЧЖенең терлекчелек фермаларын Маняуз			+				+	

Объектларның исеме	Егәрлек	Чараның төре	Төзелеш чираты		Чараның әһәмияте			
			Чират	исәп-хисап вакыты	федераль	региональ	Жирле	
							муниципаль районы	Жирлекләр
торак пункттында һәм «Баланлы Бүләк» ЖЧЖендә реконструкцияләү								
Нефть-газ чыгаручы предприятиеләрдә нефть саклау резервуарларының углеводород УЛФ системасы ("Татнефть" ААЖ, "Меллянефть" ААЖ, "Акмай" ЯАЖ, "Шешмаойл" ЖЧЖ) жайланмасы						+		
Автотранспорт чараларын ычлоп газларында пычраткыч матдәләр микъдарын жайга сала торган «Евро-4» экологик стандартына туры китерү			+			+		
Пычранучыларның эш итү зонасында һәм аларның санитар-яклау зоналарында (шул исәптән «Әлмәт - Азнакай», «Лениногорск - Азнакай», «Бөгелмә - Азнакай», «Түбән Мактама - Актүбә», «Карабаш - Актүбә» нефть чыгару һәм юллар предприятиеләре йогынтысы зонасында) атмосфера торышын мониторинглау тикшеренүләре, шулай ук торак һәм рекреация зоналарында			+	+		+		

Объектларның исеме	Егәрлек	Чараның төре	Төзелеш чираты		Чараның әһәмияте			
			Чират	исәп-хисап вакыты	федераль	региональ	Жирле	
							муниципаль районы	Жирлекләр
Жыелма томны Азнакай шәһәре өчен рөхсәт ителә торган чыгарылмаларның һәм бердәм санитар-яклау зонасы проектын эшләү								+
Жир өсте суларын һәм жир асты суларын саклау чаралары исемлеге								
Нефть-газ чыгаручы предприятиеләрнең (ААЖ «Татнефть» ААЖ, «Мәлләнефть» ААЖ, «Акмай» ЯАЖ, «Шешмаойл» ЖЧЖ) алдан су сибү системасы жиһазлары			+			+		
Районның торак пунктларында искергәннәрне реконструкцияләү, су белән тәмин итүнең һәм су белән тәмин итүнең яңа челтәрләрне проектлау һәм төзү			+	+			+	+
Азнакай шәһәре БОС ның II чиратын төзеп бетерү			+			+		
Актүбә бистәсендә КККСны реконструкцияләүне төгәлләү			+				+	
Азнакай УБР «Татнефть-Бурение» БЖҮПнең сәнәгать канализациясен төзү			+			+		
Азнакай май заводында ЛОС төзү			+				+	
Өске су объектларының су саклау зоналары чикләрен һәм яр буе яклау полосасын билгеләү һәм аларда хужалык эшчәнлеге			+			+		

Объектларның исеме	Егәрлек	Чараның төре	Төзелеш чираты		Чараның әһәмияте			
			Чират	исәп-хисап вакыты	федераль	региональ	Жирле	
							муниципаль районы	Жирлекләр
режимын үтәү								
Су белән тәэмин итүнең жир өсте һәм жир асты чыганаclarын санитар саклау зонасы чикләрен билгеләү һәм аларда хужалык эшчәнлеге режимын үтәү			+			+		
Районның гамәлдәге чишмәләрен тикшерү һәм төзекләндерү			+			+		
Калдыклар белән эш итү системасын үстерү чаралары исемлеге								
Мәндәй, Буралы, Чубар Абдулл, Илбәк, Ниж торак пунктларында рөхсәтсез каты көнкүреш калдыкларын юк итү. Акеево, Мәлбагыш, благодатный, Альферовка, Ниж. Який, Октябрь Бүләк, Карамалы, Талы Бүләк, Беренче Май, Азнакай, Әсәй, Митрәй, Урманай, Сөендек, Сарлы, Бүләк, Күк-Тәкә, Тымытык, Зур Сухояш, Банки Сукаеш, Урсай һәм аларның территорияләрен рекультивацияләү белән бергә			+				+	
Актүбә бистәсе өчен каты көнкүреш калдыклары полигонын төзү			+				+	
Азнакай ш. каты көнкүреш калдыклары полигонын реконструкцияләү			+			+	+	

Объектларның исеме	Егәрлек	Чараның төре	Төзелеш чираты		Чараның әһәмияте			
			Чират	исәп-хисап вакыты	федераль	региональ	Жирле	
							муниципаль районы	Жирлекләр
Азнакай шәһәре өчен кар полигонын проектлау һәм төзү			+				+	
Биотермик һәм сибирезва үлэт базларын Ветеринария-санитария кагыйдәләренә туры китерү һәм моннан соң Әгерже, Актүбә, Әсәй, Балтач, Благодатный, Зур Сухоми, Илбәк, Ирекле, Камышлы, Кәтем, Мәлбагыш, Микулино, Митрофановка, Митрәй, Мәндәй, Түбән Якый, Түбән Сухоми, Беренче Май, Сарлы, Сөендек, Сәпәй, Таллы-Бүләк, Тархан, Татар Шуганы, Таткино, Тымытык, Урманай, Урманай, Чуаш, Урманай, Урманай, Тырыш, Чуба Абдулл, Урсай авыллары тирәләрендә санитария саклау зоналарын киметү.			+					+
Физик факторларны яклау чаралары								
Төбәк һәм жирле әһәмияткә ия юллар уза торган торак пунктлар территорияләрендә акустик экраннар урнаштыру (Мәсгут, Кәкре-Елга, Азнакай, Мәлбагыш, Тымытык, Күк-Тәкә, Мөслим, Урсай, Карамалы Елга, Текмәле, Актүбә, Алферовка, Чемодурово, Әлкәй, Әсәй, Олы Сукаеш,			+			+	+	

Объектларның исеме	Егәрлек	Чараның төре	Төзелеш чираты		Чараның әһәмияте			
			Чират	исәп-хисап вакыты	федераль	региональ	Жирле	
							муниципаль районы	Жирлекләр
Югары Стәрле, Владимировка, Карамалы, Мәнәвез, Микулино, Митрэй, Октябрь-Бүләк, Актүбә, Беренче Май, Сарлы, Сөендек, Таллы-Бүләк, Урманай, Уразай Урманай, Урсай, Чалпы, Үчәлле)								
«Азнакай» граждан авиациясенен утырту мәйданчыгында һәм Азнакай шәһәрәннән 1,4 км көньякта урнашкан вертолет мәйданчыгында санитар-яклау зоналары проектларын эшләү			+			+		
Победа, Әлкәй, Мәсгут, Яхшы-Бай, Урсай, Тымытык, Актүбә торак пунктларында ябык типтагы трансформаторларның электр подстанцияләрен жиһазландыру			+				+	
Территориянең табигый-экологик каркасы системасын формалаштыру								
Табигать-экология каркасы системасын формалаштыру			+				+	

3.11. АЗНАКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ЖИРЛӘРЕ ЧИКЛӘРЕН ҮЗГӘРТҮ ЧАРАЛАРЫ

Шундый жирләрне бер категориядән икенчесенә күчерүгә бәйле рәвештә барлыкка килә торган мөнәсәбәтләрне хокукый жайга салу Россия Федерациясе Жир кодексы, «Бер категориядән икенчесенә жир яисә жир кишәрлекләрен күчерү турында» 172-ФЗ Федераль законы, башка федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителә торган Россия Федерациясенең норматив хокукый актлары, Россия Федерациясе субъектларының законнары һәм башка хокукый актлары белән гамәлгә ашырыла.

Жир законнары позициясеннән Азнакай районын территорияль планлаштыру схемасын эшләү кысаларында тәкъдим ителә торган чараларны гамәлгә ашыру төрле категориядәге жирләрнең, аерым алганда, торак пунктларның, сәнәгать һәм башка махсус билгеләнештәге жирләрнең (транспорт, сәнәгать жирләре, башка махсус билгеләнештәге жирләр), авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрнең һәм авыл хужалыгы жирләрнең, алар составындагы жирләрнең, урман фонды жирләрнең чикләрен үзгәртүгә китерәчәк.

Капиталь төзелеш объектларын төзүгә, модернизацияләүгә, шулай ук төрле функциональ билгеләнештәге территорияләрне үстерүгә бәйле чаралар өлешен гамәлгә ашыру жирләрдән файдалануны оештыруга һәм жир мөнәсәбәтләре белән идарә итүгә нигезләнгән. Бу куелган максатларны гамәлгә ашыру өчен теге яки бу жир ресурсларынан файдалануның максатчанлыгын бәяләү, жирләрне бер категориядән икенчесенә күчерү процедураларын үткәру һәм башкалар белән бәйле.

3.11.1. Авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрнең мәйданын үзгәртү

172-ФЗ номерлы Федераль законның 2 бүлегендә, авыл хужалыгы жирләрен яисә мондый жирләр составындагы жир кишәрлекләрен авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрдән башка категориягә күчерү аерым очрақларда гына рөхсәт ителә. Мондый очрақларга түбәндәгеләргә бәйле чаралар керә:

- жирләрне консервацияләү;
- махсус сакланылучы табигать территорияләрен булдыру;
- торак пунктларның чикләрен билгеләү яисә үзгәртү;
- кадастр бәясенә муниципаль район буенча кадастр бәясенә уртача дәрәжәсеннән артмаган, юллар, элементлар линияләре, файдалы казылмалар чыгаруга бәйле жирләрдә сәнәгать объектларын урнаштыру белән.

Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасын эшләү кысаларында төрле категориядәге жирләрнең, шул исәптән авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрнең һәм аларның составындагы авыл хужалыгы жирләрнең чикләрен үзгәртүгә китерәчәк чаралар тәкъдим ителә.

Чараны территорияль планлаштыру схемасы тәкъдим ителә торган чаралар тотрыклы социаль-икътисадый үсешне, икътисадый үсешне тәэмин итүгә, район халкының конкурентлыкка сәләтлелеген һәм тормыш сыйфатын күтәрүгә юнәлдерелгән, бу, аерым алганда, мәгълүмати һәм транспорт коммуникацияләрен үстерүне таләп итәчәк.

Хәзерге вакытта транспорт һәм агросәнәгать комплексы өлкәсендә илкүләм проектларны гамәлгә ашыру төбәк әһәмиятендәге юлларны үстерү өлкәсендә мөһим бурыч булып тора. Бу авыл торак пунктларын, шулай ук агросәнәгать комплексы объектларын транспорт элементларе белән тәэмин итәргә мөмкинлек бирәчәк. Авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрнең гомуми мәйданы автомобиль юлларын төзү чараларын гамәлгә ашыру өчен кирәкле, беренчел исәпләүләр буенча, 35,04 га, тимер юллар - 64,69 га, торба үткәргеч транспорты - 0,64 га тәшкит итәчәк.

2035 елга торак пунктларны киңәйтү чараларын гамәлгә ашыру өчен авыл хужалыгы билгеләнешендәге 391,6 га жирләрне үзләштерү кирәк булачак.

Каты көнкүреш калдыклары полигоннарын урнаштыру өчен тәкъдим ителә торган жирләрнең мәйданы 2035 елга 18,2 гектар тәшкит итәчәк.

Чараларны гамәлгә ашыру нәтижәсендә Азнакай муниципаль районын территорияль планлаштыру схемасы авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрнең 510,18 гектарына кагылачак. Авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрнең мәйданнары турында башка категорияләрдәге жирләргә күчерүгә тәкъдим ителә торган мәгълүмат 3.11.1.1 нче таблицада бирелгән.

3.11.1.1 нче таблица

Авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрнең мәйданы Азнакай районын территорияль планлаштыру схемасы чараларын гамәлгә ашыру өчен кирәкле

Чара	Жирләрнең барысы да исәп-хисап чорына
Торак пунктларны киңәйтү	391,6
Каты көнкүреш калдыклары полигоннары	18,2
Автомобиль юлларын төзү	35,04
Тимер юллар төзү	64,69
Торба үткәргеч төзү	0,65
Район буенча барысы	510,18

Жирләрне бер категориядән икенчесенә күчерү турында тулырак мәгълүмат «Төрле категориядәге жирләрнең мәйданын үзгәртү» бүлегендә бирелгән.

Авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрне башка категорияләргә күчерү белән бәйле гамәлләр «Авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрнең чикләрен үзгәртү» схемасында чагылдырылган.

3.11.2. Урман фонды жирләрнең мәйданын үзгәртү

Тотрыклы социаль-икътисадый үсешне, икътисадый үсешне тәэмин итү, республика һәм район халкының конкурентлык сәләтен һәм тормыш сыйфатын күтәрү, аерым алганда, үсешнең инновацион юлы шартларында мәгълүмати һәм транспорт коммуникацияләрен үстерү таләп ителә.

Бүгенге көндә Татарстан Республикасында заманча транспорт системасы булдырылган һәм тотрыклы эшли. Әмма регионның динамикалы үсүче икътисады транспорт системасы алдына хезмәт күрсәтү сыйфатын яхшырту, транспорт инфраструктурасының үткәрү сәләтен арттыру, товар әйләнешен тизләтү һәм

шунуң белән бергә аерым районнар һәм республиканың торак пунктлары арасында транспорт системасын үстерүнең пропорциональсезлеген киметү буенча өстәмә таләпләр куя.

«Азнакай муниципаль районының транспорт инфраструктурасы» бүлегендә Территориаль планлаштыру схемасын республика һәм районның транспорт системасын яхшырту һәм үстерү буенча берничә чара тәкъдим ителә.

Әлеге чаралар гамәлдәге юл челтәрен реконструкцияләү белән дә, яңа төзелеш белән дә бәйле. Юл челтәрен үстерүнең бирелгән юнәлешләрендә Азнакай муниципаль районының авыл хужалыгы жирләре генә түгел, урман жирләре дә ("Урман фонды жирләре чикләрен үзгәртү" схемасы) жәлеп ителергә мөмкин.

СНиП 2.05.02-85 нигезендә автомобиль юллары, хәрәкәтнең исәп-хисап ешлыгына һәм аларның хужалык һәм административ әһәмиятенә карап, жир өслегенә билгеле бер киңлеге булган түбәндәге категорияләргә бүленә:

I категория һәм Ia категориясе - гомумдәүләт әһәмиятендәге магистраль автомобиль юллары (шул исәптән халыкара хәбәрләр өчен). Аларның киңлеге - 28,5 м.

Iб һәм II категория - гомумдәүләт (Ia категориясенә кертелмәгән), республика, өлкә (край) әһәмиятендәге автомобиль юллары. Жир өслегенә киңлеге - 27,5 һәм 15 м.

III категория - гомумдәүләт, республика, өлкә (край) әһәмиятендәге автомобиль юллары (Iб һәм II категорияләргә кертелмәгән), жирле әһәмияттәге юллар. Аларның киңлеге - 12 м.

IV категория - республика, өлкә (край) һәм жирле әһәмияттәге автомобиль юллары (Iб, II һәм III категорияләргә кертелмәгән). Аларның киңлеге - 10 м.

V категория - жирле әһәмияттәге автомобиль юллары (III һәм IV категорияләргә кертелгәннәрдән тыш). Киндернең киңлеге 8 м.

«Шәһәр төзелеше» проектлаучысы белешмәсе нигезендә, яңа тимер юл линияләренең жир өслеге киңлеге төп юллар, грунт төре санына бәйле һәм төп юлның берсендә 9,6 м, ике төп юл белән 5,5 м күләмендә чама белән, юлның туры участкаларында урнаша. Станциянең иң чик юлыннан яки юл разъездыннан алып чик полосасы чигенә кадәр ара 10 м дан да ким кабул ителми.

Шулай итеп, юллар биләгән гомуми мәйдан 25,337 га тәшкил итәчәк, шулардан автомобиль юллары - 1,94 га, тимер юллар - 23,397 га. Юллар төзү өчен якынча 1 нче чиратка (2020 елга кадәр) 1,94 га урман фонды жирләре файдаланылачак, исәп-хисап срогына (2035 елга кадәр) - 23,397 га (3.11.1, 3.11.2.2, 3.11.2.2 нче таблицаны карагыз).

Азнакай районы урман фонды жирләрәндә чираттагы чаралар буенча узучы автомобиль юллары участокларының майданы

Картадагы участок номеры	"Урманчылык" ДБУ	Участок урманчылыктары исеме	Урманнарны максатчан билгеләү	Юлларның исеме	Юлларның категориясе	Майдан, га	Чара	Гамәлгә ашыру этаплары	
								2010-2020 еллар	2021-2035 еллар
2	Азнакай	Мальбагуш	урман-дала зонасында урнашкан урманнар	Проектлана торган тирес саклагычка килү	4	0,52	төзелеш	+	
1	Азнакай	Чатыртау	урман-дала зонасында урнашкан урманнар	Кызыл Йолдыз бистәсенә якынлашу	4	1,17	төзелеш	+	
3	Азнакай	Жәлил	эксплуатация урманнары	Тырыш авылына килү	4	0,25	төзелеш	+	
Барлығы район буенча:						1,94			
I чират (2010-2020 еллар)						1,94			
Шул исәптән:									
урман-дала зонасында урнашкан урманнар						1,69			
эксплуатация урманнары						0,25			
Хисап срогы (2021-2035 еллар)						-			

Искәрмә: автомобиль юлларын трассировкалау әлеге трассиря өлешчә урман фонды жирләрәнә кагыла, башка мөмкин булган узу юллары булмаганны күздә тоту.

**Азнакай районы урман фонды жирләрәндә чираттагы чаралар чираты буенча уза торган тимер юллар
участокларының мәйданы**

Картадагы участок номеры	"Урманчылык" ДБУ	Участок урманчылыклары исеме	Урманнарны максатчан билгеләү	Юлларның исеме	Юлларның саны	Мәйдан, га	Чара	Гамәлгә ашыру этаплары	
								2010- 2020 еллар	2021- 2035 еллар.
2	Азнакай	Азнакай	эксплуатация урманнары	Әлмәт-Азнакай- Бөгелмә	ике путалы	0,883	төзелеш		+
3	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	Әлмәт-Азнакай- Бөгелмә	ике путалы	1,121	төзелеш		+
6	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	Әлмәт-Азнакай- Бөгелмә	ике путалы	2,970	төзелеш		+
4	Бөгелмә	Актүбә	эксплуатация урманнары	Әлмәт-Азнакай- Бөгелмә	ике путалы	0,397	төзелеш		+
	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	Әлмәт-Азнакай- Бөгелмә	ике путалы	1,925	төзелеш		+
3	Бөгелмә	Актүбә	эксплуатация урманнары	Әлмәт-Азнакай- Бөгелмә	ике путалы	4,493	төзелеш		+
2	Азнакай	Азнакай	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	Әлмәт-Азнакай- Бөгелмә	ике путалы	1,263	төзелеш		+
	Азнакай	Азнакай	эксплуатация	Әлмәт-Азнакай-	ике путалы	2,525	төзелеш		+

Картадагы участок номеры	"Урманчылык" ДБУ	Участок урманчылыклары исеме	Урманнарны максатчан билгеләү	Юлларның исеме	Юлларның саны	Мәйдан, га	Чара	Гамәлгә ашыру этаплары	
								2010- 2020 еллар	2021- 2035 еллар.
			урманнары	Бөгелмә					
	Азнакай	Азнакай	эксплуатация урманнары	Әлмәт-Азнакай- Бөгелмә	ике путалы	1,654	төзелеш		+
1	Азнакай	Азнакай	эксплуатация урманнары	Әлмәт-Азнакай- Бөгелмә	ике путалы	1,448	төзелеш		+
	Азнакай	Азнакай	эксплуатация урманнары	Әлмәт-Азнакай- Бөгелмә	ике путалы	0,396	төзелеш		+
5	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	Әлмәт-Азнакай- Бөгелмә	ике путалы	4,322	төзелеш		+
БАРЛЫГЫ:						23,397			
I чират (2010-2020 еллар)						-			
Исәп-хисап вакыты (2021-2035 еллар)						23,397			
Шул исәптән:									
урман-дала зонасында урнашкан урманнар						11,601			
эксплуатация урманнары						11,796			

Искәрмә: тиер юлларны трассировка урман фонды жирләрәнә өлешчә тия, башка мөмкин булган узу юллары юклыкны күздә тотта.

Әлеге исәп-хисап күрсәткешләре юнәлешле булып тора һәм юллар төзелеше проектын эшләү һәм раслау процессында үзгәртелергә мөмкин.

Юллар салганда урманнарны кисүдән килгән югалтуларны киметү максатыннан, үсемлекләр белән капланмаган (киселүләр, гари, участоклар, рединнар, аланнар һәм башкалар) урман жирләрен файдалану һәм авыл хужалыгы жирләренең аз продуктлы, ташландык участокларын торгызу өчен, алмашка бүлеп бирү мөмкинлеген тәкъдим итәргә мөмкин. Шулай ук “Автомобиль юллары” СНИП 2.05.02-85 нигезендә, урманнарны яклау категорияләрен һәм экологик тикшеренүләр мәгълүматларын исәпкә алып, мөмкин булган кадәр, урман ызанын һәм янгынга каршы өзелүләргә, предприятиеләрнең һәм урманчылыкларның чикләрен кулланып, автомобиль юллары трассаларын салуны тәкъдим итәргә мөмкин. I-III категория автомобиль юлларының урман массивлары буенча юнәлеш, табигый жилләтүне тәмин итү һәм юлларның кар белән тууын киметү максатларында, хакилек итүче жилләр юнәлеш белән туры килергә тиеш. Юллар һәм аның корылмаларын салу өчен алына торган туфракның уңдырышлы катламын урман хужалыгы предприятиеләре объектлары өчен файдаланырга кирәк. Хайваннар миграциясенә автомобиль юлы кисешкәндә аларның куркынычсыз һәм тоткарлыксыз йөрүен тәмин итү буенча махсус чаралар эшләргә кирәк.

Хезмәт үткәргеч транспорт - сыек, газ хәлендәге яки каты ярымпродуктларны торбаүткәргеч буенча тапшыруны (перекачканы) гамәлгә ашыручы транспортның үзәнчәлекле тар махсуслаштырылган төре. СНИП 2.05.06-85 нигезендә магистраль торба үткәргечләр (газүткәргечләр, нефть үткәргечләр һәм нефть продуктларын үткәргечләр) жир асты ярын (жир асты прокладкасы) салырга кирәк.

Жир өслегендә торба үткәргечләргә (жир өсте прокладкасы) яисә терәкләрдә (жир өсте прокладкасы) салу бары тик тиешле нигезләүдә искәrmә буларак кына рөхсәт ителә. Шулай ук вакытта торбаүткәргечләргә ышанычлы һәм имин эксплуатацияләүне тәмин итүче махсус чаралар да каралырга тиеш.

СН нигезендә 452-73 магистраль жир асты торбаүткәргечләргә (газүткәргечләр, нефть үткәргечләр һәм нефть продуктлары үткәргечләр) өчен жирләр бүлеп бирү нормалары һәм күрсәтелгән торбаүткәргечләргә запор арматурасын урнаштыру өчен жир кишәрлекләргә күләмнәре билгеләнә. Бер магистраль жир асты торба үткәргечен төзү чорында вакытлыча кыска вакытлы файдалануга бирелә торган жир полосасының киңлеген 3.11.2.3 нче таблица буенча билгеләргә кирәк.

3.11.2.3 нче таблица

Труба үткәргеч диаметры, мм	Жир асты торбаүткәргеч өчен жир полосасының киңлеге, м	
	авыл хужалыгы билгеләнеше булмаган яисә авыл хужалыгы өчен яраксыз жирләрдә һәм урман фонды жирләрендә	авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрдә иң начар сыйфаттагы жирләрдә (уңдырышлы катламны төшереп калдырганда һәм торгызганда)
1. 426 кешегә кадәр	20	28
2. 426 дан 720 кешегә кадәр	23	33
3. 1020 кешегә кадәр 720дән артык	28	39
4. 1020 дән	30	42

Труба үткәргеч диаметры, мм	Жир асты торбаүткәргече өчен жир полосасының киңлеге, м	
	авыл хужалыгы билгеләнеше булмаган яисә авыл хужалыгы өчен яраксыз жирләрдә һәм урман фонды жирләрендә	авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрдә иң начар сыйфаттагы жирләрдә (ундырышлы катламны төшереп калдырганда һәм торгызганда)
1220 кешегә кадәр		
5. 1220 дән 1420 кешегә кадәр	32	45

Урман фонды жирләрен магистраль торба үткәргечләр өчен бирү башлыча урман белән капланмаган майданнар яисә куаклар һәм аз кыйммәтле үсентеләр хисабына башкарыла. Күрсәтелгән максатлар өчен урманнар белән капланган урман фонды жирләрен аерым очрақларда бирү кирәк булганда, магистраль торбаүткәргечләр өчен жир полосаларының киңлеге, Рослесхоз белән килештереп, билгеләнә, әмма тиешле диаметрларның торбаүткәргечләре өчен 2 нче графасында күрсәтелгән киңлегә югарырак түгел. Торба үткәргечләренә жир астында салганда туфракның ундырышлы катламын рекультивацияләүне күз алдында тотарга кирәк.

Урманнардан электр тапшыру линияләрен, элемент линияләрен, юлларны, торба үткәргечләрен һәм башка линия объектларын төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү өчен файдалану РФ Урман кодексының 21 нче маддәсе нигезендә гамәлгә ашырыла. Дәүләт милкендәге яисә муниципаль милектәге һәм аларда электр тапшыру линияләре, элемент, юллар, торбаүткәргечләр һәм башка линия объектлары урнашкан урман кишәрлекләре Россия Федерациясә Урман кодексының 9 статьясында каралган хокукларга, милектә, түләүсез файдалануда, арендада, хужалык алып баруда яисә оператив идарәдә күрсәтелгән линия объектлары бирелә.

Шулай итеп, 2010 елдан 2020 елга кадәрге чорда КС 17 дән алып ДНСка кадәр газүткәргеч биләгән гомуми майдан 1,46 га тәшкил итәчәк, ә тәржемә урман фонды жирләрен 0,01 га тәшкил итәчәк (3.11.2.4 нче таблицаны карагыз)

**Азнакай районы урман фонды жирләрәндә чаралар чираты буенча уза торган торба үткәргеч транспорт
участокларының мәйданы**

Картадагы участок номеры	"Урманчылык" ДБУ	Участок урманчылыклары исеме	Урманнарны максатчан билгеләү	магистраль газүткәргеч исеме	Диаметр, мм	Мәйдан, га	Чара	Гамәлгә ашыру этаплары
								2010- 2020еллар
3	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	КС 17 дән ДНСка кадәр 6	426 гә кадәр	0,17	төзелеш	+
2	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	КС 17 дән ДНСка кадәр 7	426 гә кадәр	0,42	төзелеш	+
1	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	КС 17 дән ДНСка кадәр 8	426 гә кадәр	0,20	төзелеш	+
	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	КС 17 дән ДНСка кадәр 9	426 гә кадәр	0,04	төзелеш	+
2	Бөгелмә	Актүбә	урман-дала зоналарында урнашкан урманнар	КС 17 дән ДНСка кадәр 10	426 гә кадәр	0,63	төзелеш	+
Барлыгы район буенча:						1,46		

Искәрмә: сәнәгать жирләрендә һәм башка махсус билгеләнгән жирләрдә, аерым алганда торба үткәргеч транспорт жирләрендә, торба үткәргечләр биләгән гомуми майдан таблицасында тәкъдим ителгән 1% күчәреләчәк, ул ремонт эшләрен башкару һәм хезмәт күрсәтү өчен объектлар (танып белү һәм сигнал билгеләре, контроль-үлчәү пунктлары һ.б.) үз эченә алачак. Шулай итеп, 2020 елга урман фонды жирләренең 0,01 гектары күчәрү таләп ителә.

Әлеге исәп-хисап күрсәткечләре яқынча күрсәткечләр булып тора һәм газүткәргеч төзү проектын эшләү һәм раслау процессында үзгәртелергә мөмкин.

3.11.3. Азнакай муниципаль районының жир фондын 2035 елга кадәр жирләр категорияләре буенча бүлү

Муниципаль районны территориаль планлаштыруның максатлары һәм бурычлары барлык ресурслардан мөмкин кадәр нәтижелерәк файдалануга, халыкка күрсәтелә торган социаль тормыш сыйфатын яхшыртуга юнәлдерелгән.

Азнакай районы территориаль планлаштыру схемасы территориясен үстерүнең төп максатлары нигезендә район тормышының төрле өлкәләрендә берничә чара тәкъдим ителде. Әлеге чараларга территориаль планлаштыру схемасында автомобиль, тимер юллар һәм транспорт-коммуникация инфраструктурасы объектларын төзү, торак пунктларны үстерү һәм киңәйтү, территорияне санитар чистартуны тәэмин итү, халыкны яшел һәм урман-парк зоналары белән тәэмин итү чаралары һәм башкалар керә. Азнакай районы жир фондының жир категорияләре буенча беренче чиратта исәп-хисап срогына, гамәлгә ашыру өчен тәкъдим ителгән чараларга туры китереп, 3.11.3.1 нче таблицада күрсәтелгән.

3.11.3.1 нче таблица

Азнакай районы жир фондын тәкъдим итә торган бүлү жирләр категорияләре буенча беренче чиратта (2010-2020 еллар) хисап срогы да (2021-2035 еллар), мең га

№ т/б	Категорияләр	2009 елга хәзерге халәт	2010 елга хәзерге халәт	2010-2020 елларга торышы.	Хәле 2021-2035 елларга.
1	Авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләр	159,9	159,7	159,3	159,2
2	Торак пунктлар жирләре	8,5	8,5	8,9	8,9
	шәһәр	3,3	3,3	3,3	3,3
	авыл	5,2	5,2	5,5	5,5
3	Сәнәгать, энергетика, транспорт, элемент, радиотапшырулар, телевидение, информатика жирләре, космик эшчәнлекне тәэмин итү өчен жирләр, оборона, куркынычсызлык һәм башка махсус билгеләнештәге жирләр	4,9	5,1	5,2	5,3
	сәнәгать жирләре	3,3	3,5	3,5	3,5
	энергетика жирләре	0,02	0,02	0,0	0,0
	транспорт жирләре, шул исәптән:	1,6	1,6	1,6	1,7
	тимер юл	0,00	0,0	0,0	0,1
	автомобиль	1,57	1,6	1,6	1,6
	торба үткәргеч	0,00	0,0	0,0	0,0
	башка махсус билгеләнештәге жирләр	0,00	0,0	0,010	0,018
4	Аеруча саклана торган территорияләр	0,0	0,0	0,0	0,0

№ т/б	Категориялар	2009 елга хәзерге халәт	2010 елга хәзерге халәт	2010-2020 елларга торышы.	Хәле 2021-2035 елларга.
	Һәм объектлар жирләре				
5	Урман фонды жирләре	43,5	43,5	43,5	43,5
6	Су фонды жирләре	0,0	0,0	0,0	0,0
7	Запас жирләре	0,0	0,0	0,0	0,0
	Барлык жирләр административ чикләрдә	216,9	216,9	216,9	216,9

Капиталь төзелеш объектларын төзүгә, модернизацияләүгә, шулай ук төрле функциональ билгеләнештәге территорияләрне үстерүгә бәйле чаралар өлешен үткөрү, гамәлгә ашыру жирләрдән файдалануны оештыруга һәм жир мөнәсәбәтләре белән идарә итүгә нигезләнгән, бу куелган максатларны гамәлгә ашыру өчен теге яисә бу жир ресурсларыннан файдалануның максатчанлыгын бәяләүне, жирләрне бер категориядән икенчесенә күчерү процедураларын үткөрүне таләп итәчәк.

Шундый жирләрне бер категориядән икенчесенә күчерүгә бәйле рәвештә барлыкка килә торган мөнәсәбәтләрне хокукий жайга салу Россия Федерациясе Жир кодексы, «Бер категориядән икенчесенә жир яисә жир кишәрлекләрен күчерү турында» 172-ФЗ Федераль законы, башка федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителә торган Россия Федерациясенәң норматив хокукий актлары, Россия Федерациясе субъектларының законнары һәм башка хокукий актлары белән гамәлгә ашырыла.

Жир законнары позициясеннән Азнакай районын территориаль планлаштыру схемасын эшләү кысаларында тәкъдим ителә торган чараларны гамәлгә ашыру төрле категориядәге жирләрнең, аерым алганда, торак пунктларның, сәнәгать һәм башка махсус билгеләнештәге жирләрнең (транспорт, сәнәгать жирләре, башка махсус билгеләнештәге жирләр), авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрнең һәм авыл хужалыгы жирләренен, алар составындагы жирләрнең, урман фонды жирләренен чикләрен үзгәртүгә китерәчәк.

3.11.4. Төрле категориядәге жирләр мәйданнарын үзгәртү

Торак пунктлар жирләрендә үзгәрешләр 2008 елның 11 февралендәге 197-р номерлы күрсәтмә нигезендә торак пунктларның чикләрен киңәйтү һәм район теләкләре буенча (аеруча саклана торган табигый территорияләрне саклау режимы нигезендә төзелешне тыю булган торак пунктларга кертү өчен тәкъдим ителә торган жир кишәрлекләреннән тыш) гамәлгә ашырылачак.

Федераль законның 2 статьясы нигезендә 2021 елның 6 декабрендәге №408Россия Федерациясе Жир кодексының 84 статьясына үзгәрешләр кертелде, торак пунктларны билгеләү, аларның чикләрен үзгәртү мәсьәләләре шәһәр төзелеше эшчәнлегенә турындагы Россия Федерациясе законнары нигезендә билгеләнергә тиеш дип каралган үзгәрешләр кертелде.

Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексының 19 статьясына 2021 елның 6 декабрендәге 408 номерлы Федераль законның 3 статьясындагы 2 өлеше нигезендә үзгәрешләр кертелде, алар, генераль планын эзерләү кирәклегенә булмау

турында карар кабул иткән жирлекләр составында урнашкан торак пунктларның чикләрен билгеләүне беркетә торган үзгәрешләр кертелде, мондый чикләрен урнашу урынының текстлы һәм график тасвирламасы белән тиешле муниципаль районны территорияль планлаштыру схемасын раслау юлы белән.

«Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы Урманай авыл жирлегенә генераль планын эзерләү кирәклегенә булмау турында» 25.02.121-15 номерлы, Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының Өчиле авыл жирлегенә генераль планын эзерләү кирәклегенә булмау турында» Татарстан Республикасы Азнакай район Советы карары белән Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының Урманай авыл жирлегенә генераль планнарын, Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының Өчиле авыл жирлегенә генераль планнарын эзерләүнең кирәклегенә булмау хакында карар кабул ителде.

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы башкарма комитетының 2022 елның 28 февралендәге 45 номерлы карары белән Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы территорияль планлаштыру схемасына генераль планнарын эзерләү зарурлыгы булмау турында карар кабул ителгән Сәпәй, Урманай, Урсай, Үчәлле авыл жирлекләре чикләрендә урнашкан торак пунктларның чикләре турында белешмәләр өстәү өлешендә үзгәрешләр кертү проектын эзерләү турында карар кабул ителде.

Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районының территорияль планлаштыру схемасына үзгәрешләр кертү нигезендә Урманай авылы жирлегендә урнашкан торак пунктларның чикләрен билгеләү, Үчәлле авылы, Карамалы авылы жирлекләре чикләрендә урнашкан Беренче Май торак пунктларының чикләрен билгеләү каралган.

Үчәлле авыл жирлегенә уртак предприятие 4 халык пункттыннан тора. Үзгәрешләр кертелгән вакытка чикләр турындагы мәгълүмат БДКМРнда булган жир кишәрлекләре чикләре турындагы белешмәләр өлешендә гамәлдәге вазгыять түбәндәге торак пунктларның чикләрен билгеләү эшләрен тулы күләмдә башкарырга мөмкинлек бирми: пос. Кызыл Йолдыз, Якты Күл.

2035 елга торак пунктларны киңәйтү чараларын гамәлгә ашыру өчен якинча 368,14 гектар үзләштерү зарур. Торак пунктларның жирләрен арттыру нигездә авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләр исәбеннән башкарылачак (3.11.4.1 таблица).

3.11.4.1 нче таблица

Торак пунктлар территориясе мәйданын үзгәртү

Территориянең исеме	булган майдан, га	проект майданы (2010-2035), га	үзгәреш, га
Азнакай шәһәре	2207,41	2207,41	0,00
Актүбә шәһәр тибындагы поселок	1079,24	1079,24	0,00
Авыл жирлекләре			

Территориянең исеме	булган майдан,	проект	үзгәреш, га
Әгерже	198,67	211,96	13,29
Агерзе	100,73	114,02	13,29
Маняус	97,94	97,94	0,00
Әлкәй	149,07	150,23	1,16
Әлки	114,58	115,59	1,00
Кызыл Сукачлар	34,49	34,65	0,15
Әсәй	249,28	249,28	0,00
Асеев	125,17	125,17	0,00
Митряево	124,10	124,10	0,00
Балтач	109,47	118,47	9,00
Балтачево	109,47	118,47	9,00
Бирючевка	65,30	67,80	2,50
Бирючевка	42,16	42,16	0,00
Баланллар	9,53	9,53	0,00
Түбән Соколка	13,62	16,12	2,50
Вахитов	312,79	344,00	31,21
Победа	110,75	133,60	22,85
Чит ил	23,45	25,10	1,65
Заречье	22,66	24,19	1,53
Константиновка	17,19	17,19	0,00
Чәкән	138,74	143,92	5,18
Югары Стәрле	152,74	168,98	16,24
Югары Стәрле	122,29	138,53	16,24
Түбән Стәрле	30,45	30,45	0,00
Илбәк	189,71	196,99	7,29
Ильбяково	113,87	116,96	3,10
Ирекле	18,12	22,31	4,19
Тархан	31,00	31,00	0,00
Тырыш	26,72	26,72	0,00
Кәкре Елга	278,12	285,20	7,08
Кәкре Елга	206,43	213,09	6,66
Катимово	59,85	60,26	0,41
Якты-Юл	11,84	11,84	0,00
Карамалы	231,62	231,62	0,00
Карамалы	135,57	135,57	0,00
Октябрь-Бүләк	53,38	53,38	0,00
Таллы-Бүләк	42,66	42,66	0,00
Мальбагуш	254,55	254,55	0,00
Мәлбагыш	131,73	131,73	0,00
Елга Баш	0,24	0,24	0,00
Ташлама	17,31	17,31	0,00
Түбән Якый	84,96	84,96	0,00
Осиновый Гай	6,60	6,60	0,00
Танаевка	13,72	13,72	0,00

Территориянең исеме	булган майдан,	проект	үзгәреш, га
Мәсгут	140,14	155,43	15,29
Масягутово	99,37	100,94	1,57
Якши-Бай	40,76	54,49	13,73
Микулино	213,33	213,33	0,00
Микулино	137,76	137,76	0,00
Александровка	2,17	2,17	0,00
Благодатный	37,50	37,50	0,00
Владимировка	11,81	11,81	0,00
Дмитриевка	2,03	2,03	0,00
Йолдыз	22,06	22,06	0,00
Сәпәй	204,55	218,90	14,35
Сапеево	91,82	106,17	14,35
Мачаклыбаш	112,73	112,73	0,00
Сарлы	267,30	281,24	13,95
Сарлы	129,73	138,35	8,62
Бүләк	64,19	65,51	1,32
Суюндук	73,38	77,39	4,01
Сухояшское	179,20	203,70	24,50
Зур Сухояш	88,65	108,61	19,96
Банки-Сухояш	33,02	37,55	4,54
Курай-Елга	25,06	25,06	0,00
Түбән Сукаеш	32,47	32,47	0,00
Татар Шуганы	112,54	127,12	14,58
Татар Шуганы	112,54	127,12	14,58
Туйкә	132,30	134,87	2,57
Төгәл	80,67	83,25	2,57
Камышлы Коль	23,51	23,51	0,00
Карамалы-Елга	28,12	28,12	0,00
Тымытык	494,26	565,63	71,37
Тумутук	355,49	422,06	66,57
Агирово	40,24	41,31	1,07
Күк-Тәкә	98,53	102,26	3,73
Уразай	163,97	189,27	25,30
Уразай	163,97	189,27	25,30
Урманай	190,71	180,49	10,22
Урманай	153,60	143,69	9,92
Беренче Май	37,11	36,81	0,31
Урсай	333,06	352,72	19,65
Урсай	256,75	271,40	14,64
Мөслим	76,31	81,32	5,01
Учаллы	112,37	113,47	1,10
Үчәлле	66,82	66,54	-0,28
Кызыл Йолдыз	4,46	4,46	0,00

Территорияның исеме	булган майдан,	проект	үзгәреш, га
Текмәле	12,25	12,22	-0,03
Якты Күл	28,84	30,25	1,41
Чалпы	393,52	431,12	37,60
Чалпы	252,13	285,11	32,98
Баланлы-Бүләк	44,60	49,21	4,62
Ирекле	55,79	55,79	0,00
Камышлы	41,01	41,01	0,00
Чемодурово	140,28	140,28	0,00
Чемодурово	50,04	50,04	0,00
Алферовка	46,99	46,99	0,00
Тетвель	43,25	43,25	0,00
Чубар Абдулловский	301,28	351,63	50,34
Чубар Абдул	107,52	120,68	13,16
Буралы	88,68	88,68	0,00
Митрофановка	20,16	57,35	37,19
Мяндей	84,93	84,93	0,00
Барлыгы	8856,79	9224,93	368,14
Шул исәптән авыл халкы	5570,14	5938,28	368,14

Искәрмә: әлеге майдан тәкъдим ителгән картографик материал буенча саналган һәм якынча исәпләү материалы булып тора.

2020 елга һәм 2035 елга кадәр чорга сәнәгать, энергетика, транспорт, элемтә, радиоташырулар, телевидение, информатика жирләрендә космик эшчәнлекне, оборона жирләрен, башка махсус билгеләнештәге жирләрдә, аерым алганда, транспорт жирләрендә, сәнәгать жирләрендә һәм башка махсус билгеләнештәге жирләрдә үзгәрешләр күздә тотыла.

Сәнәгать территорияләрен һәм объектларны үстерү өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыру авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләренң чикләрен, 32,7 гектар жирне күчереп, үзгәртүгә китерәчәк.

Транспорт-коммуникация инфраструктурасын үстерү өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыру авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләренң, урман фонды жирләренң чикләрен үзгәртүгә һәм, нәтижә буларак, транспорт жирләренң майданнарын арттыруга китерәчәк. Автомобиль юллары, тимер юл магистральләре һәм торба үткәргеч транспорты төзегәндә тәкъдим ителә торган автомобиль транспорты жирләренң майданнары республика муниципаль районы киселешендә 3.11.4.2, 3.11.4.3, 3.11.4.3, 3.11.4.4.4.4 нче таблицаларда тәкъдим ителгән.

**Автомобиль транспорты жирлэрeнeң тeкъдим ителe торган мeйданы чараларны гамeлгe ашыру барышында
автомобиль юллары тeзү буенча**

Юл исеме	Барлығы	Автомобиль транспорты жирлэре					
		Беренче чират (2020 елга кадэр)			Хисап срогы (2021-2035 еллар)		
		Барлығы	Шул исэптэн:		Барлығы	Шул исэптэн:	
			Авыл хужалыгы билгелэнешендэге жир	Урман фонды жирлэре		Авыл хужалыгы билгелэнешендэге жир	Урман фонды жирлэре
жирле эһемияттэге юллар							
Проектлана торган тирес саклагычка килү	1,75	1,75	1,23	0,52			
Кызыл Сукачы авылына килү	0,13	0,13	0,13				
Елга-Баш һәм Каменка торак пунктларына ярдәм	1,72	1,72	1,72				
ТБО проектлана торган полигонына килү	2,47	2,47	2,47				
ТБО полигонына килү	1,39	1,39	1,39				
Проектлана торган тирес саклагычка килү	6,14	6,14	6,14				
Чүплеккэ килү	0,77	0,77	0,77				
Кызыл Йолдыз бистэсенэ якынлашу	2,23	2,23	1,06	1,17			
Проектлана торган тирес саклагычка килү	3,39	3,39	3,39				
Тархан ш.п. янына килеп житү	0,46	0,46	0,46				
Тырыш авылына килү	0,35	0,35	0,10	0,25			
Беренче Май бистэсе.	0,17	0,17	0,17				
Беренче Май объектларына килү	0,93	0,93	0,93				
ТБО проектлана торган полигонына килү	1,36				1,36	1,36	
ТБО проектлана торган полигонына килү	0,33	0,33	0,33				
Проектлана торган тирес саклагычка килү	1,23	1,23	1,23				
Проектлана торган тирес саклагычка килү	0,52	0,52	0,52				
Проектлана торган тирес саклагычка килү	0,40	0,40	0,40				
Проектлана торган кар саклагычына килү	1,29	1,29	1,29				
Туристлык-күңел ачу комплексына килү	2,68	2,68	2,68				

Юл исеме	Барлығы	Автомобиль транспорты жирлэре					
		Беренче чират (2020 елга кадэр)			Хисап срогы (2021-2035 еллар)		
		Барлығы	Шул исэптэн:		Барлығы	Шул исэптэн:	
			Авыл хужалыгы билгелэнешендэге жир	Урман фонды жирлэре		Авыл хужалыгы билгелэнешендэге жир	Урман фонды жирлэре
Барлык жирле эһәмияттэге юл	29,71	28,35	26,41	1,94	1,36	1,36	0,00
региональ эһәмияттэге юллар							
Азнакай шәһәрэн урау	7,27	7,27	7,27				
Региональ эһәмияттэге юл нәтижэлэре	7,27	7,27	7,27		0,00	0,00	0,00
Район буенча итога	36,98	35,62	33,68	1,94	1,36	1,36	0,00

3.11.4.3 нче таблица

Тимер юл транспорты жирлэренен тәкъдим ителә торган мәйданы чараларны гамәлгә ашыру барышында тимер юллар төзү буенча

Юл исеме	Барлығы	Тимер юл транспорты жирлэре					
		Беренче чират (2020 елга кадэр)			Хисап срогы (2021-2035 еллар)		
		Барлығы	Шул исэптэн:		Барлығы	Шул исэптэн:	
			Авыл хужалыгы билгелэнешендэге жир	Урман фонды жирлэре		Авыл хужалыгы билгелэнешендэге жир	Урман фонды жирлэре
Өлмәт-Азнакай-Бөгелмә	88,09	-	-	-	88,09	64,69	23,40
Район буенча итога	88,09	-	-	-	88,09	64,69	23,40

**Түбөндөгө чараларны гамэлгэ ашыру барышында торба үткэргеч транспортның жирлэре майданы
газүткэргеч төзү буенча, га**

магистраль газүткэргеч исеме	Торба үткэргеч транспорт жирлэре		
	Беренче чират (2020 елга кадэр)		
	Барлыгы	Шул исэптэн:	
Авыл хужалыгы билгелэнешендөгө жир		Урман фонды жирлэре	
КС 17 дән ДНС 2ска кадэр	22,06	22,06	
КС 17 дән ДНСка кадэр 6	44,17	42,71	1,46
Барлыгы район буенча:	66,23	64,77	1,46

Искәрмә: Россия Федерациясе Урман һәм Жир кодекслары нигезендә Россия Федерациясе Жир кодексының 78 п.2 п.2 һәм Россия Федерациясенен 21 ЛК статьяларында торба үткэргеч транспорт төзү чорына, авыл хужалыгы билгелэнешендөгө жирлөрдән һәм линия объектлары төзелеше чорына бирелә торган урман фондыннан кишәрлекләрдән файдалану мондый кишәрлекләрне жирләрнең башка категорияләренә күчөрмичә, ә торба үткэргеч төзү максатыннан кишәрлекне билгеле бер срококка арендага бирү юлы белән гамэлгэ ашырыла. Шулай ук линия объектларын төзү өчен төп шарт - жирләрне рекультивацияләүнен расланган проекты булу, ә әлегә кишәрлекләрдә торба үткэргечләр узу узганнан соң объектларның сакланышын, ныклығын һәм тотрыклылығын тәэмин итү максатларында жир кишәрлекләреннән (жир кишәрлекләре өлешләрәннән) файдалануның махсус режимы билгеләнә.

2010-2035 еллар чорында автомобиль транспорты жирләрән үзгәртү 36,98 га майданда башкарылачак. 2020 елга 35,62 гектарга артачак, шуларның 33,68 гектары - авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләр, 1,94 гектары - урман фонды жирләре, 2035 елга - авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрдән 1,36 гектарга.

2021-2035 еллар чорында тимер юл транспорты жирләрән үзгәртү 88,09 га майданда башкарылачак, шулардан 64,69 га - авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләр, 23,4 га - урман фонды жирләре.

Торба үткәргеч транспортның торба үткәргечләр белән шөгильләнүче гомуми майданы 3.11.4.4 нче таблицадагы жирләрәнә 1% күчереләчәк, ул үз эченә ремонт эшләрән башкару һәм хезмәт күрсәтү өчен объектлар (танып белү һәм сигнал билгеләре, контроль-үлчәү пунктлары һ.б.) алачак. Шулай итеп, 2020 елга 0,66 га жирне күчерү таләп ителә, шуларның 0,65 гектары - авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләр һәм 0,01 га - урман фонды жирләре.

Каты көнкүреш калдыкларының полигоннарын оештыру хисабына территорияне санитар чистарту чараларын үткәрү һәм башкалар әлегә объектларны сәнәгать жирләрәнә һәм башка махсус билгеләнештәге жирләргә урнаштыру өчен жир кишәрлекләрен күчерү белән бергә бара чак. Әлегә процедураны үткәрү өчен 2020 елга кадәр 10 га, ә 2035 елга кадәр 8,2 га авыл хужалыгы жирләрән эшкә жигәргә кирәк. Полигоннарны торак пункттан читтә якындагы территорияләрдә урнаштырырга тәкъдим ителә.

Авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләренә, урман фонды жирләрән башка жирләргә күчерү белән бәйлә чаралар “Авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләренә чикләрен үзгәртү схемасы” һәм “Урман фонды жирләре чикләрен үзгәртү схемасы” буенча чагылдырылды. Торак пунктларны үстерүгә һәм киңәйтүгә бәйлә архитектур-планлаштыру чишелешләрен эшкәртү һәм аларны карталарда (схемаларда) күрсәтү шәһәр һәм авыл жирлекләренә генераль планнарын эшләү, килештерү һәм раслау барышында гамәлгә ашырыла.

4. ТЕРРИТОРИЯДӘН ФАЙДАЛАНУНЫҢ МАХСУС ШАРТЛАРЫ БУЛГАН ЗОНАЛАР

«Әйләнә-тирә мохитне саклау турында» Федераль закон (2002), Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы (2004), Россия Федерациясе Су кодексы (2006) һәм башка норматив-хокукый актлар белән шәһәр төзелеше эшчәнлегенә карата махсус экологик таләпләр билгеләнде. Алар нигезендә шәһәр һәм башка жирлекләренә һәм территорияләренә урнаштырганда, проектлаганда, төзегәндә һәм реконструкцияләгәндә, кеше тормышы һәм табигать экосистемалары эшчәнлеге өчен әйләнә-тирә мохитнең унай торышын тәмин итә торган чикләүләр комплексы үтәлергә тиеш.

Азнакай муниципаль районы территориясендә территориядән файдалануның махсус шартлары булган түбәндәге зоналар билгеләнде:

- житештерү, авыл хужалыгы объектлары, нефть чыгару объектлары, инженерлык корылмалары, махсус билгеләнештәге территорияләр санитар-яклау зоналары һәм автомобиль юлларын санитар өзү;
- су саклау зоналары һәм өске су объектларының яр биеклек зоналары;
- эчәргә яраклы су белән тәмин итү чыганакларын санитар саклау зоналары;
- махсус сакланылучы табигать территорияләре;
- файдалы казылмалар ятмаларының тау отводлары;
- табигать чикләүләре зоналары;
- мелиорацияләнгән торган авыл хужалыгы жирләре.

4.1. САНИТАР-ЯКЛАУ ЗОНАЛАРЫ

Халыкның куркынычсызлыгын тәмин итү максатларында һәм «Халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге турында» 1999 елның 30 мартындагы 52-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә, яшәү тирәлегенә һәм кеше сәламәтлегенә йогынты ясау чыганаклары булып торучы объектлар һәм производстволар тирәсендә - санитар-яклау зонасы - махсус куллану режимы булган махсус территория билгеләнә, аның күләме атмосфера һавасына пычрану йогынтысын (химик, биологик, физик) гигиена нормативлары белән билгеләнгән күрсәткечләргә кадәр, ә I һәм II класслы куркыныч предприятиеләр өчен - гигиена нормативлары белән билгеләнгән күрсәткечләргә кадәр, шулай ук халыкның сәламәтлеге өчен кабул итү куркынычы зурлыгына кадәр. Үзенә функциональ билгеләнеше буенча санитар-яклау зонасы штат режимында объектны эксплуатацияләгәндә халыкның иминлеге дәрәжәсен тәмин итүче саклагыч киртә булып тора.

Предприятиеләрнең санитар классификациясенә, аларны оештыруга һәм төзекләндерүгә бәйле рәвештә санитар-яклау зоналары күләменә таләпләр «Санитар-яклау зоналары һәм предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар классификациясе» (2007) СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 билгели.

Азнакай муниципаль районьнда санитар-яклау зоналары житештерү һәм авыл хужалыгы объектларыннан, махсус билгелэнгән территорияләрдән (зиратлардан һәм үлэт базларыннан), очып китү-утырту мәйданчыкларыннан, автомагистральләрдән һәм торба үткәргечләрдән урнаштырылган.

4.1.1. Житештерү һәм авыл хужалыгы предприятиеләре

Карала торган территориядә берничә житештерү (нефть чыгару объектлары, сәнэгать предприятиеләре) һәм авыл хужалыгы предприятиеләре (ит һәм ит терлекчелеге, ашлык юнәлешләре) бар, алардан «Санитар яклау зоналары һәм предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар классификациясе» СанПиН 2.2.1/2.1.1.1.1200-03 нигезендә санитар-яклау зоналары билгеләнә (52 нче таблица).

Предприятиеләрнең, производстволарның һәм объектларның санитар классификациясе нигезендә аларның санитар-яклау зоналарының күләмнәре түбәндәгеләр:

- беренче сыйныф предприятиеләре - 1000 м;
- икенче сыйныф предприятиеләре - 500 м;
- өченче сыйныф предприятиеләре - 300 м;
- дүртенче сыйныф предприятиеләре - 100 м;
- бишенче сыйныф предприятиеләре - 50 м.

4.1.1.1 нче таблица

Санитар-яклау зоналарыннан файдалану регламентлары

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
------------	--------------------------------------	---

Санитар-яклау зонасы	<p>Урнаштыру рөхсәт ителми:</p> <ul style="list-style-type: none"> - торак төзелеше, аерым торак йортларны, ландшафт-рекреация зоналарын, ял итү зоналарын, курортлар, шифаханәләр һәм ял йортлары территорияләрен, бакчачылык ширкәтләре һәм коттедж төзелешләре территорияләрен, күмәк яисә индивидуаль дача һәм бакча-бакча участкаларын, шулай ук яшәү тирәлеге сыйфатын нормалаштыра торган башка территорияләргә дә кертеп; - гомуми файдаланудагы спорт корылмалары, балалар мәйданчыклары, мәгариф һәм балалар учреждениеләре, дөвалау-профилактика һәм савыктыру учреждениеләре; - дарулар, дару чаралары һәм (яисә) дару рәвешләре, фармацевтика предприятиеләре өчен чимал складлары һәм ярымпродуктлар житештерү объектлары; сәнәгатьнең азык-төлек тармаклары объектлары, азык-төлек чималы һәм азык-төлек продуктларының күпләп складлары объектлары, эчәр суларны эзерләү һәм саклау өчен суүткәргеч корылмалар комплекслары. <p>Авария хәлендәге дежур персонал өчен торак булмаган биналар, вахта ысулы буенча эшлөчеләр өчен биналар, идарә итү биналары, конструктор бюролары, - административ билгеләнештәге биналар, фәнни-тикшеренү лабораторияләре, поликлиникалар, ябык типтагы спорт-савыктыру корылмалары, мунчалар, кер юу корылмалары, сәүдә һәм жәмәгать туклануы объектлары, мотельләр, кунакханәләр, гаражлар, жәмәгать һәм индивидуаль транспортны саклау өчен мәйданчыклар һәм корылмалар, янғын деполары, жирле һәм транзит коммуникацияләр, ЛЭП, электр подстанцияләре, нефть һәм газ үткәргечләре, техник су белән тәэмин итү өчен артезиан скважиналары, техник су белән тәэмин итү өчен су суыту корылмалары, техник канализация канализация станцияләре, су белән тәэмин итү станцияләре, АЗС, су белән тәэмин итү корылмалары урнаштыру.</p>	<p>СанПиН 2.2.1/2.1.1200-03 «Санитар-яклау зоналары һәм предприятиеләрен, корылмаларның һәм башка объектларның санитар классификациясе» (раслаулар). РФ Баш дөүләт санитария табибының 2007 елның 25 сентябрендәге 74 номерлы карары белән)</p>
----------------------	--	---

Нефть чыгару объектларының санитар-яклау зоналарын аерым билгеләп үтәбез.

«Азнакайнефть» НГТИ һәм «Жәлилнефть» НГТИ мәгълүматлары буенча, «Татнефть» ААЖ санитар-яклау зоналары нефть чыгару объектлары өчен 30 метрдан 1000 метрга кадәр билгеләнә. «Татнефть» ААЖнең скважиналар устьевын жиһазлау буенча вакытлыча положениесенә караганда, ликвидлаштырылган скважиналарның тамагын бетергәндә 35 м радиуста төзелмиләр.

«Меллянефть» ААЖ скважиналарның санитар-яклау зоналары 1000 м тәшкил итә.

Нефть скважиналарының санитар-яклау зоналары «Акмай» ЯАЖ һәм «Шешмаойл» ЖЧЖ 300 м тәшкил итә.

4.1.2. Аэродромнар

Хәзерге вакытта Азнакай муниципаль районы территориясендә Азнакайдан 1,4 км көньякта очып китү-утыру мәйданчыгы һәм «Азнакай» очып китү-утыру мәйданчыгы эшләп килә.

СНиП нигезендә 32-03-96. **Аэродромнар вертолетларның утырту мәйданчыклары** очып китү (утыру) юнәлешендә 2 км ераклыкта урнашкан һәм ПППның ян чиге (утырту мәйданчыгы) һәм селитеб территориясенә чиге арасында 0,3 км дан да ким булмаган аерма булырга тиеш, ә самолетларның очып китү-утыру мәйданчыклары барлык юнәлешләрдә дә селитеб төзелешеннән 2 км якын булырга тиеш түгел.

4.1.3. Региональ һәм җирле әһәмияттәге юллар

Азнакай муниципаль районы территориясе буенча II («Әлмәт - Азнакай»), III («Лениногорск - Азнакай», «Бөгелмә - Азнакай», «Бөгелмә - Азнакай», «Түбән Мактама - Актүбә», «Карабаш - Актүбә» һ.б.), IV («Әлмәт - Азнаево» - Какреелга - «Азнакай - Тымытык - Кък Тәкә», «Азнакай - Югары Стәрле - Күк-Тәкә», «Азнакай - Ютазы - М5», «Рус Акташы - Азнакае» һ.б. юллар уза. Төбәк һәм җирле күрсәткечләр категорияләре, алардан санитар өзелүләр һәм юл бие полосалары билгеләнә (4.1 нче таблица).

СНиП 2.07.01-89* туры китереп, жир полотносы кашыннан II һәм III категорияләрдәге юллар арасын төзелешкә кадәр 100 м, IV категория 50 м кабул итәргә кирәк. Автомобиль юлларының санитар аермаларын куллану режимы СанПиН 2.2.1.2.1.1.1200-03 (4.1.3.1 таблицасы) билгеләнә.

4.1.3.1 нче таблица

Автомобиль юлларыннан һәм тимер юллардан санитар аерымлыклар һәм юл бие полосаларын файдалану регламентлары

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
------------	--------------------------------------	---

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
Санитар аерма	<p>Урнаштыру рөхсәт ителми:</p> <ul style="list-style-type: none"> – торак йортлар, аерым торак йортларны, ландшафт-рекреация зоналарын, ял итү зоналарын, курортлар, шифаханәләр һәм ял йортлары территорияләрен, бакчачылык ширкәтләре һәм коттедж төзелешләре территорияләрен, күмәк яисә индивидуаль дача һәм бакча-бакча участкаларын, шулай ук яшәү тирәлегә сыйфатын нормалаштыра торган башка территорияләрне дә кертеп; – спорт корылмалары, балалар майданчыклары, мәгариф һәм балалар учреждениеләре, гомуми файдаланудагы дөвалау-профилактика һәм савыктыру учреждениеләре; – дарулар, дару чаралары һәм (яисә) дару рәвешләре, фармацевтика предприятиеләре өчен чимал складлары һәм ярымпродуктлар житештерү объектлары; сәнәгатьнең азык-төлек тармаклары объектлары, азык-төлек чималы һәм азык-төлек продуктларының күпләп складлары объектлары, эчәр суларны әзерләү һәм саклау өчен суүткәргеч корылмалар комплекслары. <p>Авария хәлендәге дежур персонал өчен торак булмаган биналар, вахта ысулы буенча эшләнүчеләр өчен биналар, идарә итү биналары, конструктор бюролары, - административ билгеләнештәге биналар, фәнни-тикшеренү лабораторияләре, поликлиникалар, ябык типтагы спорт-савыктыру корылмалары, мунчалар, кер юу корылмалары, сәүдә һәм жәмәгать туклануы объектлары, мотельләр, кунакханәләр, гаражлар, жәмәгать һәм индивидуаль транспортны саклау өчен майданчыклар һәм корылмалар, янгын деполары, жирле һәм транзит коммуникацияләр, ЛЭП, электр подстанцияләре, нефть һәм газ үткәргечләре, техник су белән тәэмин итү өчен артезиан скважиналары, техник су белән тәэмин итү өчен су суыту корылмалары, техник канализация канализация станцияләре, су белән тәэмин итү станцияләре, АЗС, су белән тәэмин итү корылмалары урнаштыру.</p>	<p>СанПиН 2.2.1/2.1.1200-03 «Санитар-яклау зоналары һәм предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар классификациясе» (раслаулар). РФ Баш дәүләт санитария табибының 2007 елның 25 сентябрендәге 74 номерлы карары белән)</p>
Автомобиль юлларының юл бие полосалары	<p>Автомобиль юлының юл бие полосалары чикләрендә капитал төзелеш объектларын, юл эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән объектларны, юл сервисы объектларын төзү, реконструкцияләү, реклама конструкцияләрен, мәгълүмат такталарын һәм күрсәткечләрне урнаштыру автомобиль юлы хужасының язма ризалыгы булганда рөхсәт ителә. Бу ризалыкта автомобиль юлының юл бие полосалары чикләрендә мондый объектлар төзүне, реконструкцияләүне, реклама конструкцияләре, мәгълүмат такталары һәм күрсәткечләр урнаштыруны гамәлгә ашыручы затлар тарафыннан үтәлүе мәжбүри булган техник таләпләр һәм шартлар булырга тиеш.</p>	<p>08.11.2007 № 257 Федераль закон «Россия Федерациясендә автомобиль юллары һәм юл эшчәнлеге турында һәм Россия Федерациясендә аерым закон актларына үзгәрешләр кергү хакында»</p>

4.1.4. Үлэт базлары

Азнакай муниципаль районының район ветеринария берләшмәсе белешмәләренә караганда, район территориясендә 37 биотермик чокыр һәм 28 себер язвасы үлэт базлары урнашкан. СанПин нигезендә 2.2.1/2.1.1200-03 терлек каберлекләре - I сыйныф объектлары һәм аларның санитар-яклау зоналары 1000 м тәшкит итә.

Үлем базының һәм аның санитар-яклау зонасының территорияләрен файдалану режимы биологик калдыкларны жыю, утильләштерү һәм юкка чыгару буенча ветеринария-санитария кагыйдәләре (1995 ел), шулай ук СанПиН 2.2.1/2.1.1200-03 белән билгеләнә. Торак пунктлар территориясендә урнашкан һәм алар тирәсендә урнашкан базлар локальләштерелергә тиеш (саркофага урнаштыру юлы белән).

4.1.4.1 нче таблица

Терлек базларының санитар-яклау зоналарынан файдалану регламентлары

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
Үлэт базлары	1000 метрлы санитар-яклау зонасында терлек базының (биотермик чокырның) торак, жәмәгать биналарын, терлекчелек фермаларын (комплексларын) урнаштыру тыела;	Биологик калдыкларны жыю, утильләштерү һәм юкка чыгару буенча ветеринария-санитария кагыйдәләре (раслаулар). РФ баш дәүләт ветеринария инспекторы (04.12.1995 ел.)
	терлекләр өчен үлэт базларын һәм көтүлекләрне 200 метрдан якынарак урнаштыру тыела;	
	Автомобиль, тимер юллар, аларның категориясенә карап, 50-300 метрга якын арадагы үлэт базларына якынаерга тиеш түгел.	
	*Себер язвалы үлэт базының зурлыгын кыскарту буенча карар кабул итү өчен, торак төзелеш чикләренә кадәр, СЗЗ күләмен киметү буенча карар кабул итү өчен, ТР буенча Баш ветеринария һәм фитосанитар күзәтчелек идарәсенә (житәкчесе Ф.Ф.Хисаметдинов) график материалларга һәм аларның урындагы билгеләнешен ачыклау өчен; грунт суларын һәм үлэт базын пычратудан саклау чараларын үткәрү; үлгән терлекне соңгы күмү датасын, себер язвалы үлэт базын эксплуатацияләүне тикшереп тору шартларын күрсәтү өчен мөрәжәгать итәргә кирәк. Күрсәтелгән материаллар туфракның һәм грунт суларының пычрануын кимендә еллык тикшерү нәтижәләре белән, химик матдәләр һәм нәсел үлксәсе чигендә һәм аннан читтә аккредитацияләнган лаборатория үткәргән торак төзелеше зонасында себер түләмәсен кузгатучылар тарафыннан Федераль хезмәткә кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлегенә өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәткә карар кабул итү өчен тәкъдим итәргә кирәк.	(Кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлегенә өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәт житәкчесе урынбасары Л.П.Гульченко (Роспотребнадзор) хатыннан)

4.1.5. Магистраль торбаүткәргечләр

Азнакай муниципаль районы территориясе буйлап берничә магистраль торба үткәргече уза: магистраль «Чекмагуш-Азнакай», «Азнакай-Субханкулово», УБКУА, «Әлмәт-Азнакай-Субханкулово», «Әлмәт-Азнакай», «Калтасы-Куйбышев», Татнефтегазоэшкәртүнең «Татнефть» ААЖ Идарәсе продуктүткәргечләре, «Татнефть» ААЖ газүткәргечләре, санитария өземтәләре (минималь ара), торба үткәргечнең диаметрына һәм транспортлана торган ягулык төренә карап, 100 метрдан 2000 метрга кадәр үзгәрергә мөмкин.

Авария хэлэндэге хэллэрдэ шартлау куркынычы дэрэжэсен исэпкэ алалар һәм жирлеклэрнең төренэ, биналарның төренэ, торбаүткэргечлэрнең диаметрын исэпкэ алып, объектларны билгеләү төренэ карап дифференциацияләнэлэр. Санитария аермаларының минималь күләмнәре 1-6 нчы СанПиН 2.2.1.1.1.1200-03 (4.1.5.1 нче таблица) кушымталары нигезендә билгеләнә.

Торба үткэргечне зарарлау мөмкинлеген бетерү өчен (аларны прокладкаларның теләсә нинди рәвешендә) саклау зоналары билгеләнә. Торба үткэргечнең саклау зонасы күләме магистраль торба үткэргечлэрне саклау кагыйдэләре (раслаулар) белән билгеләнә. Россия Дәүләт шәһәр техник күзәтчелегенең 1992 елның 22 апрелендәге 9 нчы номерлы карары белән, алар буенча, транспортланучы ягулыкка бәйлә рәвештә, саклау зонасы 25 м дан (нефть, табиғый газ, нефть продуктлары, нефть һәм ясалма углеводород газлары өчен) 100 м га кадәр (сыекландырылган углеводород газлары, тотрыклы булмаган бензин һәм конденсат өчен) билгеләнә. Торба үткэргечлэрнең саклау зоналарына керә торган жир кишәрлекләре жирдән файдаланучылардан алынмый һәм алар белән, күрсәтелгән Кагыйдэлэрне мәжбүри үтәп, авыл хужалыгы һәм башка эшләр башкару өчен файдаланыла.

4.1.5.1 нче таблица

Магистраль торба үткэргечлэрнең санитар шартлауларыннан һәм саклау зоналарыннан файдалану регламентлары

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
Санитар аерма	<p>Урнаштыру рөхсәт ителми:</p> <ul style="list-style-type: none"> – шәһэрләр һәм башка торак пунктлар; – дача йортлары булган коллектив бакчалар; – аерым сәнэгать һәм авыл хужалыгы предприятиеләрен; – кошчылык фабрикалары, теплица комбинатлары һәм хужалыклары; – сөт заводлары; – файдалы казылмаларны эшкертү карьерлары; – гаражлар һәм автомобильләр өчен ачык тукталышлар; – халык күпләп жыела торган аерым биналар (мәктәпләр, хастаханэләр, балалар бакчалары, вокзаллар һ.б.); – тимер юл станцияләре; аэропортлар; елга портлары һәм пристаньнары; гидро-, электростанцияләр; I-IV класслы елга транспортының гидротехник корылмалары; – су үткөрү корылмаларын һәм насос станцияләрен; – 1000 м3 дан артык саклана торган жиңел кабынып китүчән һәм янучан сыеклыклар һәм газлар складлары; автомобильлэргә ягулык салу станцияләре һ.б. 	<p>СНиП 2.05.06-85*. Магистраль торба үткэргечлэр (1985 елның 30 мартындагы 30 нчы номерлы СССР Дәүләт төзелеше карары белән).</p>

Торба үткәргеч транспортының сак зоналары	<p>Торба үткәргечләрнең сак зоналарында торба үткәргеч транспорты предприятиеләренең язмача рөхсәтләнән башка түбәндәгеләр тыела:</p> <ul style="list-style-type: none"> – теләсә нинди корылмалар һәм корылмалар төзәргә, – барлык төрдәге агачларны һәм куакларны утыртырга, азык, ашламалар, материаллар, печән һәм салам жыйрга, коновязлар урнаштырырга, терлек асрарга, балык промыслы участкаларын бүлөп чыгарырга, балык, шулай ук су хайваннары һәм үсемлекләре табышы житештерергә, су эчәргә, казылык һәм боз эзерләргә; – торба үткәргечләр трассасы аша юлларны һәм кичүләрне төзәргә, – автомобиль транспорты, тракторлар һәм механизмнар стоянкалары корырга, – бакчалар һәм яшелчә бакчалары урнаштырырга; – сугару жир эшләрен башкарырга, сугару һәм киптерү системаларын төзәргә; – һәртөрле ачык һәм жир асты, тау, төзелеш, монтаж һәм шартлату эшләрен, грунт планировкасын һ.б. житештерүне; – скважиналар, шурфлар төзү һәм грунт пробаларын алу (туфрак үрнәкләреннән тыш) белән бәйлә геологик-төшерү, геологик разведка, эзләү, геодезик һәм башка тикшеренү эшләрен башкарырга. 	<p>Магистраль торбаүткәргечләрне саклау кагыйдәләре (расланган Россия Дәүләт шәһәр техник күзәтчелеге карары белән 22.04.1992).</p>
--	---	--

4.2. САКЛАУ ЗОНАЛАРЫ

4.2.1. Су саклау зоналары

Россия Федерациясе Су кодексының 65 статьясы нигезендә су саклау зоналары елгаларның, инешләрнең, күлләрнең, сусаклагычларның яр линиясенә тоташкан һәм аларда күрсәтелгән су объектларының пычрануын, чүпләнүен, ләм утыруын һәм суларын ярлыландыруны булдырмау, шулай ук су биологик ресурсларының һәм хайваннар һәм үсемлекләр дөньясының башка объектларының яшәү тирәлеген саклау максатларында хужалык һәм башка эшчәнлекне гамәлгә ашыруның махсус режимы билгеләнә торган территорияләрдән гыйбарәт. Су саклау зоналары чикләрендә хужалык һәм башка эшчәнлеккә өстәмә чикләүләр кертелә торган территорияләрдә яр буе яклау полосалары билгеләнә (4.2.1.1 нче таблица).

Елгаларның, инешләрнең, күлләрнең, сусаклагычларның су саклау зоналары киңлеге һәм шәһәр һәм башка жирлекләр территорияләреннән читтә аларның яр бие яклау полосалары тиешле яр сызыгынан билгеләнә. Яңгыр сулары канализациясе һәм яр буйлары булганда, бу су объектларының яр бие яклау полосалары чикләре яр буйлары парапетлары белән тәңгәл килә, мондый территорияләрдә су саклау зонасы киңлеге яр бие парапетынан билгеләнә.

Елгаларның яисә инешләрнең су саклау зоналары киңлеге аларның елгалары яисә инешләре өчен озынлыктагы чишмәдән билгеләнә:

- 10 км га кадәр - 50 м күләмендә;
- 10 км дан 50 км га кадәр - 100 м күләмендә;
- 50 км һәм аннан да күбрәк - 200 м күләмендә.

Елга, чишмә башыннан алып елга тамагына кадәр 10 км дан да кимрәк булган инеш өчен су саклау зонасы яр бие яклау полосасы белән туры килә. Елганың, инешнең чишмә башына су саклау зонасы радиусы 50 м күләмендә билгеләнә. Шулай итеп, рр су саклау зонасы. Ык һәм Стәрле - 200 м, Шуганка, Искаул, Мәллә, Каменка, Варьяда, Курайелга, Сарсаз һ.б. елгалар, Буралы, Куатлеелга, Наклюш, Чалтаймас һ.б. елгалар - 50 м.

Күлнең, сусаклагычның су саклау зонасы киңлеге, сазлык эчендә урнашкан күлдән яисә акваториясе 0,5 кмдан да кимрәк булган күлдән тыш, 50 м күләмендә билгеләнә.

Яр бие яклау полосасының киңлеге су объекты ярының текәлегенә бәйле рәвештә билгеләнә һәм кирегә авышу өчен 30 м яисә 3 һәм аннан да күбрәк авышу өчен 0, 40 м тәшкил итә.^{ooo}

4.2.1.1 нче таблица

Су саклау зоналарыннан һәм яр бие яклау полосаларыннан файдалану регламентлары

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
------------	--------------------------------------	--

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
Су саклау зонасы	<p>Су саклау зоналары чикләрендә түбәндәгеләр тыела: туфракны ашлау өчен агып төшүче сулардан файдалану; зиратларны, үлэт базларын, житештерү һәм куллану калдыкларын күмү урыннарын, радиоактив, химик, шартлаткыч, агулы матдәләрне урнаштыру; үсемлекләрнең корткычларына һәм авыруларына каршы көрәш буенча авиация чараларын гамәлгә ашыру; транспорт чараларының (махсус транспорт чараларыннан тыш) хәрәкәте һәм туктап торуы, моңа юлларда һәм юлларда каты өслекле махсус жиһазландырылган урыннарда аларның хәрәкәте керми.</p> <p>Су саклау зоналары чикләрендә хужалык объектларын һәм башка объектларны проектлау, төзү, реконструкцияләү, файдалануга кергү һәм эксплуатацияләү рөхсәт ителә, мондый объектларны су объектларын пычранудан, чүпләнүдән һәм суларны саегудан су законнары һәм әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендәге кануннар нигезендә саклауны тәмин итә торган корылмалар белән жиһазландыру шарты белән.</p>	<p>Биологик калдыкларны жыю, утильләштерү һәм юкка чыгару буенча ветеринария-санитария кагыйдәләре (раслаулар). РФ баш дөлөт ветеринария инспекторы 04.12.1995 ел.)</p>
Прибрежная полоса	<p>Яр бие яклау полосалары чикләрендә су саклау зонасы өчен билгеләнгән чикләүләр белән беррәттән түбәндәгеләр тыела: жирләрне сөрү; юыла торган грунтларның өемнәрен урнаштыру; авыл хужалыгы терлекләрен көтү һәм алар өчен жәйге лагерьлар, ванналар булдыру.</p>	<p>(Кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеген өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәт житекчесе урынбасары Л.П.Гульченко (Роспотребнадзор) хатыннан)</p>

4.2.2. Су белән тәмин итүнең жир асты чыганакларын санитар саклау зоналары

Санитария саклау зоналарында режим булдыруның һәм тәмин итүнең төп максаты - су белән тәмин итү чыганакларын һәм су үткәргеч корылмаларны, шулай ук алар урнашкан территорияләргә пычранудан санитар саклау («Су белән тәмин итү чыганакларын һәм эчәргә яраклы суүткәргечләрне санитар саклау зоналары» СанПиН 2.1.4.1110-02).

Санитария саклау зонасы өч пояс составында оештырыла:

Беренче пояс (катгый режимлы) суалгычларның урнашу территориясен, барлык суүткәргеч корылмаларның һәм суүткәргеч каналның урнашу майданнарын үз эченә ала. Аның билгеләнеше - очраклы яки аңлы рәвештә пычранудан һәм зарарланудан су алу һәм су жыю корылмалары урынын яклау.

Икенче һәм өченче поясларны (чикләүләр поясын) су белән тәмин итү чыганакларының пычрануын кисәтү өчен билгеләнгән территорияне кертәләр.

Һәр өч поясның һәркайсында махсус режим билгеләнә һәм суның сыйфаты начараюны кисәтүгә юнәлдерелгән чаралар комплексы билгеләнә (4.2.1 нче таблица).

Азнакай муниципаль районында санитар саклау зоналары Урсай Ключ, Балтач, “Урман”, “Каенлык” һәм “Ак Чишмә” сусаклагычлары өчен урнаштырылган.

Су жыю зонасының I поясы Урсай Ключ су алу скважиналарынан 50 метрдан да ким булмаган ераклыкта урнаша, чөнки жир асты сулары биредә житәрлек чистартылмаганнар категориясенә керә. II поясның майданы жир асты суларының продуктив катлам буенча скважиналарга тартыла торган майданнан чыгып кына бүленергә мөмкин. III пояс чиге көнбатыш флангта һәм ятманың үзәк өлешендә ике гомумиләштерелгән контурга тупланган.

Жир асты суларының яхшы яклануына бәйле рәвештә, “Урман” су жыю корылмасының I поясы чиге кимендә 30 м ераклыкта билгеләнә. Санитария саклау зонасының II поясы I пояс белән берләштерелгән. Санитария саклау зонасының III поясы әйләнә, радиусы 853 м.

“Урман” су алу поясының I чиге 30 м ераклыкта билгеләнә. Санитария саклау зонасының II поясы I пояс белән берләштерелгән. III пояс радусы су алу зонасын санитар саклау зонасы 397 м тәшкит итә.

I пояс «Ак ачкыч» су алу зонасында радиус 50 м га чикләнгән. Өскә таба санитар саклау зонасының II поясы чишмәдән читтәрәк 100 м тәшкит итә. III пояс агым буйлап өскә 975 м га, үзәк өлештә 1250 м га алынган. Санитария саклау зонасының барлык поясларының чикләре агымы буйлап аска таба 50 м га тигез.

Санитария сагының билгеләнгән зоналары булмаган жир асты су коймалары өчен таләпләр СанПиН 2.1.4.1110-02 билгели.

4.2.2.1 нче таблица

Эчә торган су белән тәэмин итү чыганаclarын санитар саклау зоналарынан файдалану регламентлары

№ т/б	Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануы жайга сала торган норматив документлар
1	Эчә торган су белән тәэмин итү чыганаclarының ЗСО	<p>Беренеч пояс чикләрендә түбәндәгеләр тыела:</p> <p>югары көпшәле агачлар утырту, суүткәргеч корылмаларны эксплуатацияләүгә, реконструкцияләүгә һәм киңәйтүгә турыдан-туры катнашы булмаган барлык төзелеш төрләре, шул исәптән төрле билгеләнештәге торба үткәргечләр салу, торақ һәм хужалык-көнкүреш биналарын урнаштыру, кешеләрнең яшәве, агулы химикатлар һәм ашламалар куллану.</p> <p>Биналар, икенче пояс территориясендә санитар режимны исәпкә алып, ЗСОның I нче поясыннан читтә урнашкан якындагы көнкүреш яки житештерү канализациясе системасына яки чистарту корылмаларының жирле станцияләренә агып төшүче суларны канализация белән жиһазландырылган</p>	СанПиН 2.1.4.1110-02 «Эчәр өчен билгеләнгән су һәм суүткәргечләр чыганаclarын санитар саклау зоналары», 2002 ел

№ т/б	Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
		<p>булырга тиеш.</p> <p>ЗСОның 2 һәм 3 нче пояслары чикләрендә түбәндәгеләр тыела: туфрак катламын бозуга бәйлә яңа скважиналар бораулау һәм яңа төзелеш (Роспотрбнадзорның ТУ белән мәжбүри килештергәндә башкарыла); эшкәртелгән суларны жир асты офыкларына кертү һәм каты калдыкларны жир асты байлыкларын төзүне; ягулык-майлау материаллары, агулы химикатлар һәм минераль ашламалар, промсток тупланмалары, шламосаклагычлар һәм жир асты суларының химик пычрануы куркынычы тудыручы башка объектлар урнаштыру. зиратларны, үлэт базларын, ассенизация кырларын, фильтрлау кырларын, тирес саклагычларны, силос траншеяларын, терлекчелек һәм кошчылык предприятиеләрен һәм жир асты суларын микроб пычрануга бәйлә башка объектларны урнаштыру; ашламалар һәм агулы химикатлар куллану; төп файдаланудагы урманнарны кисү</p> <p>ЗСО 3 нче поясы чикләрендә мондый объектларны урнаштыру бары тик якланган жир асты суларын файдаланганда гына рөхсәт ителә, бу вакытта сулы горизонтны пычранудан саклау буенча махсус чаралар башкарылган очракта, геологик контроль органнары бәяләмәсен исәпкә алып бирелгән дәүләт санитар-эпидемиологик күзәтчелеге үзәгенен санитар-эпидемиологик бәяләмәсе булган очракта гына рөхсәт ителә.</p>	
2	«Урсай Ключ»	<p>II пояс чикләрендә тыела: – территорияне пычрак, чүп-чар, тирес, сәнәгать калдыклары белән пычрату; – ягулык-майлау материаллары, агулы химикатлар складларын урнаштыру; – зиратларны, үлэт базларын, ассенизация кырларын, фильтрлау кырларын, игенчелек кырларын, силос траншеяларын урнаштыру; – агулы химикатлар, ашламалар куллану. Шулай ук торак пунктлар, дөвалау-профилактика һәм савыктыру учреждениеләре өчен территорияләренә бүлөп бирүне жайга салуны, шулай ук агып төшүче сулар белән су белән тәэмин итү чыганакларының пычрануы куркынычын арттыруга бәйлә сәнәгать предприятиеләренен технологияләрен үзгәртүне гамәлгә ашырырга кирәк.</p> <p>ЗСО III поясы чикләрендә түбәндәгеләр кирәк: – торак пунктлар, дөвалау-профилактика һәм савыктыру учреждениеләре, сәнәгать һәм авыл хужалыгы объектлары өчен территорияләр бүлөп бирүне, шулай ук агып төшүче сулар белән су белән тәэмин итү чыганакларының пычрануы куркынычын арттыруга бәйлә сәнәгать предприятиеләренен технологияләрен үзгәртүне жайга салырга; – ягулык-майлау материаллары, агулы химикатлар</p>	«Урсай Ключ» су алу жайланмасының санитар саклау зонасы проекты

№ т/б	Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
		<p>һәм минераль ашламалар, туплаучылар, шламасаклагычлар һәм башка объектлар складларын урнаштыруны жайга салырга;</p> <p>– яңа скважиналарны бораулауны жайга салу;</p> <p>– жир асты катламнарына ташланган суларны агызып чыгаруны, каты калдыкларны жир астында кушып чыгаруны һәм жир асты байлыкларын эшләнүне тыю;</p> <p>– су йөртүчән катламнарны пычрата ала торган йота торган скважиналарны һәм шахта коеларын юк итәргә.</p>	

4.2.3. Дәвалау пычраклары ятмаларын санитар саклау зоналары

Азнакай муниципаль районы территориясендә дәвалау пычраклары чыганагы бар. «Табиғый дәвалау ресурслары, дәвалау-савыктыру урыннары һәм курортлары турында» Федераль законга ярашлы рәвештә дәвалау ресурслары махсус сакланылучы табигать объектлары һәм территорияләре булып тора. Аларны саклау округларны санитар (тау-санитария) саклау юлы белән гамәлгә ашырыла.

4.2.3.1 нче таблица

Азнакай дәвалау пычраклары ятмасын файдалану регламентлары

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар

ул дэвалау пычраклары ятмаларын санитар саклау	<p>Беренче зона территориясендә, экологик чиста һәм рациональ технологияләр куллану шарты белән, дэвалау һәм савыктыру максатларында табигать дэвалау ресурсларын тикшеренүләргә һәм алардан файдалануга бәйле эшләрдән тыш, хужалык эшчәнлегенә яшәү һәм башка төрләре тыела.</p> <p>Икенче зона территориясендә курортта дэвалану һәм ял итү өлкәсен булдыру һәм үстерүгә турыдан-туры бәйле булмаган объектлар һәм корылмалар урнаштыру, шулай ук әйләнә-тирә мохитне пычрата торган эшләр башкару, табигый дэвалау ресурслары һәм аларны ярлыландыруга китерә торган эшләр башкару тыела.</p> <p>Өченче зона территориясендә сәнәгать һәм авыл хужалыгы оешмаларын һәм корылмаларын урнаштыруга, шулай ук әйләнә-тирә мохитне, табигый дэвалау ресурсларын пычратуны һәм аларны ярлыландыруны күздә тоткан хужалык эшчәнлеген гәмәлгә ашыруга чикләүләр кертелә.</p> <p>Санитария (тау-санитария) сагының билгеләнгән режимын тәмин итү: беренче зонада - кулланучылар, икенче һәм өченче зоналарда - кулланучылар, жирдән файдаланучылар һәм шушы зоналарда яшәүче гражданның тарафыннан гәмәлгә ашырыла.</p>	«Табигый дэвалау ресурслары, дэвалау-савыктыру урыннары һәм курортлары турында» 1995 елның 23 февралендәге 26-ФЗ номерлы Федераль закон
--	--	---

4.2.4. Урманнар

Азнакай муниципаль районы территориясендә ике төркем урманнары - яклау һәм эксплуатация урманнары бүлеп бирелде.

Яклау урманнары, саклагыч, су саклау, санитария-гигиена, сәламәтләндерү һәм урманнардан бер үк вакытта файдаланучы башка файдалы функцияләрен саклап калу максатларында үзләштерелергә тиеш, әгәр бу саклагыч урманнарны максатчан билгеләү һәм алар белән башкарыла торган файдалы функцияләр белән берләштерелгән очракта. Азнакай муниципаль районы территориясендә түбәндәге яклау урманнары категорияләре таралган:

1. Табигать һәм башка объектларны яклау функцияләрен башкаручы урманнар:

- яшел зоналар;
- урман-парк зоналары;

2. Кыйммәтле урманнар:

- урман-дала зонасында урнашкан урманнар;
- фәнни яисә тарихи әһәмияткә ия урманнар.

Урманнарның файдалы функцияләрен саклап калуны тәмин итеп, югары сыйфатлы агач һәм башка урман ресурсларын, аларны эшкәртү продуктларын тотрыклы, максималь нәтижәле алу максатларында үзләштерелергә тиешле урманнар эксплуатациягә керә.

Яклаучы һәм эксплуатацияләүче урманнардан файдалану, аларны саклау, яңадан торгызу үзенчәлекләре 4.2.4.1 нче таблицада күрсәтелгән.

4.2.4.1 нче таблица

Урман фонды жирләреннән файдалану регламентлары

№т/б	Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
Саклау урманнары һәм урманнарның аеруча яклау участкалары			
1		Яклаучы урманнарда һәм урманнарның махсус яклау участкаларында аларның максатчан билгеләнеше һәм файдалы функцияләре белән ярашмый торган эшчәнлекне гамәлгә ашыру тыела.	РФ Урман кодексы 2006 елның 4 декабрендәге 200- ФЗ номерлы
1.1	Табигать һәм башка объектлар ны яклау функциял әрен башкаруч ы урманнар	<p>Табигый һәм башка объектларны яклау функцияләрен үтәүче урманнарда урман утыртмаларының тоташ кисүләрен уздыру тыела, моңа ярашлы урманнар урнашкан территорияләрдән файдалануның махсус шартлары булган зоналарның хокукый режимын билгеләү очрақлары, шулай ук сайланулы кисүләр үзләренен мохит барлыкка китерүче, су саклау, санитария-гигиена, сәламәтләндрү һәм башка файдалы функцияләрен югалта торган урман утыртмаларын, саклагыч урманнарның максатчан билгеләнешен һәм алар үти торган файдалы функцияләрне саклауны тәмин итә торган урман утыртмаларына алыштыру очрақлар керми.</p> <p>Сайлау кисүләре һәлак булганнарны һәм зыян күргән урман утыртмаларын кисү максатларында гына үткәрелә.</p> <p><u>Урман-парк зоналарында түбәндәгеләр тыела:</u></p> <p>урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда, агулы химик препаратлардан файдалану; аучылык хужалыгын алып бару; авыл хужалыгын алып бару; файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү; капиталь төзелеш объектларын, урман сукмагыннан, гидротехник корылмалардан тыш, урнаштыру.</p> <p><u>Яшел зоналарда тыела:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда, агулы химик препаратлардан файдалану; – аучылык хужалыгын алып бару; – печән чабудан һәм умартачылыктан тыш, авыл хужалыгын алып бару, шулай ук печән чабу һәм умартачылык максатларында киртәләр торгызу; – файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү; – гидротехник корылмалардан, элементә линияләреннән, электр тапшыру линияләреннән, жир асты торбалары үткәргечләреннән тыш, капитал төзелеш объектларын урнаштыру. 	РФ Урман кодексы 04.12.2006 № 200- ФЗ;
1.2.	Кыйммәтл е урманнар	Кыйммәтле урманнарда һәм урманнарның аеруча яклау участкаларында тоташ урман утыртмалары кисү тыела, моңа, сайлап алу кисүләре үзләренен мохит барлыкка китерүче, су саклау, санитария-гигиена, сәламәтләндрү һәм башка файдалы функцияләрен югалта торган урман утыртмаларын урман утыртмаларының максатчан билгеләнешен һәм алар үти торган файдалы функцияләрне саклауны тәмин итә торган очрақлар керми.	РФ Урман кодексы 04.12.2006 № 200- ФЗ;
Эксплуатация урманнары			
2	Эксплуат ация урманнар ы	<p>Эксплуатация урманнарында түбәндәгеләр рөхсәт ителә:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. агач эзерләү; 2. живица эзерләү; 3. жир асты урман ресурсларын эзерләү һәм жыю; 4. азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үсемлекләрен жыю; 5. аучылык хужалыгын алып бару һәм аучылык башкару; 6. авыл хужалыгын алып бару; 7. фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, белем бирү эшчәнлеген гамәлгә ашыру; 8. рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру; 9. урман плантацияләре төзү һәм аларны эксплуатацияләү; 	РФ Урман кодексы 04.12.2006 № 200- ФЗ

№т/б	Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
		10. урман культуралары, жиләк-жимеш, декоратив үсемлекләр, дару үләннәре үстерү; 11. жир асты байлыklarын геологик өйрөнү, файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртү эшләрән башкару; 12. сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехник корылмалар һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү; 13. электр тапшыру линияләрен, элементә линияләрен, юлларны, торба үткәргечләрен һәм башка линия объектларын төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү; 14. агач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү; 15. дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру; 16. урманнар урнашкан жирләрен махсатчан билгеләү нигезендә урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан торгызу.	

4.2.5. Махсус саклана торган табигать территорияләре

«Ык елгасы», «Стәрле елгасы» табигать һәйкәлләрән саклау режимы

Табигать һәйкәлләрән саклау зонасы чикләрендә һәйкәл территориясен саклау режимын, шулай ук су саклау зоналарын законда билгеләнгән тәртиптә файдалану режимын сакларга кирәк (4.2.5.1 нче таблицаны карагыз).

Табигать һәйкәлләре территорияләреннән файдалану регламентлары

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
Табигать һәйкәлләре	<p>1. Табигать һәйкәлләре урнашкан территорияләрдә һәм аларның саклау зоналары чикләрендә табигать һәйкәлләренең сакланышын бозуга китерә торган һәртөрле эшчәнлек тыела.</p> <p>2. Табигать һәйкәлләре урнашкан жир кишәрлекләренең милекчеләре, хужалары һәм алардан файдаланучылар табигать һәйкәлләрен махсус саклау режимын тәмин итү йөкләмәләрен үз өсләренә алалар.</p> <p>3. Табигать һәйкәлләре һәм аларның саклау зоналары жирлектә аларның чикләре периметры буенча кисәтү һәм мәгълүмат билгеләре белән билгеләнә. Өлеге тамгаларның мәгълүмати эчтәлеге әйләнә-тирә табигать мохитен саклау өлкәсендә махсус вәкаләтле дәүләт органнары белән килештерелә.</p> <p>4. Табигать һәйкәлләрен куллану түбәндәге максатларда рөхсәт ителә:</p> <ul style="list-style-type: none"> - фәнни (әйләнә-тирә табигать мохитенең торышын мониторинглау, табигать экосистемаларының һәм аларның компонентларының эшчәнлеген һәм үсешен өйрәнү һ.б.); - эколог-агарту (укыту-танып белү экскурсияләре үткөрү, экологик уку сукмакларын оештыру һәм төзекләндерү, видеофильмнар төшерү, слайдлар, буклетлар чыгару максатыннан фотога төшү һ.б.); - рекреацион (транзит йөрүләр); - табигатьне саклау (тере организмнар төрләренең генофондын саклап калу, сирәк һәм югалып баручы үсемлек һәм хайван төрләренең яшәү шартларын тәмин итү һ.б.лар); - өлеге табигый объектларны һәм табигать һәйкәлләре комплексларын игълан итү бурычларына һәм аларга карата билгеләнгән саклау режимына каршы килмәгән башка, шул исәптән житештерү максатларында. <p>5. Һәр табигать һәйкәленнән файдалануның мөмкин булган төрләре аның характерына һәм торышына карап билгеләнә һәм һәйкәл паспортында күрсәтелә. Һәйкәлне саклау режимы аны файдалануның рөхсәт ителгән төрләре өчен сезонлы һәм башка чикләүләр каралырга мөмкин.</p>	<p>«Махсус сакланылучы табигать территорияләре турында» 1995 елның 14 мартындагы 33-ФЗ номерлы Федераль закон</p> <p>РФ Табигать министрлыгының "Дәүләт табигать заказниклары һәм табигать һәйкәлләре турында Типик нигезләмәләрне раслау турында" 1992 елның 14 декабрдәге 33 номерлы боерыгы</p>
Су саклау зонасы	4.2.1.1 нче таблица	РФ Су кодексы кабул ителде Дәүләт Думасы 12.04.2006 ел.) (04.12.2006 N201-ФЗ редакциясендә)

Азнакай дәүләт аучылык заказнигының саклау режимы

“Азнакай” дәүләти табигый аучылык тыюлыгы табигать берлекләренең бөтенлеген саклап калу, тыюлык чикләрендә Татарстан Республикасының барлык аучылык хайваннарының популяцияләрен торгызу һәм торгызу өчен уңай шартлар тудыру функциясен үти. Аучылык тыюлыгының саклау зонасы чикләрендә Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән заказник территориясен саклау режимын сакларга кирәк (4.2.5.2 нче таблица).

**Азнакай дәүләт аграр университетыннан файдалану режимы
аучылык тыюлыгы**

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
Азнакай дәүләт аучылык заказнигы	<p>1. "Азнакай" дәүләт табигый аучылык заказнигы территориясендә байбак сүрәсе популяциясенә куркыныч тудыручы теләсә нинди эшчәнлек тыела, шул исәптән:</p> <ul style="list-style-type: none"> - саклаучы хайваннар популяциясенә йогынты ясау мөмкинлеге туган очракта, геологик разведка эшләрен башкару, файдалы казылмалар эшләү; - гидрологик режимны үзгәртүче гамәлләрне башкару; автотранспорт юлы һәм тукталышы гомуми файдаланудагы юллардан читтә; - агулы химикатлар, минераль ашламалар, үсемлекләрне яклауның химик чаралары һәм үсеш стимуляторлары куллану; - тыюлык территориясен чүпләү һәм чүпләү; - шартлату эшләрен башкару. <p>2. "Азнакай" дәүләт табигый аучылык тыюлыгы территориясендә Татарстан Республикасы аучылык хайваннарыннан файдалануны саклау, тикшереп тору һәм жайга салу идарәсе белән килештермичә тыела:</p> <ul style="list-style-type: none"> - урман культураларын утырту өчен жир кишәрлекләре бүлеп бирү; - терлекләр көтү һәм су алу (махсус билгеләнгән кишәрлекләрдә генә); - торак пунктлар чикләреннән тыш торак һәм сәнәгать объектлары төзү; - магистраль юллар, торбаүткәргечләр, электр линияләре һәм башка коммуникацияләр төзү; - күмәк бакчачылык һәм яшелчәчелек өчен жир кишәрлекләре бирү. <p>3. Тыюлык территориясендә байбакка ау тулысынча тыелган. Аны аулау, шулай ук аучылык объектларына кертелгән хайваннар дөньясының башка объектларын чыгару гамәлдәге законнар нормалары нигезендә башкарыла.</p>	<p align="center">Нигезләмә "Азнакай" дәүләт табигый аучылык тыюлыгы турында (Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2004 елның 17 ноябрдәге карары нигезендә N 494)</p>

Региональ эһәмияттәге «Чатыр-Тау», «Владимир авышлыгы (Массив Актүбә)» дәүләти табигый заказникларын саклау режимы

Азнакай муниципаль районы территориясендә «Чатыр-Тау» һәм «Владимирский склон (Актүбә массивы)» төбәк эһәмиятендәге дәүләт табигый тыюлыклары бар. Заказлаучылар территориясен файдалану регламенты 4.2.5.3 нче таблицادا язылган.

**Региональ эһәмияттәге дәүләт табигый тыюлыклары территорияләрен
файдалану режимы ««Чатыр-Тау», «Владимирский склон (Актүбә массивы)»**

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
«Чатыр-Тау» дәүләт табигый тыюлыгы	<p>1. "Чатыр-Тау" тыюлыгы территориясендә табигый ландшафтны һәм аның компонентларын саклауга янауы теләсә нинди эшчәнлек тыела, шул исәптән:</p> <ul style="list-style-type: none"> – гидромелиоратив һәм ирригацион эшләр башкару; – геологик разведка эшләр башкару, файдалы казылмалар эшләү, туфрак катламын бозу; – табигать комплексларына зыян китерсәләр, гидрологик режимны үзгәртү, су ресурсларын эксплуатацияләү; – промысел, һавәскәр һәм спорт аучылыгы; – аучылык һәм балыкчылык объектларына кертелмәгән, шулай ук сирәк очрый торган һәм юкка чыгу куркынычы яный торган хайваннар, үсемлекләр һәм гөмбә төрләрен Татарстан Республикасының Кызыл китабына кертелгән чыгару; – төзелеш өчен жир кишәрлекләре бирү, шулай ук күмәк бакчачылык һәм яшелчәчелек өчен; – хужалык (элек төзелгән төзелештән тыш, шулай ук заказник администрациясе эшчәнлегенә бәйле), сәнәгать, коммуналь объектлар һәм башка корылмалар төзү һәм урнаштыру; – тыюлык эшчәнлегенә бәйле булмаган магистраль юллар, торбаүткәргечләр, электр тапшыру линияләре һәм башка коммуникацияләр төзү; – аварияләр, стихияле бәла-казалар очраklarыннан һәм гадәттән тыш характердагы башка хәлләрдән тыш, автотранспорт йөрү һәм туктап тору; – приваллар, туристлык стоянкалары, бивуаклар, лагерьлар урнаштыру, монның өчен каралган урыннардан читтә учаклар ягу; – хайваннар дөньясы объектлары һәм аларның яшәү тирәлегенә өчен куркыныч материалларны, массакуләм эпизоотияләр очраklarыннан тыш, үсемлекләргә яндыру, агулы химикатларны, ашламаларны, химик реагентларны һәм башка материалларны саклау һәм куллану; – 1 апрельдән 31 июльгә кадәр чорда, шулай ук Татарстан Республикасының Кызыл китабына кертелгән сирәк һәм юкка чыга торган үсемлекләр һәм гөмбәләр үсү урыннарында, аварияләр, стихияле бәла-казалар очраklarыннан һәм гадәттән тыш характерга ия башка хәлләрдән тыш, урман ызанын элементә яки электр тапшыру линияләре астына чистарту; – тыюлык территориясен чүпләү һәм чүпләү; – шартлату эшләре. <p>2. 1 апрельдән 31 июльгә кадәр чорда хайваннар дөньясы объектларын яңадан житештерү һәм оя кору урыннарында, шулай ук Татарстан Республикасының Кызыл китабына кертелгән сирәк һәм юкка чыккан үсемлекләр һәм гөмбәләрнең үсү урыннарында, аварияләр, табигый бәла-казалар очраklarыннан һәм гадәттән тыш характердагы башка шартларда, кисүләр уздыру тыела.</p> <p>3. "Чатыр-Тау" тыюлыгы территориясендә түбәндәге эшчәнлек төрләре рөхсәт ителә:</p> <ul style="list-style-type: none"> – гамәлдәге законнар нигезендә һавәскәрләр һәм спорт балыкчылыгы; – Татарстан Республикасы Экология һәм табигать ресурслары министрлыгы белән фәнни-тикшеренү максатларында зоологик, ботаника һәм минералогик коллекцияләр һәм палеонтологик объектлар җыю һәм югары уку йортлары белән шартнамәләр нигезендә; – махсус билгеләнгән урыннарда һәм тыюлык администрациясе белән килештерелгән срокларда терлекләргә печәнгә салу, көтү һәм сую; – тыюлык администрациясе белән килештереп, умарта ояларын һәм умарталыкларны махсус билгеләнгән участкаларда урнаштыру. <p>4. Гражданныр "Чатыр-Тау" тыюлыгы территориясендә булырга, үз ихтияжлары өчен кыргый үсә торган жимешләр, жиләкләр, гөмбәләр,</p>	<p>Нигезләмә региональ дәүләт табигать казанигы турында "Чатыр-Тау" комплекслы профильсенен әһәмияте (Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2005 елның 18 июлендәге карары нигезендә N 353)</p>

Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
	<p>башка азык ресурслары, дару үләннәре жыйрга хокукы.</p> <p>Татарстан Республикасының Кызыл китабына һәм наркосоставлы чимал исемлегенә кертелгән кыргый үсемлек һәм гөмбәләргә гражданнар тарафыннан жыю һәм эзерләү тыела. Үсемлекләр, жиләкләр, гөмбәләр, дару үләннәре һәм техник чимал жыю үсемлекләр дөньясы турында Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән тәртиптә чикләнергә мөмкин.</p>	
«Владимрск ий склон (Массив Актүбә) дөүләт табиғый тыюлыгы»	<p>Дөүләт табиғый заказниклары территорияләрендә дөүләт табиғый заказникларын төзү максатларына каршы килсә яисә табиғый комплексларына һәм аларның компонентларына зыян китерсә, теләсә нинди эшчәнлек даими яки вакытлыча тыела яки чикләнә.</p> <p>Региональ әһәмияттәге конкрет дөүләт табиғый тыюлыгын махсус саклау режимының бурычлары һәм үзенчәлекләре өлгә дөүләт табиғый заказнигың төзү турында карар кабул иткән Россия Федерациясә субъектларының башкарма хакимияте органнары тарафыннан билгеләнә.</p> <p>Дөүләт табиғый заказниклары чикләрендә урнашкан жир кишәрлекләренә миләкчеләре, хужалары һәм алардан файдаланучылар дөүләт табиғый тыюлыкларында билгеләнгән махсус саклау режимын үтәргә һәм аны бозган өчен законда билгеләнгән административ, жинаять һәм башка жаваплылыкка тартылырга тиеш.</p>	«Махсус сакланучы табиғый территорияләре турында» ФЗ № 33-ФЗ 1995 елның 14 мартындагы 33-ФЗ

4.2.6. Файдалы казылмалар ятмалары

«Жир асты байлыклары турында» 27-ФЗ номерлы маддәсә нигезендә файдалы казылмалар чыгару, файдалы казылмалар чыгаруга, махсус саклана торган геологик объектлар төзүгә һәм эксплуатацияләүгә бәйлә булмаган жир асты корылмаларын төзү һәм эксплуатацияләү өчен жир асты байлыкларынан файдалануга лицензия нигезендә, шулай ук минераль чималны разведкалаганда һәм чыгарганда продукцияне бүлү турындагы килешү нигезендә кулланучыга жир асты байлыклары кишәрлеге тау катламы - жир асты байлыкларының геометрлаштырылган блогы рәвешендә бирелә.

Тау биләмәсенә чикләрен билгеләгәндә файдалы казылмалар ятмаларының пространстволы контурлары, жир асты корылмаларын төзү һәм эксплуатацияләү участогының торышы, тау һәм шартлату эшләрен имин алып бару чикләре, тау токымнарының зарарлы йогынтысыннан саклау зоналары, тау токымнарын хәрәкәтләндерү зоналары, табиғый объектлары, биналар һәм корылмалары астында саклау тигезлекләре контурлары, карьер һәм кисемтәләр бортлары төрлеләге һәм жир асты байлыкларының, жир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм жир асты өслегенә торышына йогынты ясый торган башка факторлар исәпкә алына.

Жир асты байлыкларының аерым участокларынан файдалану милли куркынычсызлыкны һәм әйләнә-тирә мохитне саклауны тәмин итү максатларында чикләнергә яисә тыелырга мөмкин. Торак пунктлар, шәһәр яны зоналары, сәнәгать, транспорт һәм элемент объектлары территорияләрендә жир асты байлыкларынан файдалану, әгәр бу файдалану кешеләргә гомеренә һәм

сәламәтлегенә куркыныч тудырырга, хужалык объектларына яисә әйләнә-тирә мохиткә зыян китерергә мөмкин булса, өлешчә яисә тулысынча тыелырга мөмкин. Махсус сакланылучы табигать территорияләрендә жир асты байлыкларыннан файдалану әлеге территорияләр статусы нигезендә («Жир асты байлыклары турында» Федераль законның 8 статьясы) башкарыла.

Күрсәтелгән ФЗ маддәсе нигезендә жир асты байлыкларыннан файдаланучы үзенә бирелгән тау катламы чикләрендә файдалы казылмалар ятмалары майданнарын төзүне чикләргә хокуклы. Кулланучы жир асты байлыкларыннан файдалануга бәйле эшләрне имин алып бару өчен җавап бирә; жир асты байлыкларын, атмосфера һавасын, жирләрне, урманнарны, су объектларын, жир асты байлыкларыннан файдалануга бәйле эшләрнең зарарлы йогынтысыннан биналарны һәм корылмаларны саклау шартларын регламентлаучы билгеләнгән тәртиптә расланган стандартларны үтәү; шулай ук жир кишәрлекләрен һәм жир асты байлыкларыннан файдаланганда бозылган башка табигать объектларын алга таба куллану өчен яраклы хәлгә китерү өчен җавап бирә.

«Жир асты байлыклары турында» Федераль законның 25 статьясы нигезендә файдалы казылмалар ятмалары майданнарын төзү, шулай ук жир асты корылмалары ятмалары урыннарында урнаштыру, файдалы казылмаларны алу мөмкинлеген тәмин итү яисә төзелешнең икътисадый максатка ярашлы булуын дәлилләү шарты белән генә, жир асты байлыкларының дәүләт фонды яисә аның территориаль органнары һәм дәүләт тау күзәтчелеге органнары рөхсәте белән рөхсәт ителә.

Файдалы казылмалар ятмалары майданнарын үз белдеге белән төзү житештерелгән чыгымнарны һәм территорияне рекультивацияләү һәм төзелгән объектларны сүтү чыгымнарын каплаусыз туктатыла.

4.2.7. Табигать шартлары буенча шәһәр төзелеше эшчәнлеген чикләү

Азнакай муниципаль районы территориясендә үсеш алган куркыныч инженер-геологик процесслар һәм күренешләр түбәндәгеләр:

- су басу процесслары;
- карсторлык ясалу процесслары;
- эрозия һәм гомерлек процесслар;

Мондый территорияләрдән файдалану регламенты «Территорияләрне, биналарны һәм корылмаларны куркыныч геологик процесслардан инженерлык яклавы» СНИП 2.01.15-90 тарафыннан җайга салына. Проектлауның төп

нигезлэмэлэре ", СНиП 2.06.15-85 "Территорияне су басудан һәм су басудан инженер яклау", СНиП 2.01.09-91 "Эшкәртелә торган территорияләрдә һәм утырма грунтларда биналар һәм корылмалар" (63 нче таблица).

4.2.7.1 нче таблица

Куркыныч геологик процессларга дучар булган территорияләрдән файдалану регламентлары

№ т/б	Зона исеме	Күрсәтелгән зонадан файдалану режимы	Рөхсәт ителгән файдалануны жайга сала торган норматив документлар
1	Су басу зоналары	<p>Су басу зоналарында биналарны проектлаганда һәм төзөгәндә (проект отм.68 м) һәм су басуда әлеге куркыныч геологик күренешләрдән төзелеш территориясен инженерлык яклавы күздә тотылырга тиеш.</p> <p>Тыю: яклана торган территориядә гидрологик һәм гидрогеологик режимнарны бозу; дамбаларны үстерү өчен саклагыч корылмалар көпшәсеннән түбәнрәк грунтны алу; тау битләрен кисү, су агымнарының су саклау зонасында жирле материаллар карьерларын эшләү; яклана торган территориянең һәм аның янәшәсендәге акваториянең рекреацион потенциалын киметүгә китерә торган эшчәнлек; рекреация, йогышлы авырулар кузгатучылар, сәнәгать житештерүе калдыклары, нефть продуктлары һәм агулы химикатлар өчен кулланыла торган туфракның, сулыкларның, авыл хужалыгы жирләрен һәм территорияләрне пычрануы.</p>	СНиП 2.06.15-85 «Территорияне су басудан һәм су басудан инженер яклау»
2	Карст процессларына дучар булган территорияләр	<p>потенциаль карстомәгариф зоналарында биналарны проектлаганда һәм төзөгәндә төзелеш территориясен карстомәгариф территориясен инженер яклавы каралырга тиеш.</p> <p>югары дәрәжәдәге өчтән бере булган зоналарны ачыклау, аларны төгәлләү, ятмаларның тирәнлеген ачыклау, яту һәм ярыкларны тутыру характерын ачыклау, шулай ук, югары каверзлык зоналары ачыкланган очракта, известьлыларның тоткарлануы жир асты сулары режимы артыннан даими гидрогеохимик күзәтүләр һәм жир асты суларының явым-төшемнәрен (утырмаларын) һәм биналарның һәм корылмаларның деформацияләрен деформацияләүне геодезик күзәтүләр таләп ителә.</p>	СНиП 2.01.15-90 «Территорияләрне, биналарны һәм корылмаларны куркыныч геологик процесслардан инженер яклау. Проектлауның төп нигезлэмэләре»
3	Эрозион процесслар зоналары	<p>Эрозион процессларга бәйле зоналарда биналарны проектлаганда һәм төзөгәндә әлеге куркыныч геологик күренешләрдән төзелеш территориясен инженерлык яклавы күздә тотылырга тиеш.</p> <p>Табигатьне саклау хезмәтләренә аларны үстерүдә даими күзәтчелек итәргә, күзәтү чөлтәрен киңәйтәргә, эрозиядән битләрне саклау буенча чаралар эшләргә һәм гамәлгә ашырырга кирәк.</p>	

4.2.8. Мелиорацияләнгән торган авыл хужалыгы эшләрә

Азнакай муниципаль районы территориясендә сугарулы һәм киптерелә торган, ягъни сугарулы (сугарылган) авыл хужалыгы жирләре бар. “Жирләрне мелиорацияләү турында” Федераль законның 30 статьясы нигезендә, сугарулы (сугарылган) жирләрдә объектлар төзү һәм жирләрне мелиорацияләү өчен билгеләнмәгән башка эшләр башкару сугарулы (сугарулы) жирләрдә туфракның су, һава һәм тукландыру режимнарын начарайтмаса, шулай ук гидротехник корылмалар һәм саклагыч урман утыртмаларын аерым урнашкан мелиорация системаларын эксплуатацияләүгә комачауларга тиеш.

Мелиорацияләнә торган (мелиорацияләнгән) жирләрдә теләсә нинди эшчәнлек, мелиорацияне дә кертәп, агросәнәгать комплексы өлкәсендә дәүләт сәясәтен эшләү һәм норматив-хокукый жайга салу функцияләрен башкаручы федераль башкарма хакимият органы билгеләгән таләпләр нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.

Мелиорацияләнә торган (сугарылган) жирләрдә элементә, электр тапшыру, торбаүткәргеч, юллар һәм башка объектлар линияләрен төзү һәм эксплуатацияләү дәүләт хезмәтләрен күрсәтү, агросәнәгать комплексы өлкәсендә дәүләт мөлкәте белән идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыручы федераль башкарма хакимият органы, мелиорацияне дә кертәп, шулай ук Россия Федерациясе субъектлары башкарма хакимиятенең тиешле органнары белән килештереп гамәлгә ашырылырга тиеш.

«Жирләрне яисә жир кишәрлекләрен бер категориядән икенчесенә күчерү турында» Федераль законның 7 статьясы нигезендә авыл хужалыгы жирләрен яисә мондый жирләр составындагы жир кишәрлекләрен авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрдән башка категориягә күчерү түбәндәге аерым очрактарда рөхсәт ителә:

жирләрне консервацияләп;

Махсус сакланылучы табигать территорияләрен төзеп яисә жирләрне жирләргә кертәп

жирлекләренң үзенчәлекләрен билгеләп яисә үзгәртәп;

кадастр бәясә муниципаль район (шәһәр округы) буенча кадастр бәясенң уртача дәрәжәсеннән артмаган жирләрдә, шулай ук башка жирләрдә һәм башка жирләрдә әлегә объектларны урнаштыруның башка вариантлары булмаганда, моңа «Жирләрне яисә жир кишәрлекләрен бер категориядән икенчесенә күчерү турында» Федераль законның 7 статьясындагы 2 өлешендә күрсәтелгән жирләрдә урнаштырудан тыш;

авыл хужалыгы житештерүен гамәлгә ашыру өчен яраклы булмаган жирләрне урман фонды жирләре, су фонды жирләре яисә запас жирләр составына кертәп;

линия объектларын төзү чорына бирелә торган авыл хужалыгы жирләренң бер өлешен билгеләнгән тәртиптә рекультивацияләү проекты белән расланган очракта, юллар, электр тапшыру линияләре, элементә линияләре (шул исәптән линияле-кабельле корылмалар), нефть үткәргечләр, газүткәргечләр һәм башка торбалар, тимер юл линияләре һәм башка шундый корылмалар төзәргә;

Россия Федерациясенең халыкара йөкләмәләрен үтәгән килеш, тиешле объектларны урнаштыруның башка вариантлары булмаганда, ил оборонасын һәм дәүләт иминлеген тәмин итеп;

жирләренне рекультивацияләүнең расланган проекты булганда, файдалы казылмалар табуны;

социаль, коммуналь-көнкүреш билгеләнешендәге объектларны, сәламәтлек саклау, мәгариф объектларын элге объектларны урнаштыруның башка вариантлары булмаганда урнаштырганнан соң.

Авыл хужалыгы жирләрен яисә мондый жирләр составындагы жир кишәрлекләрен авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрдән күчерү, аларның кадастр бәясе муниципаль район (шәһәр округы) буенча кадастр бәясенә уртача дәрәжәсеннән илле процентка һәм аннан да күбрәккә артыграк, һәм аеруча кыйммәтле продуктив авыл хужалыгы жирләреннән түбәндәгеләр рөхсәт ителә:

жирлекләреннең үзенчәлекләрен билгеләп яисә үзгәртеп;

линия объектларын төзү чорына бирелә торган авыл хужалыгы жирләреннең бер өлешен билгеләнгән тәртиптә рекультивацияләү проекты белән расланган очракта, юллар, электр тапшыру линияләре, элемент линияләре (шул исәптән линияле-кабельле корылмалар), нефть үткәргечләр, газүткәргечләр һәм башка торбалар, тимер юл линияләре һәм башка шундый корылмалар төзүгә;

Россия Федерациясенең халыкара йөкләмәләрен үтәгән килеш, тиешле объектларны урнаштыруның башка вариантлары булмаганда, ил оборонасын һәм дәүләт иминлеген тәмин итеп;

жирләренне рекультивацияләүнең расланган проекты булганда, файдалы казылмалар чыгару белән.

5. ТЕРРИТОРИЯНЕ ИНЖЕНЕРЛЫК ӨЗЕРЛӘУ ЧАРАЛАРЫ

5.1. ЧОКЫРЛАР ҺӘМ ЭРОЗИЯ ПРОЦЕССЛАРЫНА КАРШЫ КӨРӘШ ЧАРАЛАРЫ

Азнакай муниципаль районы территориясендәге чокырлар кеше гомеренә куркыныч тудырмай. Ләкин чокырлы-чакырлы сөзәклекләр булу чокыр үстерүнең актив стадиясе булуын дәлилли, чокырларның артуын туктатып торуча чараларын карарга мәжбүр итә.

Шунысын да билгеләп үтәргә кирәк, тигезлек шартларында вакытлы су агымнарының эшчәнлегенә белән бәйле рельефның иң зур формалары булып чокырлар тора, алар табигый шартларда елгаларның биек һәм текә ярларындагы промоиннан яңгырлар вакытында барлыкка килә.

Чокырның үсүе биеклектәге стеналарның жимерелүе хисабына су аерып тора торган кинлек ягына таба бара.

Чокырлар барлыкка килүнең беренчел чаралары булып тау битләрендә булган үләнчел капламны саклау һәм чокырларны урманнар һәм жиһазлау рәвешендә ясалма ныгыту тора. Чокырлар белән көрәш үсемлекләренә - агачларны, куакларны, үләннәрне утырту юлы белән уңышлы алып барыла. Үсемлекләр туфракны юдан саклый һәм су агымының тизлеген киметә. Чокырларны ультураштыру аларны хужалык максатларында файдаланырга мөмкинлек бирә.

Чокырлар үсешен туктатып тору өчен, ишелү һәм башка гидромелиоратив алымнар кулланыла. Су агызып чыгаруны һәм суны агызып чыгаруны су агызып чыгаручы канаулар, су агызып жибәрүчеләр, тизәкләр һәм күчереп утыртулар ярдәмендә тәмин ителәр. Күләмнәрне үзләштергәндә, агачлар утырту өчен 10-35 градус киңлектәге 2-4м киңлектәге баскычлы террасалар ясала.

Шулай ук кар тоту ысулын да кулланырга мөмкин, ул кырларда кар туплануны үз эченә ала, ә кырларда тунуның тирәнлеген киметә, туфракның эрүен тизләтә, кар суларының сеңүен яхшырта, жир өсте тигезлеген 2-3 тапкырга киметә. 15-20м аша кар өемнәре хасил итүче кар явулар ярдәмендә үткәрелә (текә сөзәкләкләрдә валлар арасындагы ераклыкны киметәләр); 5 градустан артык тау битләрендә шугалаклар белән атыйлар.

Чекан, Сарлы, Бүләк, Урсай, Уразай торак пунктларында ярларны ныгыту эшләрен башкарырга кирәк.

Районның торак пунктларында ярларны ныгыту буенча тәкъдим ителә торган чаралар 5.1.1 нче таблицада тәкъдим ителде.

5.1.1 нче таблица

Яр ныгыту гамәлләре

№ т/б	Урнашу урыны	Куркыныч табигать барыш	Чаралар
1	Уразай авыл жирлегенә	Елга эрозиясе	Яр буе полосасын булдыру һәм ныгыту
2	Сарлы авыл жирлегенә (Сарлы п.п., Бүләк)	Елга эрозиясе	Яр буе төзелеше
3	Урсай авыл жирлегенә	Елга эрозиясе	Яр буе полосасын булдыру һәм ныгыту
4	Вахитов авыл жирлегенә (Чекан ш.п.)	Елга эрозиясе	Яр буе полосасын булдыру һәм ныгыту

Россия Федерациясенең жир законнары нигезләре нигезендә жирдән файдаланучыларның туфракның жил һәм су эрозиясен булдырмау чараларын үтәвенәң мәжбүрилегә билгеләнгән.

СӨЗӘКЛЕК ПРОЦЕССЛАРЫНА КАРШЫ КӨРӘШ ЧАРАЛАРЫ

Күп очракта төр процессларга каршы көрәш авыр һәм катлаулы була. Гадәти күренешләр кешеләрнең тормышы һәм эшчәнлегә, корылмаларның сакланышы һәм нормаль эксплуатациясә өчен даими куркыныч тудыра.

Азнакай районында ополчениеләргә каршы көрәшү өчен күп төрле ысуллар бар. Әмма монополиягә каршы чараларның дәрәс һәм нәтижәле билгеләнеше өчен, барыннан да элек, оползнең табигатен ачыкларга кирәк.

Торак пунктны планлаштырганда, опольеллыкка каршы чараларның катлаулылыгын һәм гадәттә зуррак бәясен исәпкә алып, оползнев территорияләрендә биналар һәм корылмаларны урнаштырудан һәрьяклап качарга кирәк.

Идән буге процесслары булган очракта, жир өсте куркыныч тау битләренә йөкләнешне арттырмакка, оползне зарарсызландырырга кирәк. Моның өчен ачык яки ябык дренаж кулланыла. Суны тылның тыл өлешендә ачык типтагы яңгыр суларын агызып чыгару жайланмасы ярдәмендә тормышка ашырырга. Шулай ук сөзәклекнең текә ягын да үзгәртәргә, сөзәклекне тергезергә мөмкин (сөзәк яссылыгыннан бульдозерлар ярдәмендә урманны ясыйлар). Шулай ук вакытта приборларны кулланып, оползньнәрне даими күзәтү алып барырга кирәк. Комплекста агач һәм куак үсемлекләре утырту, оползнең авышлыктары өслегендә күпьяеллык өлгәре торган үләннәр чәчелеп, шулай ук оползне тотрыклыландыру өчен профилактик чара булачак. Үлән, куаклык һәм агач үсемлекләре артык дымны сәңдерергә булыша. Моннан тыш, үсемлек капламы токымнарны тирән тунудан саклай, аларны, механик рәвештә, жир кишәрлегендә тамыр системасы белән ныгыта һәм яңгыр һәм кар сулары белән юылудан һәм юылудан саклай.

5.3. КАРСТ ЧАГЫЛЫШЛЫ ТЕРРИТОРИЯЛӘРДӘН ФАЙДАЛАНУ ЧАРАЛАРЫ

Территорияләрнең карстокуркынычын, бер ел дәвамында бер квадрат километр мәйданда күзәтүләр ясалу саныннан чыгып билгелиләр.

Геодинамик процесс буларак, кардинал үзенә геологик килеп чыгышы һәм алга таба үсеше белән бәйләү үзенчәлегенә ия. Димәк, һәр карстокуркыныч территория төзелешнең үзенчәлегенә дә ия. Бу очракта карстокуркынычы территорияне бәяләү, махсус карстосаклагыч чаралар эшләү һәм куллану кирәк.

Биналарны һәм корылмаларны инженерлык яклавы өчен гамәлдәге норматив документларга ярашлы рәвештә, карсттан түбәндәге каршы чаралар яисә аларны яраштырулар кулланыла:

- планлаштыру корылмалары - төзелеш территориясендә һәм аны планировкалауда - өске атмосфера суларын аерып алу өчен ясалма авышлыклар булдыру максатында корылмаларны рациональ урнаштырудан гыйбарәт;
- Суны яклау һәм фильтрационга каршы - нигездә, су отводы оештыруда, дренажлар төзүдә, су йортларның нигезенә агып төшмәсен өчен, су агызып төшмәсен өчен, су түгүне булдырмауда;
- геотехник яктан - төрле эремәләр, мәсәлән, цемент эремәләре белән карст провалларын нигезләрне ныгытудан, тутырудан, "тампонлаудан" гыйбарәт;
- эксплуатация корылмалары - карстомониторингны гамәлгә ашыруда - карст процессларының үсешен даими күзәтүдә;
- конструктив.

Каршылыкка каршы чаралар территорияләрдә биналарны һәм корылмаларны проектлаганда, аларны геологик төзелештә эрүчән тау токимнары (известьташлар, доломитлар, акбур, карбонат цементлы терәк грунтлары, гипслар, ангидридлар, таштан тоз) булган территорияләрдә карст чагылышлары (каррлар, понорлар, козгыннар, козгыннар, козгыннар, поляклар, үзәннәр) һәм грунт массивының тирәнлегендә (грунтларны, полостиларны, каналларны, галереяларны, мөгарәләр, мөгарәләр) бар.

Каршылыкка каршы чараларны ачыкланган һәм фаразлана торган карст күренешләренен, карстуклы токимнарның төрен, аларның урнашу шартларын һәм, 2.02.01-83 ны исәпкә алып, проектлана торган яклау һәм сакланган корылмаларның, предприятиеләрнең, территорияләрнең үзенчәлекләрен билгели торган таләпләрнең характерына бәйле рәвештә сайларга кирәк.

Биналарны һәм корылмаларны проектлаганда карга каршы төп чаралар сыйфатында түбәндәгеләрне күз алдында тотарга кирәк: куркыныч карст күренешләре зонасыннан түбәнрәк биналар һәм корылмалар нигезләрен һәм корылмаларын урнаштыру; карст полосаларын тутыру; карст чагылышларын барлыкка китерүне ясалма тизләтү; ясалма су үткәрмәү һәм фильтрацион пәрделәр булдыру; грунтларны беркетү һәм тыгызлау; жир асты сулары режимын көйләү; жир өсте агышын оештыру; нигезләрнең мөмкин булган рәвешләрендә бөтенлекне һәм тотрыклылыкны саклап калуга исәпләнгән биналар һәм корылмалар конструкцияләрен һәм аларның фундаментларын куллану. Карст процессларының активлашуын булдырмас өчен, суүткәргеч яки канализация челтәрләрендә аварияләргә кисәтергә яки тиз бетерергә кирәк.

Карст корылмаларның сейсמודинамик тотрыклылыгын начарайта. Импульсив карст уңышсызлыклары хужалык эшчәнлеген урыннарында җитди зыян китерергә мөмкин. Карст районнарының гидродинамик режимының технологик үзгәрүе катастрофик уңышсызлыкларның куркынычын тирәнәйтә, бигрәк тә карсту утырма-суффозия күренешләре булган урыннарда.

Азнакай муниципаль районының картографик схемасы нигезендә, карст күренешләре булган территорияләрдән файдалану чараларын Балтачто, Кук-Тяк һәм Бүләк торак пунктларында карарга кирәк. Карс бүрәнәләре перспектив үсешнең яңа майданчыклары янында урнашкан, шуңа күрә яңа биналар һәм корылмалар төзегәндә әлегә тискәре факторны исәпкә алырга кирәк.

«Геофизика опасных природных воздействий» СНИП белән туры килә,

Район территориясенең 5% ка якыны карст процесслары белән зарарланган, бу район территориясенең уртача куркыныч категориягә керүен күрсәтә.

Жир асты һәм өске карбонат, сульфатно-карбонат карстының турыдан-туры чагылышы участоклары төзелеш шартлары буенча яраксыз яки катлаулы, кыйммәтле инженерлык эзерлеге таләп итә торган шартларга кертелгән.

Карс-суффозия күренешләре булган районда биналар һәм корылмалар төзү өчен майданчыкны үзләштерер алдыннан инженер-геологик тикшеренүләр уздырырга кирәк, аларда карст күренешләре һәм куркыныч янау куркынычы тасвирламасы, аларның үсеш динамикасы булырга тиеш.

Аз катлы төзелеш өчен карстосаклагыч, тирән эретеп ябыштыру фундаментларын төзүгә, карстук токымнары катламын кисүгә яисә цемент эремәсе белән полостейларны тутыруга бәйле махсус кыйммәтле карстосаклагыч эшләр уздыруга ихтыяж юк. Танылган конструктив һәм су саклау чараларын куллану аз катлы төзелешнең ышанычлы эксплуатациясен тәмин итәчәк.

Карарга каршы тәкъдим ителә торган чаралар 5.3.1 нче таблицкага кертелде.

5.3.1 нче таблица

Каршылыкка каршы чаралар

№ т/б	Урнашу урыны	Куркыныч табигать барыш	Чаралар
1	Тымытык авыл жирлеге (Күк-Тәкә авылы)	Карст козгыннары	Планлаштыру, су яклау, эксплуатация
2	Сарлы авыл жирлеге	Карст козгыннары	Планлаштыру, су яклау, эксплуатация
3	Балтач авыл жирлеге (Балтач авылы)	Карст козгыннары	Планлаштыру, су яклау, эксплуатация

Архитектур-планлаштыру чаралары карстоопасных зоналарын шәһәр төзелешеннән ким булган карстоопасные участокларны максималь файдалануга планлаштыру алымнары белән тәмин итүгә юнәлдерелергә тиеш.

5.4. ТЕРРИТОРИЯЛӘРНЕ СУ БАСУДАН ЯКЛАУ ГАМӘЛЛӘРЕ

Су басу шартларында барлык дәрәжәдәге жирле үзидарә органнарының төп бурычы - су басудан килгән зыянны булдырмау яисә минимальләштерү, шулай ук халыкны һәм икътисад объектларын яклауны тәмин итү.

Су басудан саклану чаралары оператив (ашыгыч) һәм техник (кисәтү) бүлекчәләргә бүленә.

Оператив чаралар су басудан саклану мәсьәләсен тулаем хәл итми һәм техник чаралар белән комплекта гамәлгә ашырылырга тиеш.

Техник чаралар кисәтү характерында һәм аларны гамәлгә ашыру өчен алдан ук махсус корылмалар төзү һәм аларны төзү зарур, алар шактый материал чыгымнарны күздә тотта.

Су басулар белән көрәшнән заманча (техник) чаралары түбәндәгеләр:

- елга үзәнәндә агынтыны көйләү;
- су ташу суларын чыгару;
- су ташлауларда өске агымны көйләү;
- бөкләү;
- елга юлын яшерү һәм тирәнәйтү;
- яр буе саклау корылмалары төзү;
- төзелә торган территорияне сибеп жибәрү;
- мөмкин булган су басулар зоналарында төзелешне чикләү һәм башкалар.

Территорияләрне су басудан саклау, аеруча шәһәр төзелеше әһәмиятенә ия булган хәлдә, Жир өслеге тамгалары (сибү, юу), су агымы тамгалары арту, күбесенчә кече елгаларда сусаклагычлар төзү яки бушату юллары төзү хисабына су агымы тамгалары түбәнәю белән гамәлгә ашырыла. Гамәлдә бер чара түгел, ә аларның комплексы кулланыла. Аерым алганда, территорияләрне сибүне (жимерелү белән чагыштырганда) су пространствосына керү мөмкинлегә тәмин итә, әмма төзелгән территорияләрдә мөмкин түгел. Территорияне су басудан яклау елга яки сусаклагычта су горизонты күтәрелү, грунт сулары дәрәжәсен күтәрү нәтижәсендә гамәлгә ашырылырга тиеш. Бу яклау яр буе горизонталь дренасы, вертикаль дренаж коелары системасы яки аларның кушылмасы төзелеше белән тормышка ашырыла. Грунт суларының биеклеген киметү, мәсәлән, төзелештә күтәрелергә мөмкин булган территорияләрдә дә күздә тотыла.

Тотылган территорияләрне су басудан иң зур икътисадый нәтижәгә һәм ышанычлы яклау пассив методлар белән бергә яклауның (су агышын көйләүнең) актив ысуллары комплексыннан файдаланганда (су басудан бөкләү, руслотирәнәйтү һ.б.) ирешелергә мөмкин.

Саклау ысулларын сайлау кайбер факторларга бәйле: гидравлик су агымы режимы, жирлекнең рельефы, инженер-геологик һәм гидрогеологик шартлар, үзәндә һәм тугайда (плотиналар, дамбалар, күперләр, юллар, су жыю урыннары һ.б.) инженер корылмалары булу, су басуга дучар булган икътисад объектлары урнашу.

Территорияне су басуга каршы көрәш буенча тәкъдим ителә торган чаралар 3 нче таблицада күрсәтелгән.

5.4.1 нче таблица

Су басуга каршы көрәш чаралары

№ т/б	Урнашу урыны	Куркыныч табигать барыш	Чаралар
1	Вахитов авыл жирлегә (Чәкән авылы, Константиновка)	Су басу	Елга юлын бораулау, тирәнәйтү
2	Югары Стәрле авыл жирлегә (Югары Стәрле авылы)	Су басу	Елга юлын бораулау, тирәнәйтү
3	Тымытык авыл жирлегә (Тымытык авылы, Күк-Тәкә)	Су басу	Яр буе яклаучы корылмалар төзү, төзелә торган территорияне сибү
4	Урсай авыл жирлегә	Су басу	Яр саклау корылмаларын төзү, төзү
5	Сарлы авыл жирлегә (Сарлы п.п., Бүләк)	Су басу	Яр буе яклаучы корылмалар төзү, төзелә торган территорияне сибү

5.5. СЕЙСМОКУРКЫНЫЧ РАЙОННАРДА ТӨЗЕЛЭШ ШАРТЛАРЫ

Татарстан Республикасын территорияль планлаштыру схемасы материаллары нигезендә Азнакай муниципаль районы сейсмиклык зонасында 6 баллга ($T=1000$ ел балльлек кабатлану вакыты белән) урнашкан.

Район территориясендә геодинамик куркынычның барлык факторларын да исәпкә алырга кирәк, шул исәптән инженер-геологик шартларны һәм турыдан-туры төзелеш майданчыкларында (СНиП II-7-81) сейсмик тәэсирләрне дә кертәп. Төзелеш төзелеш төзелеш материаллары һәм төзелеш эшләре сыйфатына югары таләпләр куелган (СНиП 2.02.01-83).

Биналар һәм корылмаларның челтәрле булуы тиешле конструктив карарлар белән тәэмин ителергә тиеш. Алып баручы кирпеч һәм таш диварлар, кагыйдә буларак, вибрация кулланып, завод шартларында эшләнә торган кирпеч яки таш панельләрдән яки блоклардан, яки кирпеч яки таш эремәләре белән эремәнең кирпеч яки ташка тоташуын арттыра торган махсус өстәмәләр салынган эремәләрдә салынырга тиеш.

5.6. ОРГАНИК БУЛМАГАН ГРУНТЛАР БУЛГАН ТЕРРИТОРИЯЛӘРДӘН ФАЙДАЛАНУ ЧАРАЛАРЫ

Органик булмаган грунтлар белән тупланган территорияләрне үзләштергәндә түбәндәге чаралар күздә тотылырга тиеш:

- фундаментлар белән органик грунтлар катламының тулы яисә өлешчә ярылуы;
- органик грунтны ком, гравий, вак таш һ. б. белән тулысынча яисә өлешчә алмаштыру;
- корылма яисә төзелешнең тулы (намазлы) грунт яисә башка материал белән (нигезләрне берләштерү процессын тизләтү кирәк булганда, фильтрлау катламы яисә дренаж корылган) барлык майданчыгын вакытлыча яисә даими рәвештә күзәтүче грунтлар тыгызлау;
- ләмнәрне бораулау ысулы белән беркетү.

Органик грунтлар яткан урыннарда корылмага нигез итеп, туфрак катламын юу өчен, теләсә нинди эрелектәге супеси һәм ком кулланыла ала. Тузанлы комнарның һәм коры жирнең юдыртыла торган катламын консолидацияләүне тизләтү өчен, башлангыч намаз яки аз сулыкларга үтеп керә торган табигый нигезне, мәсәлән, урта зурлыктагы комнан, дренировать итә торган органик булмаган грунтлар белән өеп салырга кирәк.

Инженер-геологик тикшеренүләр уздырганда өстәмә рәвештә түбәндәгеләрне билгеләргә кирәк:

- органик һәм органик грунтларның яту характеры һәм катламнарның, тарлавыкларның калынлыгы һәм бу грунтларның линзы;
 - орф тутырылган грунтлар, торфлар һәм сапропельләр (ГОСТ 25100) бүлеп бирү өчен органик матдәнең эчтәлеген;
 - органик матдәнең торфларда таркалу дәрәжәсе;
- Консолидация коэффициенты.

Органик һәм органик грунтларга характеристикалар һәр табылган катламның тирәнлегенә буенча 0,5 м дан да ким булмаган тирәнлектә билгеләнергә тиеш.

Бу грунтның табигый структурасын саклау максатыннан илалар салынган майданчыкларда сынау методлары кулланылырга тиеш, бу исә грунтка динамик йогынты ясауны булдырмый. штамплар, прессиометрлар, статистик зондирование, әйләнү кисеме приборлары, радиоизотоп ысуллар һ.б. куллану тәкъдим ителә.

Органик грунтлар булган территорияләрдән файдалану буенча тәкъдим ителә торган чаралар 5.6.1 нче таблицада күрсәтелгән.

5.6.1 нче таблица

Органик булмаган грунтлар булган территорияләрдән файдалану чаралары

№ т/б	Урнашу урыны	Куркыныч табигать барыш	Чаралар
1	Чубар Абдулл авыл жирлегенә	Орган минераль грунтлары	- фундаментлар белән органик грунтлар катламының тулы яисә өлешчә ярылуы; -органик һәм органик грунтны ком, гравий, вак таш белән тулысынча яисә өлешчә алмаштыру.

Грунтларның органик үзлекләре булган территорияләргә үзләштерү югарыда аталган чараларны кулланганда гына мөмкин.

5.7. Элювиаль ГРУНТЛЫ ТЕРРИТОРИЯЛӘРДӘН ФАЙДАЛАНУ ЧАРАЛАРЫ

Элювиаль грунтлар күбесенчә суглинкалар һәм балчык белән тәкъдим ителгән, алар үзләренәң ясалыу урынында физик яктан жыллэтүгә дучар ителгән. Грунтларның мондый тибы төрле дәрәжәдә өчтән беренчә һәм ярылуы белән аерылып тора, тышкы йөкләнеш тәэсирендә тигезсез кысылуга ия.

Элювиаль грунтлар ятуның катлаулы шартларын, аларның ана токимнарының бертөрле булмасы һәм аларның экзоген процессларга төрле бирешүчәнлегенә белән бәйлә югары төрлеләгән исәпкә алып, биналарны һәм корылмаларны проектлауны һәм төзүне жентекләп башкарырга кирәк.

Биналар һәм корылмалар төзелешенә һәм алардан файдалану процессында элювиаль грунтлар үзлекләренәң начараюы казаннарда грунтлар туңу, су һәм промстокларның коммуникацияләрдән чыгуы, вибрация һәм башка динамик йөкләнешләр йогынтысы исәбенә башкарыла.

Фундаментлар урнаштыру эшләрен, грунтлар ачык казанда озак вакытлар була алмыйча, нигез салу эшләрен башкарганда, туфракны су белән туендыруга юл куймаска кирәк.

Элювиаль грунтлар белән өелгән нигезләренәң исәп-хисап деформацияләрендә нигезләренәң чикле яисә житәрлек булмаган сәләтсезлегенә күбрәк булганда түбәндәгелә чаралар күздә тотылырга тиеш:

комнан, гравийдан, вак таштан тыгызланган грунт бүлү мөндөрлөрөн урнаштыру;

Элювиаль грунтларда вак таш, гравий яки ком белән капланган "кесэлэр" һәм "оя"ны тулы яки өлөшчә алыштыру.

Әлеге чаралар житәрлек булмаган очракта эретеп ябыштыру фундаментларын куллануны, «биналар һәм корылмаларның нигезлөрөн һәм нигезлөрөн проектлау һәм урнаштыру» СП 50-101-2004 таләпләре нигезендә нигезләнгән яисә конструктив чараларны тигезләү ысулын күздә тотарга кирәк.

5.8. ЮЛЛАРНЫ КАР КӨРТЛӨРӨННӨН ЯКЛАУ ЧАРАЛАРЫ

Район территориясендә исәп-хисап чорында шәһәрне көнчыгыш яктан урап уза торган төбәк әһәмиятендәге Азнакай шәһәре тирәли юл участогы төзү планлаштырыла. Юл участогында кар көртләре чыгу куркынычы минималь.

Азнакай районы территориясендә юлларны көртләрдән саклау чаралары торак пунктлар аша уза торган түбәндәге юллар участкаларында каралган, атап әйткәндә:

- Азнакай шәһәре - Карамалы бистәсендә;
- Буралы бистәсе - Азнакай шәһәре;
- Кәкре Елга ш.п.-Азнакай шәһәре;
- Мәлбагыш авылы районында (Актүбә бистәсе юлы - Әлкәй авылы юлы);
- Олы Сукаеш авылы - Чалпы авылы;
- Уразай - Митрәй авыллары

Автомобиль юлларын кышкы карап тоту буенча чараларның бөтен системасы үтәлә торган эшләрне мөмкин кадәр жиңеләйткәндә һәм арзанайтканда автотранспорт хәрәкәте өчен нормаль шартлар тәэмин итү өчен төзелә. Әлеге бурычларны үтәү өчен түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

- кар көртләре барлыкка килүне булдырмау буенча даими яисә вакытлы кар саклау чараларын урнаштыру юлы белән яклау чаралары;

- юл өслегендә узучы транспорттан кышкы тайгак ясалуга юл куймау максатын күздә тоткан профилактик чаралар;

- юлда кар һәм боз берәмлекләрен алып ташлау һәм аларның автомобиль хәрәкәтенә йогынтысын киметү чаралары;

-тәүлекнең караңгы вакытында юлларны яктырту.

Юлларны кар көртләреннән саклау даими яки вакытлы кар саклагычы ярдәмендә башкарыла.

Даими кар оясына кар саклый торган урман полосалары һәм даими коймалар керә.

Вакытлыча - кар саклай торган калканнар, кар траншеялары, өемнәр һ.б.

Даими кар тоту жайланмаларын кышкы чор ахырына исәпләү күләменә проектлаштырырга кирәк. Вакытлы кар саклай торган жайланмаларны исәп-хисап буранына проектларга кирәк, чөнки вакытлы кар саклагычны эшкәрткәннән соң аны торгызу күздә тотыла.

Кар тозлау агымына тәэсир итү принцибы буенча, кар саклау жайланмалары түбәндәгеләргә бүленә:

- юлда себеркеле карны тоткарлау принцибы буенча эшләүче кар тоту чаралары;

- кар үткәргеч хәрәкәтнең кар саклый торган чаралары, кар ташкыны жилинең тизлеген арттыра һәм юл аша кар күчерә торган (кар эри торган коймалар);

- кар (галерея һәм тоннельләр) элэгүдән тулысынча аерымланган кар саклай торган чаралар.

Автомобиль юлларында кар тоту гамәле жайланмалары аеруча киң таралган.

Кар саклай торган гамәлләрне яклауның иң ышанычлы, экологик яктан акланган төре булып кар саклай торган урман полосалары тора.

Кар саклау полосасы тыгыз (житештерелми торган) конструкциягә ия булырга тиеш. Һәр полосаның мәжбүри элементы ике рәт куе куаклык шеше булырга тиеш.

Жир өслеге кашкасыннан юл буе кар саклагыч полосасына кадәр ераклык, урман полосаларының киңлегенә һәм кар оприносы күләмнәре 250 м³/м га кадәр булган полосалар арасындагы аерма зурлыгы 5.8.1 нче табл буенча билгеләнә.

5.8.1 нче таблица

Кар оприносы күләменә карап, урман полосаларын урнаштыру

Кар көрәүнең хисап күләме, м ³ /м	Кашынан урман үсентеләренә кадәр ара	Урман утыртмалары арасындагы аерманың киңлегенә м	Урман утыртмалары өчен жирләр бүлеп бирелгән полосаларның киңлегенә, м
10-25	15-25	-	4
50	30	-	9
75	40	-	12
100	50	-	14
125	60	-	17
150	65	-	19
200	70	-	22
250	50	50	2×14

Авыл хужалыгы жирләрендә булдырыла торган кар саклай торган полосаның озынлыгы зур булганда, авыл хужалыгы машиналарын узуга өчен һәр 800-1000 м саен 10-15 м технологик аерманы күздә тотарга кирәк.

Автомобиль юлына якын урнашкан даими кар саклай торган жирләрдә яки булганнарын көчәйтү мөмкин булмаган очракта, шулай ук икътисадый яктан акланган очракта, вакытлы кар тоту жайланмаларын кулланырга кирәк; кар саклай торган калканнар, траншеялар, кар стеналары һ.б.

Алар юлларны кар көртләреннән саклау сыйфатында һәм утырту яки коймаларны көчәйтү чарасы буларак кулланыла ала.

Щитларны мөмкин булганча калкулыкларны (калкулыкларны, өемнәрне) югарыдан, түбәнәюне булдырмый гына куярга кирәк.

Озын һәм интенсив метельләр белән чорларда, алар вакытында калканнарның алмашынуы кыенлашкан, калкан сызыклары ике, өч һәм аннан да күбрәк рәтләр куя. Күп рәтле калкан линияләрен урнаштырганда, бары тик кыр рәтен генә күчерү жите.

Күпкырлы калкан линияләрен төрле яктылыктагы щитлардан формалаштыру максатка ярашлы. Кырга якынак сызыклар йомшаграк рәшәткә белән калканнардан ясала, ә юлга яқындагы рәт куе рәшәткәле калканнардан ясала.

Исәп-хисап бураныннан кар оприносының күләме саклану (бер рәт, ике рәт һ.б.) белән тоткарланучы кар күләме күләмәнән кимрәк булса, кар жыю сәләте бетеп, кышкы чор дәвамында калканнарны алмаштыру башкарыла.

интенсив метельләр (кар оприносы күләмнәре 120 м³/м га кадәр) белән чорларда конструкциянең тыгызлыгы буран вакытында жил көченә пропорциональ рәвештә арта торган үзгәрә торган яктылыкка туры килә торган жайланмаларны куллану максатка ярашлы.

Кар оприносы күләмнәре 75 м³/м га кадәр булганда, полимер материаллардан һәм полимер нигездәге челтәрләрдән эшләнә торган вакытлы пространстволы кар саклау чараларын (ВПС) куллану мөмкин.

Автомобиль юлларын кар көртләреннән саклаганда кардан ясалган жайланмалар киң таралган.

Кардан ясалган жайланмаларның иң киң таралган төрләре кар траншеялары.

Траншеялар, үзлегеннән саклану чарасы буларак, IV-V категория юлларында яисә башка чаралар (урманнар, коймалар, калканнар) белән берлектә, кар саклый торган гамәлләрне көчәйтү һәм I, II, III категория юлларында кар саклай торган линияләренң ышанычлылыгын арттыру өчен кулланыла ала.

Европада кулланыла торган кар көртләреннән юлларны яклауның ышанычлы чарасы - кар тотып тора торган коймалар - зур чыгымлы материаллар һәм югары бәяле капитал типтагы жайланмалар. Шуңа күрә коймалар төзүне икътисадый яктан нигезлиләр. Интенсив метелев эшчәнлегә булган урында коймалар куллану тәкъдим ителә. Коймалар кар саклай торган хәрәкәтләр һәм кар эри торган хәрәкәтләр булырга мөмкин.

Коймалар тоташ һәм рәшәткәле, агач, тимер-бетон яки катнаш булырга мөмкин. Тоташ коймаларны рәшәткәләргә караганда кар азрак жыялар, шуңа күрә алар карны берьяклы тоткарлау таләп ителгән очракта гына кулланыла. Юлга китерелә торган кар күләменә карап, кар саклагыч коймалар 3 метрдан 5 метрга кадәр биеклектә урнаша.

Койманың биеклеген әлегә жирлектә кар оприносы күләменә һәм кар капламының биеклегенә карап билгелиләр.

Коймаларның кар саклай торган сәләтен яхшырак файдалану һәм зарарлануларны булдырмау өчен, бигрәк тә кар, коймалар, бигрәк тә агач кар явканда, өстенлек итүче жилләр юнәлешенә перпендикуляр урнаштыру дөрес, хәтта шул ук вакытта коймалар теге яки бу почмак астында юлга карата урнашсалар да.

Тимер тонналы кар саклагыч коймалар агач коймалардан озаграк. Алар тимер-бетон элементлар жыелмасыннан эшлэнэ. Тимер-бетон стоклар һәм агач панельләрдән торган катнаш конструкцияләр кулланырга мөмкин.

Юлларны кар өемнөрәннән яклауның теге яки бу методын сайлау явым-төшемнең интенсивлыгына, трассаның шартларына һәм эһәмиятенә, районның матди иминлегенә бәйле.

5.9. МЕЛИОРАТИВ ЧАРАЛАР

Авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләренң туфрак уңдырышлылыгын арттыру игенчелекне интенсификацияләүнең табигый шарты булып тора, ул уңышлылыкның үсүенә, жирнең табигатьне саклау эһәмиятенә ия кыйммәтләрән арттыруга ярдәм итә.

Мелиоратив чаралар нигездә районның авыл хужалыгы ихтыяжлары өчен жир фондыннан оптималь файдалануны тәэмин итү өчен каралган.

Туфракның уңдырышлылыгын саклау һәм арттыру, табигать ресурсларыннан, шул исәптән авыл хужалыгы жирләреннән нәтижәле файдалану, жирләрне гидротехник һәм мелиоратив корылмалар төзү һәм реконструкцияләү юлы белән су басудан яклау өчен 2009-2012 елларга «Татарстан Республикасы авыл хужалыгы предприятиеләрендә жирләрне тамырдан яхшырту буенча мелиорация эшләре» республика максатчан программасы кабул ителде (Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2009 елның 25 февралендәге 102 номерлы карары), аның мөһим бурычлары сугарулы һәм киптерелгән жирләрне торгызу, жирләрне су һәм жил эрозиясеннән яклау, авыл хужалыгы жирләрен авыл хужалыгы әйләнешенә кертү, аграр житештерүнең һәм агросәнәгать комплексының башка өлкәләренең нәтижәлелеген арттыру, төбәк азык-төлек базарларында житештерелә һәм дөньякүләм азык-төлек базарларында көндөшлеккә сәләтле продукцияне тәэмин итә торган дәрәжәгә кадәр арттыру.

Программага Татарстан Республикасы бюджетыннан һәм Татарстан Республикасы авыл хужалыгы предприятиеләренең үз акчалары исәбеннән авыл хужалыгы жирләрен һәм сулыкларын төзүгә, реконструкцияләүгә, торгызуга чыгымнар салынды.

Районда бүгенге вазгыятьне, атап әйткәндә, чираттагы корылык елын, сазлыклы урыннарны исәпкә алып, бары тик чәчүлекләрне һәм кырларны терлекләр көтү өчен сугару буенча киң программа гына таләп ителә.

Сөрү жирләренең һәм югары продуктив агроландшафтның ышанычлы яклануын тәэмин итү өчен, экологик каркас рәвешендә, чәчүлек жирләренең 4,7-7 % дәрәжәсендә чәчелүенә оптималь мәгънәгә ирешү өчен, саклагыч урман утыртмалары булдырырга кирәк.

Агроурманмелиорация жирләрне мелиорацияләүнең экологик яктан иң отышлы һәм куркынычсыз төре булып тора.

Агроурманмелиорация буенча чараларны тамыр системасы грунтын ныгыту, грунтны киптерү, эрозияне булдырмау, өске сулар грунтына инфильтрацияне киметү, эчеп чыгару, пейослар ясау һәм вываллар ясау исәбенә сөзәклекләренң (откосларның) тотрыклылыгын арттыру өчен башка монополиягә каршы һәм файдалы чаралар белән комплекта күрергә кирәк.

Агроурманмелиорация чаралары составына: күпьяллык үләннәр чөчү, күпьяллык үләннәр һәм куаклар утырту, күпьяллык үләннәр яисә дерновка чөчү белән берлектә кертелергә тиеш. Үсемлекләр сайлау, аларны планда урнаштыру, утырту типлары һәм схемалары туфрак-климат шартлары, рельеф үзенчәлекләре һәм авышлыкны (откос) эксплуатацияләү үзенчәлекләре, шулай ук авышлыкны планлаштыру һәм әйләнә-тирә мохитне саклау таләпләре нигезендә билгеләнергә тиеш.

Өске суларның инфильтрациясен горизонталь һәм сөзәк битләренң (калкулыкларның) горизонталь һәм сөзәк өслекләрендәге грунтка киметү өчен, асфальт-бетоннан һәм битум минераль катнашмалардан өслекләр кулланырга кирәк.

Урман яклау полосалары утырту әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясамый гына түгел, бәлки урман хужалыгы белән шөгыйльләнергә дә мөмкинлек бирә, чөнки урман утырту шулай ук иске агачларны чистартырга, кисәргә, яңа үсентеләр утыртырга кирәк.

Шунысын билгеләп үтү мөһим, урман - ул жирле климатка гына йогынты ясый торган мөһим экосистема, ул урманнар янәшәсендәге туфракның дымлылыгы дәрәжәсен дә формалаштыра.

Жирләрне мәдәни мелиорациясе жирләрне тамырдан яхшырту буенча мелиорация чаралары комплексын уздырудан гыйбарәт һәм жирләрне агач һәм үләннәр, түмгәкләр, ташлар, агач һәм мүкләрдән чистартуны үз эченә ала, бу элек файдаланылмаган яисә ташландык жирләрне әйләнешкә кертәргә, кырларны, чөчү әйләнешен конфигурацияләүне яхшыртырга ярдәм итә.

Мәдәни-техник мелиорация кысаларында жирләрне тирәнтен йомшарту, ком чүбе, плантаж ясау һәм беренчел окультурлаштыру кулланылырга мөмкин.

Элек киптерелгән жирләрдә, шулай ук күпьяллык жыләк-жимеш үсентеләре утыртуга һәм аларны карауга бәйлә әлегә эшләр комплексын үткәргүгә аерым игътибар бирелә.

Чагыштырмача зур булмаган чыгымнар белән мәдәни-техник эшләр туфрак уңдырышлылыгының икътисадый һәм экологик нәтижәлелеген сизелерлек арттыра һәм авыл хужалыгы жирләренң әйләнештән чыгуын булдырмау өчен төп шартларның берсе булып тора.

Табигать азык жирләрендә агач-куак үсентеләре белән көрәшүнң иң радикаль ысулы булып химия мелиорациясе тора - казылган жирләрне амборицидлар, велпар, 4Е гарлоны һәм глифосата (раундап, утал, фосулен) нигезендә препаратлар белән эшкәртү, алар 2,4-Д препаратларына караганда нәтижәлерәк һәм экологик яктан куркынычсызрак.

Арборицидлар куллану технологиясен төгәл үтәгәндә, химик мелиорация хезмәт житештерүчәнлегенң югарырак булуын тәмин итә һәм агач-куак үсемлекләренң механик казылмаларына караганда, экологик хәлгә азрак дәрәжәдә йогынты ясый.

Сугарулы жирләрдә туфракны юу белән көрәштә төп рольне сугарулы территорияне планировкалау, чыгару каналлары, полив бороздалары һәм полосалары рельефы буенча үзара урнашканда эрозиягә каршы таләпләрне исәпкә алу, су сиптерү куәтен билгеләү, яңгыр яудыру һәм ипотека эчендә сугару алымын куллану керә торган гидротехник звено алып тора. Күпьяллык

үләннәрнең һәм сидератларның ундырышлы үсентеләрен чәчү әйләнешендә һәм рәт араларында куллану, туфракны һәм ашламаларны эшкәртүнең дәрәҗә системасы, урман һәм җимеш полосалары агротехник һәм фитомелиоратив буынның ярдәмче әһәмиятенә ия.

Территорияне инженерлык ягыннан яклау һәм әзерләү буенча барлык эшләр әйләнә-тирә мохитне саклау буенча чаралар комплексы белән бәйлә булырга тиеш.

6. ТЕХНИК-ИКТ ИСАДЫЙ КҮРСӘТКЕЧЛӘР

№ т/б	Күрсәткечләр	Үлчәү бердәмлеге	2010 елга хәзерге халәт	2020 елга кадәр I чират	2035 елга кадәр хисап срогы
1	Территория				
1.1.	Авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләр	мең га	159,7	159,3	159,2
1.2.	Торак пунктлар жирләре	мең га	8,5	8,9	8,9
	шәһәр	мең га	3,3	3,3	3,3
	авыл	мең га	5,2	5,5	5,5
1.3.	Сәнәгать, энергетика, транспорт, элемтә, радиотапшырулар, телевидение, информатика жирләре, космик эшчәнлекне тәмин итү өчен жирләр, оборона, куркынычсызлык һәм башка махсус билгеләнештәге жирләр	мең га	5,1	5,2	5,3
	сәнәгать жирләре	мең га	3,5	3,5	3,5
	энергетика жирләре	мең га	0,02	0,0	0,0
	транспорт жирләре, шул исәптән:	мең га	1,6	1,6	1,7
	тимер юл	мең га	0	0,0	0,1
	автомобиль	мең га	1,6	1,6	1,6
	торба үткәргеч	мең га	0	0,0	0,0
	башка махсус билгеләнештәге жирләр	мең га	0	0,010	0,018
1.4.	Аеруча саклана торган территорияләр һәм объектлар жирләре	мең га	0	0,0	0,0
1.5.	Урман фонды жирләре	мең га	43,5	43,5	43,5
1.6.	Су фонды жирләре	мең га	0	0,0	0,0
1.7.	Запас жирләре	мең га	0	0,0	0,0
	Район буенча барысы	мең га	216,9	216,9	216,9
2	Халкы (2009)				
2.1.	Барлыгы	мең кеше	64,4	62,5	58,5
	Шул исәптән:				
	шәһәр		43,9	42,9	41,0
	авыл		20,5	19,6	17,5
2.2.	Халыкның табигый хәрәкәте күрсәткечләре:	мең кеше			
	үсеш				
	зыян		0,031	0,071	0,075
2.3.	Халыкның миграция күрсәткечләре:				
	үсеш				
	зыян		0,122	0,733	0,980
2.4.	Халыкның яшь структурасы:	халыкның гомуми санының %ы			
	хезмәткә сәләтле яшътән кечерәк халык		18,6	19,1	19,9
	хезмәткә сәләтле яшътәге халык (ир-атлар 16-59 яшъ, хатын-кызлар 16-54 яшъ)		59,3	60,1	60,9
	хезмәткә сәләтле яшътән өлкәнрәк халык		22,0	21,6	19,2
2.5.	Шәһәр торак пунктлары саны - барлыгы	берәмлек	2	2	2
	Шул исәптән:				
	шәһәрләр		1	1	1
	алар арасында халык саны:				
	100-250 мең кеше		-	-	-
	50-100 мең кеше		-	-	-
	50 мең кешегә кадәр.		1	1	1

№ т/б	Күрсәткечләр	Үлчәү бердәмлеге	2010 елга хәзерге халәт	2020 елга кадәр I чират	2035 елга кадәр хисап срогы
	шәһәр тибындагы поселоклар		1	1	1
2.6.	Авыл торак пунктлары саны - барлыгы	берәмлек	77	77	77
	Алар арасында халык саны:				
	5 меңнән артык кеше.		-	-	-
	1-5 мең кеше		1	2	2
	0,2-1 мең кеше		35	37	33
	0,2 мең кешегә кадәр.		40	38	42
2.7.	Жирлекләр саны	саны	28	28	28
	алардан шәһәр	саны	2	2	2
2.8.	Халыкның тыгызлыгы	кеше/км2	29,7	28,8	27,0
3	Икътисады потенциал				
3.1.	Тулаем территориаль продукт	млн. сум/ РФ субъекты дәрәжәсенә карата	32,5	39,0	64,5
3.2.	Сәнәгать житештерүе күләме (үзләре житештергән товар күләме)	млн. сум/ РФ субъекты дәрәжәсенә карата	8,5	11,3	18,6
4	Торак фонды				
4.1.	Барлыгы	торак урыннарның гомуми мәйданы мең м2	1441,57	1669,02	1953,32
	Шул исәптән:				
	шәһәр жирлекләрендә	торак урыннарның гомуми мәйданы мең м2/%	989,30	1029,60	1186,91
	авыл жирлекләрендә		452,27	639,42	766,41
4.2.	Халыкны гомуми торак мәйданы белән тәэмин итү, шул исәптән	м2/чел	21,57	26,72	33,41
	шәһәр жирлекләрендә		22,06	24,0	29,0
	авыл жирлекләрендә		20,57	32,7	43,7
5.	Социаль һәм мәдәни-көн күреш хезмәт күрсәтү объектлары				
5.1.	Мәктәпкәчә балалар учреждениеләре	урын/1000 бала 1-6 яшь	930	1007	1075
5.2.	Гомуми белем бирү мәктәпләре	урын/1000 бала 7-17 яшь	1504	1517	1619
5.3.	Хастаханәләр	коек/1000чел	5,4	13,47	14,4
5.4.	Поликлиникалар	посещ.в смену/1000чел	34,5	33,6	35,9

№ т/б	Күрсәткечләр	Үлчәү бердәмлеге	2010 елга хәзерге халәт	2020 елга кадәр I чират	2035 елга кадәр хисап срогы
5.5.	Мәдәният һәм сәнгать учреждениеләре, шул исәптән:				
	китапханәләр	мең данә/ 1000	6	8,6	9,2
	клублар	урын/1000чел	171	171	259
	театрлар	урын/1000чел	-	-	-
5.6.	Физкультура-спорт учреждениеләре, шул исәптән:				
	спорт заллары	кв.м/10000 кеше	1949	3596	3841
	яссылык корылмалары	кв.м/10000 кеше	35764	39740	42451
	бассейннар	кв.м/10000 кеше	77	245	262
6	Транспорт инфраструктурасы				
6.1.	Тимер юл чөлтәренәң озынлыгы	км	-	-	33
	Шул исәптән:				
	федераль әһәмияттәге		-	-	33
	региональ әһәмияттәге		-	-	-
	авылара әһәмияттәге		-	-	-
6.2.	Автомобиль юлларының озынлыгы - барлыгы	км	658,184	690,224	691,584
	Шул исәптән:				
	федераль әһәмияттәге		-	-	-
	региональ әһәмияттәге		581,894	587,894	587,894
	авылара әһәмияттәге		76,29	102,33	103,69
6.3.	Каты өслекле автомобиль юлларының гомуми озынлыгыннан	км/%	631,084/96	684,624/99	686,984/99
6.4.	Транспорт чөлтәренәң тыгызлыгы:				
	тимер юл	км/1000 км2	-	-	15,22
	автомобиль		303,59	318,37	319,46
6.5.	гарантияләнгән тирәнлекле суднолар йөри торган елга юлларының озынлыгы	км	-	-	-